

Hjältar eller brottslingar

Straffansvar för våld under idrottsutövande?

Av Johannes Harlevi

Handledare: Juris doktor Annika Norée

Examensarbete 30 högskolepoäng i straffrätt

Vårterminen 2008

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
DB	Dom i brottmål
FIFA	Internationella fotbollsförbundet
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
Prop	Proposition
RF	Riksidrottsförbundet
RH	Rättsfall från hovrätterna
RIN	Riksidrottsnämnden
SDF	Specialidrottsdistriktsförbund
SF	Specialidrottsförbund
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten

Naturen känner inga brottslingar; samhället utväljer dem

Nils Jareborg

Sammanfattning

Den här uppsatsen är ett examensarbete på juristlinjen vid Stockholms universitet, vilken syftar till att redogöra för var gränsen går för ansvarsfria våldshandlingar som begås under idrottsutövande och på vilken grund dessa handlingar är ansvarsfria. Arbetet ger en bild av vilken typ av våldshandlingar som är vanligt förekommande under främst ishockey- och fotbollsmatcher och beskriver huruvida de kan anses ansvarsfria eller inte utifrån lagtext, förarbeten, domstolsavgöranden och doktrin. Verksamma jurister, politiker och idrottsrepresentanter har intervjuats. En analys har gjorts över varför idrottsrelaterat våld sällan blir föremål för förundersökning och åtal.

Förord

I ett tidigt skede av mina juridikstudier började jag fundera över vad jag skulle ägna mitt examensarbete till. Dessa grubblerier ledde till att jag under de flesta kurser höll öronen öppna för outredda rättsområden. När jag läste straffrätt på den fjärde terminen fick jag upp ögonen för samtyckesinstitutet, och eftersom jag är en ganska ishockeyintresserad person började jag fundera över hur alla dessa slagsmål och övergrepp som begås under matcher kan vara ansvarsfria. Dessa tankar höll i sig ända fram tills det var dags att välja ämne för examensarbetet, och följande sidor är resultatet.

Jag vill givetvis tacka min handledare Annika Norée vid Stockholms universitet som visat stort tålamod med mig och min sviktande disciplin. Stort tack även till Sven-Erik Alhem, Hjalmar Forsberg, Krister Malmsten, Hillevi Engström, Christer Englund, Anders Gozzi och Anna-Karin Sundén som alla har delat med sig av sin tid och sina tankar.

Med avsikten att det här arbetet skall vara vägledande och väcka debatt hoppas jag att läsaren, oberoende idrottsligt och juridiskt engagemang, för frågeställningarna om idrottsrelaterat våld vidare.

Stockholm i maj 2008

Johannes Harlevi

Innehåll

Förkortningar 3

Sammanfattning 7

Förord 9

Innehåll 11

1 Inledning 13

- 1.1 Bakgrund 13
- 1.2 Problemformulering 14
- 1.3 Syfte 14
- 1.4 Metod och material 14
- 1.5 Avgränsningar 15

2 Det juridiska regelverket 17

- 2.1 Brott och åtal 17
 - 2.1.1 Uppsåt 17
 - 2.1.2 Oaktsamhet 18
 - 2.1.3 Misshandel 18
 - 2.1.4 Ringa misshandel 19
 - 2.1.5 Vållande till kroppsskada eller sjukdom 20
 - 2.1.6 Åtal för vållandebrott 22
- 2.2 Samtycke som ansvarsfrihetsgrund 23
 - 2.2.1 Från förslag till lag 23
 - 2.2.2 Förutsättningar 24
 - 2.2.3 Gränsen för samtycke 24
 - 2.2.4 Social adekvans och intressekollision 29
- 2.3 Praxis 30
 - 2.3.1 Slagsmål mellan pojkar 30
 - 2.3.2 Slagsmål i taxikö 32
 - 2.3.3 Omskurna pojkar 33

3 Det idrottsliga regelverket 35

- 3.1 Idrottsföreelser 35
 - 3.1.1 Handläggning 35
 - 3.1.2 Påföljder 36
 - 3.1.3 Riksidrottsnämnden 36
 - 3.1.4 Våldshandlingar i urval säsongen 2007–2008 37
 - 3.1.5 Prövningen i allmän domstol 39
- 3.2 Samtycke inom idrotten 39
 - 3.2.1 Samtycke eller social adekvans? 40
 - 3.2.2 Den som sig i leken ger ... 41
 - 3.2.3 Regelrätta handlingar 42
 - 3.2.4 Spelregler i fotboll 42
 - 3.2.5 Spelregler i ishockey 43
 - 3.2.6 Regelstridiga handlingar 46
 - 3.2.7 Social adekvans inom idrotten 48
- 3.3 Praxis 51

- 3.3.1 Slag med klubba med pucken ur spel 52
- 3.3.2 Slag med klubba mot huvudet 53
- 3.3.3 Knytnävsslag efter avblåst spel 54
- 3.3.4 Knytnävsslag under fotbollsmatch 55
- 3.3.5 Slag med klubba mot hjälmen 57
- 3.3.6 Knytnävsslag efter handbollsmatch 58
- 3.3.7 Regelvidrig tackling 59

4 Röster 60

- 4.1 Överåklagaren Sven-Erik Alhem 60
- 4.2 Rådmannen Hjalmar Forsberg 61
- 4.3 Riksidrottsnämndens ordförande Krister Malmsten 63
- 4.4 Svenska ishockeyförbundets ordförande Christer Englund 65
- 4.5 AIK-hockeys sportchef Anders Gozzi 67
- 4.6 Riksdagasledamoten Hillevi Engström 68
- 4.7 allFairs ordförande Anna-Karin Sundén 69
- 4.8 Docenten i rättssociologi Bo Carlsson 71

5 Analys och slutord 72

- 5.1 Gråzonen mellan samtycke och straffansvar 72
- 5.2 Riskresonemanget 73
- 5.3 Idrottsfrämmande handlingar 75
- 5.4 Slutord 77

Källor 78

- Offentligt tryck 78
- Litteratur 78
- Rättsfall 79
 - Högsta domstolen 79
 - Hovrätterna 80
 - Tingsrätterna 80
 - Övrigt 80
 - Intervjuer 81

1 Inledning

I det här kapitlet ges en kort bakgrund till arbetet och vilka ramar som gäller för den fortsatta framställningen.

1.1 Bakgrund

Samtycke som ansvarsfrihetsgrund vid annars brottsliga gärningar är en princip som har funnits inom svensk rätt sedan lång tid tillbaka. Principen har sitt ursprung i den romerska rätten där den uttrycktes som att den samtyckande sker ingen orätt. 1994 tillkom samtyckesparagrafen i brottsbalkens tjugofjärde kapitel, men syftet var endast att kodifiera gällande rätt.

Att begränsa de handlingar som en enskild individ kan samtycka till är ett sätt för staten att förhindra beteenden som anses icke önskvärda. Den mest liberale kan kalla det förmynderi andra kan kalla det allmänpreventivt. Oberoende inställning, inskränker reglerna om samtycke bestämmanderätten över den egna kroppen. De flesta är nog överens om att en viss reglering måste finnas.

Ibland räcker inte samtyckesparagrafen till för att förklara varför vissa våldshandlingar skall bedömas som ansvarsfria och då måste andra grunder studeras. Ibland hänvisas i den juridiska doktrinen till ansvarsfrihetsgrunder som livets regel och social adekvans. Dessa är emellertid inte kodifierade i lag, men kan bli aktuella just inom idrotten.

Inom idrotten begås dagligen gärningar som, om de inte skulle ha företagits under idrottsutövande, faller under brottsbeskrivningarna och då särskilt misshandel. Dock väcks ytterst sällan åtal för dessa gärningar; ofta anses handlingarna tillåtna eftersom idrottsutövande allmänt sett värderas positivt. Likväl kan inte alla handlingar ursäktas med att de företas i samband med idrott, någonstans går gränsen för vad som är acceptabelt i ett samhälle.

Vad gäller misshandelsbotten dras i normalfallet gränsen för samtycke vid ringa misshandel, en gräns som inte är helt lätt att dra i det enskilda fallet och innebär en rad frågeställningar. I förarbeten, utredningar och doktrin har det länge hävdats att gränsen för vad en människa kan samtycka till när det gäller våldshandlingar inom idrotten torde vara mer utsträckt. Det finns ganska lite skrivet om samtycke till våld inom idrotten och några direkta prejudikat på området finns inte. I den statliga utredningen "Frihet från ansvar" från 1988 observerades problematiken med våld och samtycke inom idrotten, området uppfattades som besvärligt vad gäller gränsdragningen och rättsläget ansågs inte helt klart. Utredningen undvek medvetet att gå närmare in på området och uppmanade lagstiftaren att initiera åtgärder för att ytterligare klarlägga rättsläget.

Under en uppmärksam match 2006 slog en av Sveriges mest folkkära idrottsmän, Henrik "Henke" Larsson, en motspelare med knuten näve i magen, tillsynes helt oprovocerat. Överåklagaren i Malmö, Sven-Erik Alhem, påkallade att ärendet skulle utredas av åklagare. Ärendet ledde inte till åtal, men en omfattande debatt startade huruvida de våldsbekämpande myndigheterna skall lägga sig i vad som sker på idrotts-

arenorna eller om idrottsorganisationerna själva skall hantera sådana ärenden. Debatten som uppstod visar på att uppfattningarna i samhället går åt mycket olika håll vad beträffar lagenligheten av våldshandlingar inom idrotten. Skall vi verkligen göra våra idrottsstjärnor till brottslingar?

Mot bakgrund av det anförda finns det anledning att studera samtyckets och andra ansvarsfrihetsgrunders funktion inom idrotten, hur rättsläget ser ut och hur det kanske borde se ut. Var skall gränsen dras när två killar, i stridens hetta, börjar slåss under en ishockeymatch? Är det misshandel eller har de inblandade samtyckt till våldet i samband med att de gav sig ut på isen? När bör åtal väckas? Förhoppningsvis skall det här arbetet ge en bild av rättsläget samt undersöka vad verksamma jurister, rättsvetenskapsmän, politiker och idrottsutövare har för bild av idrottsvåldet.

1.2 Problemformulering

Kärnfrågan i mitt arbete är: Var går gränsen för ansvarsfrihet för våldshandlingar begångna under idrottsutövande och vilken är grunden för ansvarsfriheten?

1.3 Syfte

Det här arbetet syftar till att rättsvetenskapligt försöka hitta var gränsen går för straffrättslig ansvarsfrihet för uppsåtliga och oaktsamma våldshandlingar begångna under idrottsutövande samt att försöka klargöra på vilken grund en våldshandling skall anses som ansvarsfri. Arbetet syftar även till att undersöka vad en idrottsutövare samtyckt till bara genom att delta i en viss idrott; huruvida samtycket endast omfattar risk för skada eller om det omfattar även den faktiska skadan. Arbetet syftar vidare till att genom rättspolitisk, rättsekonomisk och rättsteknisk analys hitta vad som borde vara gällande rätt, de lege ferenda. Dessutom syftar arbetet till att väcka debatt kring våldet inom idrotten och vem som ansvarar för att en tydlig gräns dras för vad som skall accepteras och vad som skall anses brottsligt. Är det juristerna, politikerna eller idrottsvärlden som ansvarar?

1.4 Metod och material

Rättsläget har jag undersökt genom att läsa vad rättsvetenskapsmän skrivit i ämnet och studera de avgöranden som finns från tingsrätter och hovrätter. Jag har också läst och tolkat propositioner och statliga utredningar. För att få en bild av vilka våldshandlingar som faller inom spelets regler har jag studerat regelverken för ishockey och fotboll. Dessutom har jag studerat de disciplinära bestraffningsåtgärder som används av idrottens egna organ. Med syftet att få vetskap om våld inom idrotten överhuvudtaget är ett problem har jag granskat flertalet av elitseriematcherna i ishockey under säsongen 2007/2008. För att få en bild av vad jurister, politiker, idrottsmän och företrädare för intresseorganisationer har för uppfattning i frågan har jag gjort flera intervjuer. Ur

det totala materialet har jag försökt att finna gällande rätt på området och därifrån argumenterat för en egen tes om de lege ferenda.

De brott som främst berörts är misshandel och vållande till kroppsskada.

Den idrottsutövning som åsyftas i arbetet är sådan som utövas i organiserad form. I det här arbetet innebär det att utövandet av idrotten sker efter iakttagande av officiellt antagna regler samt att utövningen är sanktionerad på lägst föreningsnivå.

Mina egna synpunkter varvas med doktrin och praxis. I slutet av arbetet ges en sammanfattande analys av hela arbetet.

1.5 Avgränsningar

Arbetet kommer främst att inrikta sig på de olika graderna av misshandel (BrB 3:5–6) och vållande till kroppsskada eller sjukdom (BrB 3:8) som kan begås under idrottsutövande. Även andra brott kan förekomma under idrottsutövande såsom ofredande, olaga hot, förolämpning etcetera, men dessa brott kommer inte att specifikt beröras. I de fall då brott kan styrkas kan skadeståndsansvar även bli aktuellt; det rättsområdet kommer inte att beröras ingående i arbetet. Andra länders lagreglering och praxis på området kommer inte att redogöras för. De sporter som kommer att undersökas är främst ishockey och fotboll där våld inte är en del av spelreglerna. Boxning kommer inte att beröras alls då av den sporten per definition går ut på att rikta slag, likt misshandel, mot motståndaren. Att undersöka boxningens lagenlighet torde därmed bli en mer politisk och moralisk fråga eftersom sporten numer är tillåten i Sverige. Inte heller kampsporter kommer att omfattas av arbetet. Val och omfattning av påföljder vid brott begångna under idrottsutövande kommer inte att studeras närmare utan endast kort kommenteras.

2 Det juridiska regelverket

2.1 Brott och åtal

2.1.1 Uppsåt

Enligt BrB 1:2 första stycket skall en gärning, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast om den begås uppsåtligt.¹ För att en gärning skall vara straffbar när inte uppsåt utan endast oaktsamhet kan läggas gärningsmannen till last, måste i brottsbeskrivningen uttryckligen stadgas att oaktsamhet är tillräcklig, som till exempel vid vållande till kroppsskada eller sjukdom, se nedan.

Det finns tre former av *uppsåt*; direkt uppsåt, indirekt uppsåt och likgiltighetsuppsåt. Om inget särskilt föreskrivs i brottsbeskrivningen räcker det med att uppsåtets nedre gräns, likgiltighetsuppsåtet, är uppfyllt. För vissa brott krävs dock direkt uppsåt. Kan inte uppsåt styrkas för en gärning är gärningen inte brottslig, såvida det inte finns ett brott som passar in på gärningen där det räcker med att gärningsmannen varit oaktsam. I sådana fall skall oaktsamheten styrkas. Med andra ord har till exempel mord inte begåtts om inte uppsåt till handlingen är styrkt, även om det är styrkt att en viss person faktiskt dödat en annan person.

Direkt uppsåt innebär att gärningsmannen har kännedom om sakförhållandena och har en direkt vilja med sin handling. Till exempel föreligger direkt uppsåt om gärningsmannen avser att döda, det vill säga att gärningen begås för att uppnå döden. En barmhärtighetsdödare handlar i regel med direkt uppsåt.

Indirekt uppsåt innebär att effekten, i exemplet med att döda blir det själva döden, är en biprodukt av vad gärningsmannen åsyftar att uppnå. Ett exempel kan vara en självmordsbombare som vill döda presidenten och kastar sig in i en folksamling där denne uppehåller sig och inser att även en massa andra människor kommer att dödas. Den effekten har gärningsmannen inte åsyftat, bara presidentens död var åsyftad, men hon har insett att dessa dödsfall är en nödvändig bieffekt av hennes gärning. Presidenten dödas med direkt uppsåt, övriga med indirekt uppsåt.

Den lägsta graden av uppsåt är det som kallas *likgiltighetsuppsåt*, och som har sitt ursprung i rättsfallet NJA 2004 s. 176. För att likgiltighetsuppsåt skall föreligga i förhållande till den effekt som uppstått krävs att gärningsmannen insett risken för effekten samt att hon varit likgiltig, inte till risken för att gärningen skulle medföra en viss effekt, utan till förverkligandet av effekten. Avgörande är att förverkligandet av effekten vid gärningstillfället inte utgjorde ett för gärningsmannen relevant skäl för att avstå från gärningen. Likgiltigheten ligger alltså inte i att gärningsmannen handlat trots insikt om risken, utan likgiltigheten utgör en attityd i förhållande till riskens förverkligande. Likgiltighetsuppsåtet blir således ett ganska hypotetiskt uppsåt och inte alltid helt lätt för domstolen att finna styrkt.

¹ Holmqvist m.fl. 2007 s. 1:12 ff.

2.1.2 Oaktsamhet

För att ge en rättvis bild av vad oaktsamhet innebär inom straffrätten krävs omfattande studier för vilka inte skall redovisas här. Dock skall några punkter beröras.

Enligt vissa brottsbeskrivningar räcker det med oaktsamhet för att ett brott skall vara begånget, till exempel vållande till kroppsskada eller sjukdom som återfinns i BrB 3:8. Där krävs inget uppsåt till den effekt som uppkommit, men det måste styrkas att personen varit oaktsam i förhållande till effekten.² Att en handling anses oaktsam beror på den risk den anses medföra. För att någon skall anses vållande till en viss effekt skall denne ha haft anledning att ta risken för effekten, skadan, i beräkning i den aktuella situationen. Oaktsamheten, eller vårdslösheten, måste också ha en koppling till den uppkomna effekten. Om en bilist kör i 120 kilometer i timmen på en väg där maxhastigheten är 70 kilometer i timmen och då kör på ett utspringande barn som därefter dör behöver bilisten inte ha varit oaktsam i förhållande till effekten, det vill säga döden. Skulle barnet ha dött även om bilisten kört 70 kilometer i timmen har bilisten inte varit oaktsam i förhållande till effekten. Att det är oaktsamt att köra 120 på en 70-väg är en sak för sig.

Oaktsamhet inom straffrätten kan kort sammanfattas som ett brottsligt risktagande. Som exempel kan nämnas en bilist som somnar vid ratten och därmed kör på och skadar en fotgängare på trottoaren. Det finns inget uppsåt att skada fotgängaren, men att skada någon annan genom att somna under bilkörning är oaktsamt; en oaktsamhet som är brottslig.

2.1.3 Misshandel

Misshandelsbrottet återfinns i BrB 3:5 och har idag följande lydelse:

Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för *misshandel* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Sedan brottsbalkens tillkomst skall hänsyn tas till samtliga uppsåtliga omständigheter vid tiden då gärningen företogs när en misshandel skall graderas, inte enbart effekten.³ I den tidigare Strafflagen togs endast hänsyn till den skada som åsamkats genom gärningen. Vid graderingen tar domstolarna idag oftast hänsyn till samtliga omständigheter i sig, inte endast de uppsåtliga. Skadan får dock alltså anses inverka ganska mycket vid graderingen av en misshandel, enbart den omständigheten att svår kroppsskada åsamkats offret medför naturligen ofta att brottet skall anses som grovt, förutsatt att skada omfattas av gärningsmannens uppsåt.⁴

² Holmqvist m.fl. 2007 s. 3:44 ff.

³ Prop. 1962:10 A s. 3.

⁴ Holmqvist m.fl. 2007 s. 3:27.

Kroppsskada kan vara allt från typiska skador som sår och svullnader till olika funktionsrubbningsår såsom skador på syn och hörsel. Med *smärta* avses ett fysiskt lidande som inte är alltför obetydligt.⁵

Misshandelsbrotten är uppdelade på tre svårighetsgrader, mellangraden och de ringa fallen omfattas av BrB 3:5. Grov misshandel, som återfinns i BrB 3:6, kommer inte att studeras närmare i det här arbetet, men det kan noteras att departementschefen uttryckte i förarbetena till straffstadgandet att den omständigheten att flera tillsammans misshandlar en person ofta torde föranleda att brottet bedöms som grovt, oberoende av vilken skada som uppkommit.⁶ Det är nu mer än 45 år sedan det skrevs och mycket praxis har kommit sedan dess, men departementschefens bedömning kan ändå vara intressant i det här arbetet då det händer, till exempel inom ishockey, att flera spelare slår mot en annan spelare.

2.1.4 Ringa misshandel

För att dra en gräns mellan ringa misshandel och normalgraden av misshandel skall även här hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Det är emellertid alltid lättare att dra gränsen vid en viss effekt varför just effekten blivit ganska avgörande i praxis. Effekten får nog i de allra flesta fall vara det tyngsta av misshandelsbrottets rekvisit. Några rättsfall skall försöka klargöra gränsen.

I NJA 1967 s. 237 bedömdes en man skyldig till misshandel sedan han oprovocerat slagit en annan man över munnen med knuten näve. Av slaget uppstod ett sår på insidan av underläppen vilket fick sys med tre stygn. HD anförde i domskälen att ”med hänsyn till den skada som tillfogades Eriksson genom slaget och till att misshandeln såvitt utredningen visar var oprovocerad kan brottet ej anses som ringa”.⁷

I ett annat rättsfall, NJA 1996 s. 782, har en man tilldelat en annan man ett slag i ansiktet och därefter knuffat honom in i en tegelvägg med smärtor samt två sår i huvudet som följd. HD fann uppsåt styrkt endast vad beträffar slaget i ansiktet. Endast slaget orsakade svullnad och ett tre centimeter långt sår vilket syddes ihop. Vid gärningstillfället var samtliga inblandade berusade och gärningen hade utlösts av att en läskedryck hållits över den tilltalade. Högsta domstolen anförde i domskälen: ”Med hänsyn till den lindriga skadan och omständigheterna i övrigt kan straffvärdet inte anses vara högre än att gärningen bör kunna bedömas som ett ringa brott”.⁸

HD har i ett senare rättsfall, NJA 2003 s. 537, dömt en kvinna för ringa misshandel sedan hon i uppfostringssyfte, i hemmet, agat sin nioårige son genom att tilldela honom fem-sju slag över lår och stjärt med en 20 centimeter lång stekspade. Genom gärningen åsamkades pojken smärtor, rodnad och mindre blåmärken. Motiveringen vid rubriceringen var att ”D.A:s gärning har endast orsakat smärta och skada av helt lindrig art. Gärningen är under sådana omständigheter att beteckna som ringa brott”.⁹ HD tog vid rubriceringen därmed endast hänsyn till effekten. Värt att notera är att domstolen vid

⁵ Holmqvist m.fl. 2007 s. 3:28.

⁶ Prop. 1962:10 B s. 90.

⁷ NJA 1967 s. 237, på s. 238.

⁸ NJA 1996 s. 782, på s. 787.

⁹ NJA 2003 s. 537, på s. 539.

påföljdsfrågan anförde att agan var en engångsföreteelse samt att det inte fanns skäl till att beakta bruket av en stekspade eller platsen för gärningen. Att kvinnan slog sin son i en för henne pressad situation ansågs däremot vara en förmildrande omständighet vid valet av påföljd. Påföljden blev ett lågt bötesstraff.

Av rättsfallen ovan framgår att ganska stor vikt läggs vid effekten när en gärning skall rubriceras. Skadorna i rättsfallen från 1967 och 1996 framstår som ganska likartade, men rubriceringen blev ändå olika. Detta kan tala för att det är övriga omständigheter som får det slutliga avgörandet huruvida gärningen skall anses som ringa. I 1967 års rättsfall förekom gärningen inte av någon provokation från offret varför det då kan bedömas som grövre. I 1996 års fall framkom att gärningsmannen blivit provocerad innan misshandeln. Dock skriver HD i 1967 års fall att brottet inte kan bedömas som ringa med hänsyn till den skada som tillfogades offret. Detta talar för att effekten bedömts olika i de båda fallen. Noteras bör att det gått nästan trettio år mellan de olika domarna och att de politiska vindarna och våldsacceptansen i samhället kan ha varit väldigt olika vid de separata tillfällena. 1996 års fall får därmed anses vara mer vägledande i fråga om gränsdragningen vid effekten.

I 2003 års rättsfall omnämndes inte övriga omständigheter alls vid rubriceringen, endast effekten berördes. Då det aktuella målet rörde barnmisshandel kan detta te sig något märkligt. Misshandeln, vilken förvisso inte fick några allvarigare skador till följd, utfördes i hemmet och en stekspade användes som tillhygge. Att våldet utförs av en vuxen mot ett barn måste onekligen vara en omständighet att ta i beaktande vid rubriceringen. Inte desto mindre skall givetvis moderns pressade situation beaktas som en omständighet varför det är fullt rimligt att misshandeln ändå skulle anses som ringa. Rättsfallet tillför därmed ganska lite vad gäller gränsdragningen för ringa misshandel och därför får rättsfallet anses vara mer vägledande för påföljdsval än för brottsrubricering.

2.1.5 Vållande till kroppsskada eller sjukdom

Kan inte uppsåt styrkas kan en handling ändå vara straffvärd om gärningen lett till skada som orsakats genom oaktsamhet. Vållande till kroppsskada eller sjukdom återfinns i BrB 3:8 och har lydelsen:

Den som av oaktsamhet orsakar annan person sådan kroppsskada eller sjukdom som inte är ringa, döms för vållande till kroppsskada eller sjukdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, döms till fängelse i högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas

1. om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller

2. om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag.

För att ansvar enligt BrB 3:8 skall kunna utdömas krävs dels att en inte ringa skada uppkommit, dels att gärningsmannen förfarit oaktsamt i förhållande till den uppkomna skadan.

Av förarbetena till lagrummet framgår att avsikten inte varit att straffbelägga fall som framstår som bagatellartade.¹⁰ Någon närmare gräns eller exemplifiering står dock inte att finna där, men hovrättsavgörandet RH 1995:94 kan vara vägledande. En gärning ledde till en skada bestående av ett 1,5 centimeter långt ytligt hudsår strax ovanför överläppen vilket syddes med två stygn. På insidan av överläppen blev det ett ytligt slemhinnensår. Av rättsintyget framgick att skadan var lindrig och inte kunde förväntas ge bestående men. Skadan bedömdes som ringa varför ansvar för vållande till kroppsskada inte kunde utdömas.

För att någon skall kunna ställas till ansvar för oaktsamhet krävs att gärningen har varit oaktsam i förhållande till den uppkomna skadan.¹¹ Det betyder att om någon förfarit oaktsamt, men att oaktsamheten saknar relevans för den uppkomna skadan skall ansvar inte utdömas. Att en handling bedöms som oaktsam beror vidare på vilken risk den får anses medföra. Det är dock inte enbart risken för den inträffade skadan som föranleder bedömningen huruvida oaktsamhet förelåg utan hänsyn skall tas till samtliga risker. Även om den inträffade effekten syntes osannolik kan handlingen bedömas som oaktsam på grund av den överhängande risken för andra effekter. Någon risk för den inträffade effekten måste emellertid finnas för att handlingen skall anses oaktsam i förhållande till skadan och medföra ansvar för denna och gärningsmannen skall ha haft anledning att ta risken för skadan i beräkning.

Den grad av oaktsamhet som enligt lagrummet skall uppfyllas för ansvar skall i viss mån avgöras utifrån det sammanhang där den aktuella gärningen begåtts.¹² Oaktsamhet betyder därmed i sig inte vilken avvikelse som helst från ett helt aktsamt beteende. I NJA 2006 s. 228, som gällde åtal för vållande till annans död, menade HD att varje avsteg från det normalt aktsamma inte är tillräckligt för att döma till ansvar. Handlandet måste, vid en samlad bedömning av de omständigheter som är att beakta, anses så klandervärd att det innefattar straffbar oaktsamhet. Vidare menade domstolen att kravet på aktsamhet är generellt högre i en riskfylld verksamhet än i andra situationer. Kan det konstateras att den som åsamkat en skada skulle ha kunnat handla på ett annat sätt måste det dessutom undersökas om det kunnat begäras att vederbörande skulle ha handlat så.¹³

Eftersom många idrotter innebär risk för skador torde den oaktsamhet som krävs för att en handling skall vara straffbelagd gå ganska långt ifrån ett helt aktsamt beteende. Enär en samlad bedömning av omständigheterna skall avgöra huruvida en handling är oaktsam torde hänsyn tas till de generella risker för skada som deltagande i en idrott innebär. Med andra ord måste många handlingar som annars skulle ligga utanför det normalt aktsamma inte anses oaktsamma då de begåtts under idrottsutövande. Dock är frågan huruvida idrottsutövande i det här sammanhanget kan ses om en sådan riskfylld verksamhet som påkallar ökat krav på aktsamhet. Troligtvis inte. Rättsfallet ovan gällde aktsamhet inom sjukvården där förhållandet mellan patient och sjuksköterska är ett helt annat än mellan till exempel två ishockeyspelare. Å andra sidan torde det krävas ökad aktsamhet i den meningen att det är extra viktigt att hålla sig inom spelets regler eftersom en deltagare annars kan åsamka stora skador, till exempel med hockeyklubba.

¹⁰ Prop. 1962:10 s. B 92.

¹¹ Holmqvist m.fl. 2007 s. 3:44.

¹² Holmqvist m.fl. 2007 s. 3:46.

¹³ NJA 2006 s. 228, på s. 244.

Två gamla rättsfall kan vara intressanta att nämna i sammanhanget beträffande vilka risker en gärningsman har att ta i beaktande för att hennes handling skall kopplas ihop med senare inträffade händelser; det vill säga adekvansen i orsakssambandet. I NJA 1934 s. 86 dömdes en man till vållande till annans död sedan han kört på en gammal dam som senare avled av blodpropp. Föraren hade när han oaktsamt körde bilen haft anledning att ta i beräkning risken för att en gammal och bräcklig människa skulle komma i vägen och livsfarligt skadas.¹⁴ I NJA 1938 s. 84 blev utgången den motsatta. En man hade slagit en annan man och i samband med detta hade den skadade fastnat med foten i en trätrall och brutit foten. Av den skadan följde blodpropp som mannen senare avled av. Den avlidne led av förkalkade artärer i foten samt andra sjukliga förändringar i hjärta och andra organ vilka i väsentlig mån hade medverkat till blodpropfen. Enligt HD hade den tilltalade inte haft anledning att ta i beaktning att det ganska lindriga våld han riktade mot offret kunde få dödlig utgång.¹⁵

Olikheten mellan rättsfallen är den att en oaktsam bilist har anledning att ta i beräkning att han eller hon kan komma att köra på en människa, ung eller gammal, och att denne då kan avlida av skador som inte är ovanliga som en konsekvens av att ha blivit påkörd. Den som misshandlar eller oaktsamt skadar en person som denne har iakttagit före handlingen kan sakna anledning till att ta i beräkning att personen lider av en dold svaghet.¹⁶ I idrottssammanhang torde det betyda att det är ansvarsfritt att utöva sådant våld vars risker för skada generellt är små även om våldet i den enskilda situationen skulle leda till allvarlig skada på grund av att den skadedrabbade led av någon svaghet. Problemet uppstår främst vid oaktsamhetsbrott där rätten måste bedöma vilka risker den tilltalade haft att ta hänsyn till. Vid uppsåtliga brott skall uppsåt styrkas i förhållande till den uppkomna effekten och då spelar risktagandet mindre roll.

2.1.6 Åtal för vållandebrott

Allmän åklagare kan inte väcka åtal för vållande till kroppsskada eller sjukdom om inte målsäganden har angett brottet till åtal enligt BrB 3:12. Har detta skett kan åklagaren väcka åtal om det är påkallat ur allmän synpunkt. I en bedömning huruvida åtal är påkallat ur allmän synpunkt skall hänsyn tas till brottets art och straffets syfte samt alla de omständigheter som förekom då brottet begicks. Även vissa sociala hänsyn bör tas, exempelvis till målsäganden.¹⁷ Regeln gäller emellertid inte för grovt vållande till kroppsskada eller sjukdom. Det förefaller troligt att många idrottsutövare inte anger vållande till kroppsskada till åtal utan låter skador bero då utövarna säkerligen många gånger ser skador till följd av annans vållande som en naturlig del av den aktuella sporten. Detta har bland annat kommit till uttryck i ett mål där en ishockeyspelare tilldelat en motspelare ett kraftigt slag i ansiktet. Spelaren åtalades för misshandel och vållande till kroppsskada. Hovrätten ansåg att åklagaren inte var behörig att föra talan för vållande till kroppsskada då målsäganden inte hade angivit brottet till åtal.¹⁸

¹⁴ Holmqvist m.fl. 2007 s. 3:44.

¹⁵ NJA 1938 s. 84, på s. 89.

¹⁶ Holmqvist m.fl. 2007, s. 3:45.

¹⁷ Holmqvist m.fl. 2007 s. 3:72.

¹⁸ Malmsten 1994 s. 129.

2.2 Samtycke som ansvarsfrihetsgrund

2.2.1 Från förslag till lag

Samtycke som ansvarsfrihetsgrund har varit en gällande rättsprincip i många år, dock inte kodifierad. Institutet om samtycke har sin grund i den romerska rätten där principen var *Volenti non fit injuria*, det vill säga ”till den samtyckande sker ingen orätt”.¹⁹ Först genom lag 1994:458 blev samtycke lagfäst som ansvarsfrihetsgrund i BrB 24 kap. Dessförinnan hade ett flertal utredningar och lagutkast förordat en kodifiering av samtycke, men förslagen blev ofta kritiserade och behovet av en kodifiering ifrågasattes.²⁰

Redan 1916 föreslog professor Johan C.W. Thyrén i ”Förberedande utkast till strafflag” att samtycke skulle regleras.²¹ Därefter behandlas frågan relativt ingående i Strafflagskommitténs betänkande ”Förslag till strafflag” (SOU 1923:9), och i Straffrättskommitténs betänkande ”Förslag till brottsbalk” (SOU 1953:14). Det senaste förslaget finns i Fängelsestraffkommitténs betänkande ”Om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet” (SOU 1988:7). Skillnader har dock förekommit i utredningarna bland annat eftersom samtycke inte renodlat förordats som en ansvarsfrihetsgrund utan ibland som en grund för påföljdseftergift.²²

Även i doktrinen har samtycke flitigt diskuterats under årens lopp; inte bara dess betydelse inom straffrätten utan även dess betydelse inom civilrätten vid skadeståndsfrågor. Namnkunniga personer såsom Agell, Bengtsson, Jareborg och Strahl har alla skrivit om institutet. Förvisso har det mesta skrivits innan regeln om samtycke blev lag, men då lagstiftarens avsikt endast var att kodifiera gällande rätt torde doktrinen alltjämt vara vägledande.

Den i dag lagfästa *regeln om samtycke* är en ansvarsfrihetsgrund och innebär att något brott inte är begånget om giltigt samtycke föreligger. Det betyder att straffvärdet hos gärningen minskar så att gärningen hamnar utanför det bestraffningsbara området.²³ Ansvarsfriheten skall inte blandas ihop med påföljdseftergift vilket betyder att själva straffet för en annars brottslig handling faller bort. Påföljdseftergift kan eventuellt komma ifråga om gärningen, till vilken giltigt samtycke i sig lämnades, var så grov att samtycke inte befriar från ansvar. Då kan straffet i stället falla bort eller i vart fall sättas ned.²⁴

¹⁹ SOU 1988:7 s. 99.

²⁰ SOU 1988:7 s. 114.

²¹ SOU 1988:7 s. 111.

²² Jfr. SOU 1953:14.

²³ SOU 1988:7 s. 100.

²⁴ Prop. 1993/94:130 s. 38f.

2.2.2 Förutsättningar

Samtyckesparagrafen återfinns bland övriga ansvarsgrunder i BrB 24 kap. och har idag följande lydelse:

En gärning som någon begår med samtycke från den mot vilken den riktas utgör brott endast om gärningen, med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter, är oförsvarlig.

För att samtycke skall ha ansvarsbefriande verkan för en begången gärning måste en rad förutsättningar vara uppfyllda.²⁵ Den som lämnar samtycket måste vara behörig att göra detta, var och en bestämmer i princip över sig själv när det gäller liv och hälsa. Vårdnadshavare kan i viss mån vara behöriga att lämna samtycke för till exempel medicinska ingrepp på deras barn.

För att samtycket skall få en ansvarsfriande effekt krävs att den som lämnar samtycke till en gärning är kapabel att förstå innebörden av samtycket. Detta betyder inte att ett barn, en utvecklingsstörd, en berusad eller sjuk person inte kan lämna giltigt samtycke; avgörande är om han eller hon har förmåga att förstå vad den aktuella handlingen innebär. Ju allvarigare en handling är desto större krav måste ställas på att den som lämnar samtycket är fullt införstådd med innebörden.

Vidare krävs att samtycket måste vara frivilligt lämnat, vilket naturligen innebär att samtycke som lämnats under tvång inte är godtagbart. Dessutom måste den som ger sitt samtycke till en handling ha full insikt om relevanta förhållanden vilket betyder att samtycket blir utan verkan om vederbörande har en oriktig uppfattning kring någon omständighet av betydelse. Samtycket måste också vara allvarligt menat, ett samtycke lämnat på skämt leder inte till ansvarsfrihet. Av uppsåtsläran följer emellertid att *putativt samtycke* kan leda till ansvarsfrihet om gärningsmannen haft anledning att tro att samtycke förelåg.

Slutligen måste samtycke föreligga vid gärningstillfället vilket betyder att samtycke lämnat i efterhand inte är ansvarsbefriande. Samtycket är formlöst och kan lämnas skriftligt, muntligt eller till och med tyst, ett så kallat inre samtycke. Dock är inte hypotetiskt samtycke giltigt. Vid en rättslig prövning då offret menar att samtycke inte förelåg krävs emellertid att det finns något som tyder på att samtycke lämnats. Trots att ett tyst inre samtycke är giltigt, och att åklagaren har bevisbördan för att samtycke inte förelåg, kan olika typer av manifestationer av samtycket därmed få avgörande betydelse vid en rättslig prövning.²⁶

2.2.3 Gränsen för samtycke

I den följande redogörelsen över samtyckets yttre gräns redovisas vad som är gällande rätt i normalfallet, alltså inte i idrottssituationer.²⁷

²⁵ Angående den följande diskussionen, se Holmqvist m.fl. 2007 s. 24:60–63.

²⁶ Prop. 1993/94:130 s. 39.

²⁷ Gränsdragningen i idrottssituationer studeras nedan i avsnitt 5.3.

I strafflagskommitténs förslag till strafflag (SOU 1923:9), vitsordades en ganska generös gräns för samtycke. Att samtycket skulle ha verkan att utesluta brottslighet, ansågs böra vara regel och motsatsen undantag. Det ansågs nämligen vara ”mera sällan, som ett intresse kan vara av den oförtryterliga beskaffenhet, att det bör skyddas även mot angrepp, för vilka dess bärare frivilligt vill utsätta detsamma”.²⁸ Dödande och svår misshandel ansågs emellertid inte genom samtycke förlora sin karaktär av intressestörning och därför inte heller sin brottslighet. Strafflagskommissionen vitsordade en kodifiering av samtycket, men den uteblev dock vid strafflagens senare tillkomst.

Av förarbetena till samtyckesparagrafen framgår att en gärning som är att bedöma som grov misshandel eller innebär uppsåtligt dödande inte leder till ansvarsfrihet.²⁹ Sådana gärningar bedöms behöva samhällets skydd för att förhindra icke önskvärda beteenden. Den uppfattningen får också stöd av de allra flesta statliga utredningar och rättsvetenskapsmän. Fängelsestraffkommittén ansåg dock att det borde finnas extrema situationer där ansvarsfrihet för dödande skulle råda, till exempel när någon ådragit sig dödliga skador i krig och att det i liknande situationer skulle vara straffritt att korta personens lidande.³⁰ Vid samtyckesparagrafens tillkomst motsatte sig de flesta remissinstanserna en sådan ordning och idag finns inget stöd för ansvarsfrihet ens i sådana situationer. Strahl antyder att skäl finns att meddela påföljdseftergift då dödande skett efter samtycke. Eftersom medhjälp till självmord inte är straffbart och då ett dödande efter lämnat samtycke torde ha samma straffvärde som medhjälp till självmord skulle enligt Strahl påföljdseftergift därmed kunna meddelas.³¹ Resonemanget ligger emellertid inte i linje med gällande rätt, jfr Hedebymålet³² där domstolen betonade allvaret i att ta en annan människas liv oberoende av om det gjorts i humanitära syften. Straffet sattes dock lågt, ett års fängelse.

Ett giltigt lämnat samtycke reducerar det bestraffningsbara området. En liknande gärning utan samtycke skall bestraffas. Viktigt att nämna är att ett lämnat samtycke i sig inte skall inverka på huruvida en misshandel är att anse som ringa eller av normalgraden. Först skall gärningen bestämmas utifrån skadan och samtliga omständigheter i fallet, därefter skall en bedömning göras huruvida gärningen faller inom samtyckets gränser. Faller gärningen utanför samtyckets gränser skall hänsyn tas till samtycket vid påföljdsbestämningen eftersom handlingen, även fast den faller inom det bestraffningsbara området, bör anses som mindre straffvärd.³³ Jareborg menar dock att lämnat samtycke, då samtycket i sig inte är ansvarsfriande, möjligen kan leda till att en annars grov misshandel kan klassas som misshandel av normalgraden.³⁴ Ett sådant förfarande kan emellertid inte anses ligga i linje med vad propositionen anför. Att lämnat samtycke inte skall inverka på rubriceringen är rimligt då samtycket i sig inte bör inverka på gärningens art utan snarare vid påföljdsvalet. Noteras bör dock att lämnat samtycke mycket väl kan anses vara en av samtliga omständigheter vid gärningstillfället och skulle med ett sådant resonemang rimligen vägas in redan vid rubriceringen.

²⁸ SOU 1923:9 s. 142f.

²⁹ Prop. 1993/94:130 s. 73.

³⁰ SOU 1988:7 s. 124.

³¹ Strahl 1976 s. 378.

³² NJA 1979 s. 802.

³³ Prop. 1993/94:130 s. 43.

³⁴ Jareborg 2001 s. 288.

Vad angår misshandelsbrottet får samtycke endast betydelse vid ringa misshandel och ibland vid misshandel av normalgraden. Enligt förarbetena anses gränsen i huvudsak gå vid misshandel som med hänsyn till samtliga omständigheter, utom det förhållandet att samtycke förelåg, skulle ha bedömts som ringa. Då skall inte dömas till ansvar om den mot vilken gärningen riktades samtyckt till den.³⁵ Det sagda innebär dock inte att ansvarsfrihet är utesluten i alla situationer där gärningen, bortsett från samtycket, enligt praxis skulle hänföras till normalgraden av misshandel. Ett sådant fall skulle kunna vara då gärningen ligger nära gränsen till ringa misshandel. Då krävs emellertid att övriga omständigheter, och då särskilt gärningens syfte, talar för ansvarsfrihet.³⁶

Gränsen för ett samtyckes ansvarsfriande verkan skall enligt förarbetena ”i princip” gå mellan ringa misshandel och normalgraden av misshandel. Enligt fängelsestraffkommittén, vilken förarbetena hänvisar till, går gränsen för ansvarsfriande verkan av samtycke vid kroppsskada enligt gällande rätt ”normalt” mellan vad som, bortsett från samtycket, skulle anses som ringa misshandel och normalgraden av misshandel.³⁷ Genom att använda uttryck som ”i princip” och ”normalt” torde lagstiftarens avsikt vara att understryka att ingen absolut gräns sätts vid ringa misshandel utan att gärningar som skulle bedömas som misshandel av normalgraden också kan vara ansvarsfria. Detta är helt naturligt. Frågan är om formuleringarna ger utrymme för en tolkning åt andra hållet, att gärningar som bedöms som ringa misshandel kan vara straffvärda även när giltigt samtycke föreligger. Det finns inget som tyder på att så skulle vara fallet vilket i sin tur skulle leda till att ringa misshandel alltid faller utanför det straffria området om gärningen föregåtts av giltigt samtycke.

Utifrån det anförda kan två resonemang föras.

Det första resonemanget utgår från det faktum att rätten vid graderingen av misshandelsbrottet skall ta hänsyn till skadan samt alla omständigheter vid gärningstillfället. Är innebörden av detta att rätten därmed tar hänsyn till gärningens syfte och försvarlighet? Låt oss säga att rätten gör det. Det skulle innebära att även när rätten kommit fram till att en gärning är att bedöma som misshandel, ej ringa sådan, hänsyn tagits till syfte och försvarlighet. I sådana fall skulle det vara mycket svårt att fria från ansvar vid misshandel som inte är ringa, även om giltigt samtycke lämnats, eftersom hänsyn redan tagits till rekvisiten i samtyckesparagrafen och att de inte hade den tyngden att gärningen skulle bedömas som ringa. För friande dom krävs att rätten återigen, efter att gärningen graderats, tar hänsyn till syfte och omständigheter vilket då skulle kunna leda till ansvarsfrihet. Som framgår av resonemanget blir ordningen onekligen osäker när samma rekvisit skall användas två gånger. Resonemanget skulle även kunna leda till att samma rekvisit vid graderingen är försvårande, eller i vart fall inte tillräckligt förmildrande, men vid ansvarsfrihetsbedömningen direkt förmildrande.

Det andra resonemanget innebär att rekvisiten för samtycke inte behöver uppfyllas vid ringa misshandel, eller omvänt, ringa misshandel är alltid försvarlig vad gäller skada, syfte och andra omständigheter om giltigt samtycke lämnats. Ett sådant antagande får stöd i förarbetena:

³⁵ Prop. 1993/94:130 s. 38.

³⁶ Prop. 1993/94:130 s. 73.

³⁷ Prop. 1993/94:130 s. 42f.

Som framgått i allmänmotiveringen dras gränsen mellan tillåtna och otillåtna misshandelsgärningar, som företagits med samtycke, för närvarande på i huvudsak samma sätt som gränsen mellan normalgraden av misshandel och ringa misshandel. I lagtexten har som nyss nämnts den prövning som skall ske av ansvarsfrågan vid samtycke uttryckts så att en bedömning skall göras av gärningens försvarlighet med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den innebär, dess syfte och övriga omständigheter. Denna prövning torde kunna ske utifrån väsentligen samma utgångspunkter som skall läggas till grund för gränsdragningen mellan ringa misshandel och normalgraden av brottet. Regleringen bör i princip medföra att en med samtycke företagen gärning, som, om samtycke inte förelegat, skulle ha varit att bedöma som ringa misshandel, inte utgör brott.³⁸

Eftersom bedömningen skall göras i huvudsak utifrån samma bedömningsgrunder måste det innebära att ringa misshandel inte är straffvärt vid giltigt samtycke. Vid graderingen av misshandelsbrottet skall som tidigare nämnts hänsyn tas till skadan och alla andra omständigheter vid gärningstillfället. Därmed behövs inte ett resonemang kring samtyckesparagrafens samtliga rekvisit när gärningen bedöms som ringa misshandel. Samtyckesparagrafen har ytterligare två rekvisit, gärningen skall vara försvarlig samt att syftet med gärningen skall vägas in. Dessa rekvisit får därmed endast betydelse när gärningen bedöms som misshandel av normalgraden vilket vinner stöd av förarbetena, i alla fall vad gäller syftet. Det förefaller som att syftet främst spelar en betydande roll då gärningen är att härleda till normalgraden av misshandel, men då syftet med gärningen gör att den ändå skall anses straffri.³⁹ Som anförts ovan var införandet av en samtyckesparagraf avsett att kodifiera gällande rätt. Då någon försvarlighetsbedömning inte gjorts i tidigare praxis får det rekvisitet anses ganska svagt varför det kan förefalla rimligt att vid ringa misshandel inte göra någon försvarlighetsbedömning.⁴⁰ Dock återfinns rekvisitet i lagrummet och skall i rimlighetens namn beaktas.

Ett exempel får illustrera vad skillnaden kan innebära.

Två kvinnor, A och B, kommer överens om att A skall slå B med knuten näve över munnen. B tycker det är viktigt att A får känna på hur det är att ge en annan person en ordentlig smäll. A tycker det är en något märklig idé, men eftersom B är lite speciell går A med på förslaget; det är inte var dag det ges tillfälle att få slå till någon riktigt hårt! A upplyser B om att det kan bli skador, till exempel en tand kan ju brytas av eller slås ut eftersom A är mycket stark. B säger sig vara medveten om riskerna och tar fullt ansvar för dessa. Giltigt samtycke får därmed vara lämnat. Tillslut måttar A ett kraftigt slag mot B. Slaget träffar strax under näsan och A faller till golvet. A blir inte medvetslös, men dock lite groggy. Dessutom känner hon att två framtänder saknas och att det blöder från munnen och kinden, men A är lika glad i hågen för det. Det hela har dock studerats av åklagare C som genast väcker åtal för misshandel.

Beroende på hur samtyckesparagrafen skall användas står två tillvägagångssätt till buds. I båda fallen bedöms misshandeln som ringa.

Alternativ 1: Genom att misshandeln bedömdes som ringa täcker automatiskt samtycket gärningen. Inget brott. Försvarligheten bedöms inte.

³⁸ Prop. 1993/94:130 s. 72f.

³⁹ Prop. 1993/94:130 s. 73.

⁴⁰ Holmqvist m.fl. 2007 s. 24:67.

Alternativ 2: Efter att gärningen bedömts som ringa misshandel skall hänsyn tas till om gärningen med hänsyn till skada, omständigheter och syfte är försvarlig. Här ges domstolen ett utrymme att bedöma vad som är försvarligt. Är det försvarligt att slå en person med risk för att en eller flera tänder lossnar även fast den som utsatts för handlingen givit ett giltigt samtycke? Samma sak gäller syftet. Syftet i det aktuella fallet var att A skulle få känna hur det är att slå en annan människa med knuten näve. Här ges domstolen en möjlighet att ange vilka handlingar som det svenska samhället skall förkasta respektive acceptera, om än motvilligt. Den möjligheten ges inte i alternativ 1. Här finns därmed en möjlighet, eller risk, för ett annat domslut.

Det anförda visar på problematiken med att låta gränsen för samtycke gå vid en viss grad av misshandel eftersom misshandelsbrottet och samtyckesparagrafen har olika rekvisit. För att regeln skall bli lättanvänd finns rätts tekniska skäl till att lägga särskild tyngd vid skadans art för att bedöma huruvida gärningen faller inom det ansvarsfria området, något som stöds av bland annat Jareborg.⁴¹ Av skäl som att regeln skall vara lättanvänd är det rimligt att dra gränsen för dess tillämplighet vid ringa misshandel med möjlighet att utsträcka den till misshandel då syftet med gärningen väger tungt. Rättspraxis skulle möjligen peka åt olika håll annars; vad som är godtagbart syfte och vad som är försvarligt kan vara nog så svårt att avgöra vid mindre fysiska skador; det skulle antagligen bli tekniskt svårt för domstolarna att finna en generell gräns. Jareborg anser vidare att vid ringa kroppsskada väger behovet av en enkel regel så tungt att rätten bör avstå från att lägga vikt vid till exempel att gärningen saknat etiskt berättigande såsom vid sadism, masochism etcetera.⁴² Detta torde betyda att samtliga rekvisit inte bör beaktas vid ringa kroppsskada. Praktiska skäl talar för detta, vilket också får anses vara gällande rätt, men nog skulle det vara olyckligt om en gärning som betecknas som ringa misshandel inte skulle kunna vara oförsvarlig eller ha ett oacceptabelt syfte?

I sammanhanget kan nämnas ett hovrättsavgörande från 1969.⁴³ En man hade med en osteril spruta injicerat en osteril lösning på två flickor vilket lett till vissa fysiska skador hos flickorna. Viss medverkan från flickornas sida hade förekommit. Hovrätten uttalade att en omständighet som bidrog till att den tilltalade skulle dömas för vållande till sjukdom var att även om visst samtycke förelåg från flickorna att injicera lösningen hade den tilltalades förfarande inte något förnuftigt syfte utan var tvärt om i hög grad klandervärd. Rättsfallet visar att syftet och oförsvarligheten visst kan ha inverkan även om effekterna endast varit begränsade till lättare fysiska skador.

När samtycke lämnas till en uppsåtlig handling står det allt som oftast klart för parterna hur vad skadan kommer att bli. Vid samtycke till en oaktsam gärning kan effekten vara svår att förutse och det är alls inte säkert att skadans förverkligande ens varit sannolik vid tillfället för samtyckets lämnande. Om gärningsmannen utgått från andra förutsättningar än den samtyckande blir samtycket utan verkan.⁴⁴ Dock framgår av förarbetena till brottsbalken att den som samtyckt till att bli utsatt för viss fara i regel får anses ha samtyckt till att faran förverkligas på det sätt som är typiskt för aktuell faresituation.⁴⁵ Doktrinen visar ganska genomgående en annan uppfattning. Agge hävdar att

⁴¹ Jareborg 2001, s. 288.

⁴² Jareborg 2001, s. 288.

⁴³ SvJT 1969 rf s. 23.

⁴⁴ SOU 1988:7 s. 102.

⁴⁵ SOU 1953:14 s. 148.

samtycke till att bli utsatt för en risk generellt inte omfattar den effekt som kan bli följden, utan endast risken för skada. Det är den risk för skada som förelåg vid riskbedömningen vid tiden för samtyckets lämnande som avses.⁴⁶ Även Strahl är av den uppfattningen att samtycke till risk för skada inte behöver betyda samtycke till skadans förverkligande. Men även Strahl hävdar att det finns situationer där den samtyckande samtyckt till att utsätta sig för en risk och att hon därvid tänkt sig att samtycket skall omfatta också riskens förverkligande även om hon därmed tillfogas en allvarlig skada. Dock fritar ett sådant samtycke inte den som skall begå handlingen ansvaret för att vidta den aktsamhet som anses nödvändig i dylik situation.⁴⁷ Jareborg är också av uppfattningen att samtycke enbart till att någon gör ett otillåtet risktagande inte automatiskt innebär ett samtycke till effekten.⁴⁸ Agell anser det otillbörligt att jämställa samtycke till uppsåtlig skada med samtycke till att utsätta sig för risk för skada även om effekterna blir desamma. Inte ens om den förverkligade skadan är ringa, men där samtycket endast omfattade risk för skada, kan gärningsmannen inte gå fri från ansvar.⁴⁹ Agell understryker dock att hänsyn också måste tas till gärningens syfte vilket ligger i linje med hur samtyckeparagrafen sedermera formulerats.

Vad gäller samtycke vid vållade till kroppsskada eller sjukdom är det svårare att bli ansvarsfri med hänvisning till samtycke då det brottet kräver en skada som inte är ringa. Eftersom effekten, det vill säga skadans art, är det tyngsta rekvisitet för att ansvarsfrihet skall föreligga måste utrymmet för att samtycke skall befria från ansvar därmed vara mycket begränsat, en uppfattning som stöds av Jareborg.⁵⁰ Enligt honom rör det sig endast om fall som skulle klassificeras som ringa misshandel om uppsåt förelåg. Vållande till kroppsskada eller sjukdom kan även bli aktuellt vid putativt samtycke, men då krävs emellertid att det var vårdslöst från gärningsmannens sida att tro att samtycke givits.⁵¹

2.2.4 Social adekvans och intressekollision

En gärning är enligt Jareborg *socialadekvat* om den är tillåten därför att en oskriven undantagsregel är tillämplig.⁵² Social adekvans är en därmed en säkerhetsventil som gör det möjligt att fria från ansvar där det inte går att få stöd för att en gärning inte är straffvärd, men där det framstår som orimligt och oavsiktligt att lagföring skall ske. Innebörden blir därmed i stort sett samma som ett reduktionslut då båda är korrigeringar som sker utifrån samma grunder. Social adekvans är särskilt användbart då det är fråga om en situation där ett risktagande anses tillåtet, till exempel vid idrottsutövning.

I NJA 1997 s. 636 använde HD för första gången uttryckligen begreppet *social adekvans*, och det får numera anses vara en etablerad ansvarsfrihetsgrund. Eftersom det är ytterst svårt för lagstiftaren att undvika brottsbeskrivningar som straffbelägger alltför mycket bör det finnas en allmän grund för brottslighetens uteslutande, nämligen social

⁴⁶ Agge 1964, s. 396.

⁴⁷ Strahl s. 380 f.

⁴⁸ Jareborg 2001, s. 282.

⁴⁹ Agell 1962 s. 22.

⁵⁰ Jareborg 2001 s. 289.

⁵¹ Strahl 1976 s. 381.

⁵² Jareborg 2001 s. 290.

adekvans. Denna regel skulle omfatta allmänt förekommande handlingar som allmänt betraktas som tillåtna och som ingen tänkt sig att de skulle vara straffbelagda, men som ändå ryms under ett straffbud. Straffbuden läses då med förbehåll och grunden för straffriheten är handlingens sociala adekvans.⁵³ Dock skall den grunden åberopas först sedan samtyckesinstitutet är otillräckligt för att en handling skall kunna förklaras ansvarsfri.

Med *intressekollision* menar Strahl fall där det intresse som ett straffbud har att skydda får vika för ett motstående intresse som kräver att handlingen skall få företas straffritt.⁵⁴ Som exempel på situationer där intressekollision bör leda till ansvarsfrihet är fall där någon för en skadad person till sjukhus eller där någon flyttar ett skadat fordon som hindrar trafiken även om dessa handlingar skulle innebära att bevis undanröjdes, vilket annars är brottsligt. Detta framgår inte av ordalydelsen, men Strahl menar att lagrummet, BrB 17:11, måste läsas så att vissa fall av intressekollision lämnas utanför det straffbara området.⁵⁵ Exempel på kodifierade intressekollisionsgrunder nämner Strahl nöd och nödvärn.

2.3 Praxis

Tre intressanta rättsfall från HD bör nämnas för att visa gränserna för samtycke samt när tyst samtycke anses föreligga och när det inte anses föreligga. Jag har valt att rubricera fallen som ”Slagsmål mellan pojkar”, ”Slagsmål i taxikö” och ”Omskurna pojkar”.

2.3.1 Slagsmål mellan pojkar

I NJA 1993 s. 553 började några pojkar på lek bråka med en annan pojke, R, genom att hålla fast R och måtta puffar mot honom. Alla pojkar utom en, J, släppte snart greppet. J fortsatte dock vilket ledde till att R knuffade bort honom. Efter lite lättare bråk de båda pojkarna emellan slog J tre slag mot R med knuten näve, två träffade bröstet och ett träffade i ansiktet vilket ledde till att R föll mot ett skåp och ned mot golvet. Gärningen medförde smärta, svullnad, medvetlöshet samt att det rann blod ur R:s mun. J hävdade att han inte haft uppsåt att skada R eller att han i varje fall innehåft samtycke från R. J erkände slagen, men hade uppfattat det som att R bjudit in till någon form av våld.

HD bedömde gärningen i sig som misshandel även fast följderna av slaget blev allvarligare än J avsett. Dock ansåg domstolen att J innehåft samtycke från R till den aktuella misshandeln och anförde:

När två ungdomar inlåter sig i bråk med varandra följer därav att båda är inställda på att ofreda den andre och i någon utsträckning tillfoga varandra smärta och ringare övergående skador, t.ex. i form av blåmärken och mindre svullnader. Så länge bråket eller slagsmålet hålls på den nivån, får det anses ligga i

⁵³ Strahl 1976 s. 408.

⁵⁴ Strahl 1976 s. 369.

⁵⁵ Strahl 1976 s. 405.

situationen som sådan att det inte kan bli fråga om ansvar för ofredande eller misshandelsbrott. Att det förhåller sig så beror på allmänna straffrättsliga grundsatser om samtyckes ansvarsbefriande verkan. Vad nu sagts leder i det aktuella fallet till att åtalet skall lämnas utan bifall.⁵⁶

HD menade att den aktuella gärningen begicks i samband med att två ungdomar inlätit sig i bråk med varandra. Det sagda kan inte uppfattas annat än att domstolen måste ha ansett att detta bråk skall falla under begreppet lek vilket omnämns i bland annat doktrin och senare förarbeten som en grund för att tänja på samtyckets yttersta gräns.⁵⁷ Gärningen skulle därmed falla utanför det straffvärda området. Att analysera specifika ord på det sättet kan ses som hårklyveri, men onekligen har bråk en starkare våldsinnebörd än lek. Huruvida HD haft för avsikt att utsträcka det utvidgade samtycket, som gäller vid lek och idrott, är oklart men resonemanget öppnar onekligen dörrar för en mer accepterande attityd. Möjligen kan det hela ses om att bråket började på lek och därmed skall det bedömas som lek.

Vad gäller gränsen för samtycke kan det starkt ifrågasättas om den aktuella gärningen begicks under lekfulla omständigheter. Av utredningen framgick ganska tydligt att det hela började lekfullt med flera killar som på ett lekfullt sätt bråkade med varandra utan några direkta våldsinslag. Leken torde emellertid ha övergått i våldshandling när de övriga pojkarna släppte taget eftersom den leken därmed måste anses avslutad. Att sedan två av de killar som var med från början börjar slåss kan knappast ses som en fortsättning på det lekfulla bråket. Bara för att en lek, eller ett bråk, initialt inte kan betecknas som misshandel kan hela händelseförloppet inte automatiskt ses som lek utan måste rimligen byta skepnad då våldsinslagen accelererar. I sammanhanget skall betänkas att den tilltalade killen erkände att han utdelat ett kraftigt slag med knuten näve i ansiktet på den andre killen vilket knappast kan betecknas som lekfullt bråk. Skillnad måste vara när två personer leker en lek som är förknippad med risker som kan realiseras. Om det är tydligt från början kan anledning finnas att låta samtycket utvidgas. Som exempel kan nämnas krigslekar hos barn eller liknande aktiviteter för vuxna.

Domstolen lade vidare vikt vid att det är fråga om två ungdomar vilket skulle tala för samtycke förelåg.⁵⁸ Värt att kommentera är huruvida giltigt samtycke faktiskt lämnats eller inte. Enligt HD har giltigt samtycke lämnats i och med att de två ungdomarna *inlätit* sig i bråk med varandra. Samtycket får då anses lämnat sedan de övriga killarna lämnat platsen och då de två kvarvarande börjat slåss. Bara det faktum att två personer börjar bråka med varandra kan knappast leda till ansvarsfrihet, något som HD i 1999 års avgörande också understryker. Att inlåta sig i bråk torde därmed få den innebörden att de båda kombattanterna redan vid bråkets början varit införstådda med vad de gjorde och vad de skulle göra samt vilka risker för skadors realiserande som det innebär. Det är ytterst tveksamt om de båda killarna hade den insikten. Endast om killarna hade den insikten kan giltigt samtycke ha lämnats. Av förarbetena framgår som tidigare nämnts att gränsdragningen vid lek och idrott måste göras utifrån andra utgångspunkter. HD har i det aktuella målet visat att ett samtycke är giltigt även om de kommande våldshand-

⁵⁶ NJA 1993 s. 553, på s. 555.

⁵⁷ Prop. 1993/94:130 s. 43f.

⁵⁸ Huruvida samma regel skulle gälla för vuxna människor framgår inte av domskälen, men ett förtydligande gjordes i NJA 1999 s. 553, se nedan.

lingarna och dess troliga effekter inte är specificerade eller kända när samtycke lämnades.

Noteras bör också att de båda pojkarna var 15 år vid gärningstillfället. De var således ungdomar och inte småbarn. Domstolens resonemang tyder på en ganska naiv syn på femtonåringars beteende, såsom att det hela handlar om en rolig lek som råkade få tråkiga konsekvenser. Troligen kan ganska många högstadielärare vittna om betydligt rårare jargong mellan tonåringar vilket knappast kan betecknas som lekfullt. Femtonåringar torde ha en minst lika stor förmåga som vuxna att tappa fattningen och därmed bli våldsamma. Det leder emellertid inte till att gärningen skall omfattas av något samtycke utan hänsyn får istället tas till eventuell provokation etcetera vid rubriceringen eller påföljdsbestämningen.

2.3.2 Slagsmål i taxikö

Ett annat intressant rättsfall på området är NJA 1999 s. 460 där invändningen om samtycke ogillades av HD. En vid tiden för gärningen 16 år gammal pojke, K, slog en annan kille, G, med knuten näve i ansiktet efter att häftig ordväxling förekommit mellan killarna. Det hela utspelade sig nattetid och inledningsvis hade viss ordväxling skett mellan de båda vid en taxi sedan G kommit fram till taxibilen i vilken K satt. G hade frågat om bilen var ledig och därefter uppstod irritation mellan killarna. Taxichauffören hade ingripit och skiljt de båda åt. När G sedan passerade den kö där K stod, hade K, enligt G, spottat framför G. Hård ordväxling uppstod och enligt K försökte G slå till honom. Han undkom att bli träffad genom att hoppa undan. Därefter slog K till G med knuten näve med två avslagna tänder och sårskada i munnen som följd.

Vad beträffar invändningen om samtycke anförde HD:

Av den omständigheten att någon riktat våld mot en annan person kan emellertid inte den slutsatsen dras att han också accepterat att bemötas med våld. Undantagsvis kan omständigheterna vara sådana att det får anses framgå att två personer som inlåter sig i bråk båda varit så inställda på att ofreda den andre och i någon utsträckning tillfoga varandra smärta och ringare övergående skador att gärningar som ligger inom denna ram är undantagna ansvar på grund av samtycke. [...] Att två för varandra okända personer ger sig in i häftig ordväxling under sådana omständigheter som här skett kan inte i sig, även om båda vid händelsen var unga, anses innebära något ömsesidigt medgivande till att den andre också skulle få gå över till direkta handgripligheter.⁵⁹

Domstolens resonemang är inte förvånande utan framstår som logiskt. Motsatsen, att det faktum att en person riktat våld mot en annan innebär att samtycke till våld föreligger, skulle te sig stötande och skulle utsätta den som begått, eller försökt begå, den första våldshandlingen för fara. Dock ger det aktuella rättsfallet ett förtydligande. Den regel som uttalades i NJA 1993 s. 553 gäller inte endast ungdomar utan ”personer”. Dessutom uttalar HD att regeln från 1993 års fall endast är tillämplig undantagsvis. En viss vikt verkar läggas vid att personerna i det aktuella målet inte kände varandra sedan tidigare.

⁵⁹ NJA 1999 s. 460 på s. 463f.

Samtidigt menar domstolen att det är de handlingar som ligger inom ramen för det bråk som personerna inlåtit sig i som är ansvarsfria. Detta skulle kunna betyda att om ett förfarande ändrar karaktär, från lek till mer våldsamma handlingar, ramen för förfarandet knappast kan anses vara densamma och därmed kan inte heller våldshandlingarna falla inom leken. Detta torde tala mot utgången i 1993 års fall.

2.3.3 Omskurna pojkar

I NJA 1997 s. 636 använde HD, som tidigare nämnts, för första gången uttryckligen social adekvans och därmed får begreppet numer anses vara en etablerad ansvarsfrihetsgrund. Målet rörde omskärelse av pojkar utan bedövning utifrån religiösa skäl. HD menade att omskärelse av religiösa skäl uppfyller kriteriet social adekvans och om samtycke föreligger bör det medföra frihet från ansvar trots att handlandet annars skulle bedömas som misshandel. Huruvida gärningen ligger över eller under gränsen mellan ringa misshandel och misshandel av normalgraden bör enligt HD inte i sig ha någon betydelse. HD tillägger dock att i kravet på social adekvans måste emellertid läggas det villkoret att ingreppet görs på ett sådant sätt att barnet inte utsätts för onödig smärta eller för hälsorisker på grund av förhållandena vid omskärelsen. Eftersom att en princip om att omskärelse endast får göras med bedövning skulle innebära att ingreppet endast får göras inom sjukvården, menade HD att det i sådana fall skulle vara ett brott mot hittillsvarande traditioner varför ett krav på bedövning inte kunde ställas upp.

3 Det idrottsliga regelverket

Våldshandlingar förekommer dagligen inom den organiserade idrotten, men det är ytterst sällan som dessa handlingar prövas av domstol. Det betyder i sig inte att alla våldshandlingar som begås är ansvarsfria. Vilka handlingar som kan vara ansvarsfria och på vilken grund dessa handlingar är ansvarsfria skall tas upp i det här kapitlet. Lika så skall praxis studeras för att ge en bild av gällande rätt. Först följer en kort redogörelse för idrottens egen instansordning samt för förfarandet då en anmälan mot en idrottsutövare inkommer.⁶⁰

3.1 Idrottsförseelser

Den organiserade idrotten har tre instanser för bestraffningsärenden; Specialidrottsdistriktsförbund (SDF) som organiserar den regionala verksamheten. Specialidrottsförbund (SF) som är nationella, till exempel Svenska Ishockeyförbundet, och till vilka SDF är anslutna. Sista och högsta instans är Riksidrottsnämnden (RIN) vars ledamöter väljs på Riksidrottsförbundets stämma. Ledamöterna behöver inte ha någon juridisk utbildning eller liknande, men RIN:s ordförande måste ha erfarenhet som domare inom domstolväsendet. I dag är tidigare hovrättsassessorn Krister Malmsten ordförande i nämnden.

3.1.1 Handläggning

För att en otillåten våldshandling skall prövas inom idrottsrörelsen krävs att handlingen blir skriftligen anmäld och att den anmälda personens medlemsorganisation är ansluten till Riksidrottsförbundet. Vem som helst kan anmäla, men om anmälaren inte personligen berörs av saken eller har fått särskild behörighet att föra talan behöver anmälan inte tas upp för avgörande.⁶¹ En förseelse måste anmälas inom sex månader från att den begicks, annars preskriberas förseelsen. Har emellertid förseelsen blivit allmänt känd först senare räknas preskriptionstiden från det datumet, s.k. anmälningspreskription. Påföljd kan dock inte utdömas sedan fyra år från dagen för förseelsen, s.k. påföljdspreskription.⁶²

Det normala är att ett ärende först behandlas av SDF om sådant finns. Därefter finns möjlighet att överklaga beslutet till SF och sist till RIN. Ett SF har rätt att i sina stadgar föreskriva att prövningstillstånd krävs för att ett överklagat ärende från SDF skall prövas av SF.⁶³ För att ett ärende skall tas upp av RIN krävs prövningstillstånd.⁶⁴ Klagoti-

⁶⁰ Att närmare studera vilka handlingar som föranleder olika bestraffningsåtgärder inom idrottens egna bestraffningsorgan ligger utanför det här arbetet.

⁶¹ RF:s stadgar 14 kap. 9 §.

⁶² RF:s stadgar 14 kap. 10 §.

⁶³ RF:s stadgar 14 kap. 19 §.

⁶⁴ RF:s stadgar 6 kap. 3 §.

den är alltid tre veckor från meddelat beslut. Möjlighet till resning finns utifrån liknande förutsättningar som rättegångsbalken stadgar.⁶⁵

Sammanträdena som bestraffningsorganen håller är inte offentliga utan det är upp till varje organ att besluta om vilka som får närvara. Alla bestraffningsbeslut är offentliga.

3.1.2 Påföljder

Det finns tre olika påföljder för förseelser inom idrotten; tillrättavisning, böter eller avstängning. Endast en påföljd kan utdömas i varje enskilt fall, men SF får i sina stadgar föreskriva att avstängning upp till och med en månad kan kombineras med böter.⁶⁶ Tillrättavisning är den lindrigaste påföljden och innebär ett skriftligt påtalade av felet samt en anmaning till den felande att rätta sig. Böter till enskild kan utdömas upp till 250 000 kronor, men bara om respektive SF:s stadgar föreskriver att så får göras.⁶⁷ Avstängning är det hårdaste straffet vilket innebär avstängning från matcher och, om förseelsen är grov, all idrottslig verksamhet inom idrottsgrenen. Maxtiden för avstängning är två år.⁶⁸

3.1.3 Riksidrottsnämnden

Av det hundratalet ärenden som prövades av RIN under 2007 avsåg nio ärenden någon form av våld mot mottävlare eller domare.⁶⁹ Samtliga gärningar begicks av män. Om något av ärendena polisanmälades och blev föremål för rättslig prövning är okänt, men troligen var så inte fallet. Hur många fall som anmälts till specialidrottsdistriktsförbund och specialidrottsförbund är oklart varför dessa nio fall inte säger något om anmälningsfrekvensen. Dock kan möjligen nio utav hundratalet prövningar av RIN möjligen ge en indikation om den procentuella fördelningen även i lägre instanser. För att få en klar bild av praxis krävs omfattande studier av alla de anmälningar som görs till förbunden vilket faller utanför det här arbetet. Innan några slutsatser dras utifrån de fall som kommer upp till prövning hos RIN skall åter noteras att det krävs prövningstillstånd på ungefär samma grunder som i HD för att RIN skall ta upp ett ärende.

De nio fallen 2007 var följande:

1. Vid ishockeymatch hade en spelare utdelat tre slag mot en assisterande domare. Spelaren stängdes från spel i en månad.
2. I fotbollsmatch hade en spelare utdelat knytnävsslag till en motspelare. Spelaren stängdes av från spel i knappt en månad.

⁶⁵ RF:s stadgar 14 kap. 20 §.

⁶⁶ RF:s stadgar 14 kap. 7 §.

⁶⁷ RF:s stadgar 14 kap. 5 §.

⁶⁸ RF:s stadgar 14 kap. 6 §.

⁶⁹ Angående den följande diskussionen, se Riksidrottsförbundet (utg), *RIN-protokoll*, ”<http://idrottsinfo.rf.se>”.

3. I rugby hade en spelare slagit en motspelare. Spelaren stängdes av från spel i drygt två veckor.
4. Under rugbymatch hade en spelare slagit motspelare i magen. Spelaren stängdes av från spel i en och en halv månader.
5. Under en segeltävling hade en deltagare hoppat över på en annan båt som deltog i samma tävling och utdelat knytnävsslag mot ansiktet på en av deltagarna. Mannen stängdes av från tävlande i femton månader.
6. Under fotbollsmatch slog en spelare en motspelare i bröstet med armen. Spelaren stängdes av från spel i nio dagar.
7. Vid en fotbollsmatch sparkade en spelare en liggande motspelare i skrevet. Spelaren stängdes av från spel i en vecka.
8. Vid ishockeymatch deltog en spelare i slagsmål. Spelaren stängdes av från spel i fem dagar.
9. Under en ishockeymatch armbågstacklade en spelare en motspelare i huvudet. Spelaren stängdes av från spel i tio dagar.

I RIN:s protokoll är det svårt att utläsa huruvida uppsåt är styrkt, varför det är omöjligt att avgöra huruvida dessa nio fall skulle kunna betecknas som misshandel. Däremot kan noteras att påföljderna i regel uppgår till mellan en och fem veckor. Fallet där en deltagare i segeltävling bordat en annan båt för att med knuten näve slå en annan deltagare sticker onekligen ut vad beträffar både gärning och påföljd.

3.1.4 Våldshandlingar i urval säsongen 2007–2008

Genom att ha studerat ett antal matcher i elitserien i ishockey under säsongen 2007–2008 har flera situationer uppmärksammats. Det har inte undersökts, inom ramen för det här arbetet, huruvida handlingarna lett till disciplinära sanktioner och huruvida de i sådana händelser överklagats till högre instans. Fler incidenter än de nedan redovisade har förekommit vid matcherna under säsongen; den här uppställningen skall endast ses som ett urval.

Djurgården–Färjestad den 27 september: Slagsmål framför Färjestads kasse. Knytnävsslag mot ansikte med handskar.

Mora–Modo den 27 september: Slagsmål mellan två spelare framför Moras kasse. Modospelare slår med dubbelfattad klubba mot hals och bröst. Modospelare tacklar moraspelare med dubbelfattad klubba över hals och bröst mot sargen. Fler spelare tillkommer, slagsmål med handskar mot ansikte.

Timrå–Södertälje den 27 september: Södertäljespelare slår mot Timråspelare som inte har hjälm. Slag mot huvud och hals.

Luleå–Södertälje den 2 oktober: Luleåspelare blir sittande på isen och Södertäljespelare slår med klubba och handske mot ansikte och bröst. Södertäljespelare tacklar/slår mot Luleåspelare så att hjälmen åker av. Andra spelare tillkommer och slår mot det bara huvudet.

HV71–Timrå den 4 oktober: Slagsmål framför HV71:s kasse. Bland annat slår Timråspelare knytnävsslag mot ansiktet på HV71-spelare.

Linköping–Modo den 6 oktober: Modospelare slår ett kraftfullt knytnävsslag mot ansiktet på en Linköpingspelare så att denne faller.

Modo–Södertälje den 8 oktober: Två Södertäljespelare trycker våldsamt ned en halvsittande Modospelares huvud mot isen.

Djurgården–Timrå den 9 oktober: Timråspelare tacklar Djurgårdenspelare mot sargen med armbågen mot huvud/hals. Spelaren faller till marken, påtagligt ”groggy”.

Frölunda–Modo den 11 oktober: Frölundaspelare slår med klubban mot ansiktet på Modospelare. Sårskada.

Timrå–Frölunda den 13 oktober: Frölundaspelare attackerar Timråspelare bakifrån i jakt på pucken. Pucken spelas bort varefter timråspelaren vänder sig om och slår ett kraftigt slag med knytnäven i ansiktet på frölundaspelaren som faller till marken.

Brynäs–Frölunda den 20 oktober: Slagsmål mellan två spelare. Knytnävsslag utan handskar av båda mot ansiktet.

HV71–Färjestad den 20 oktober: Slagsmål mellan cirka sex spelare. Knytnävsslag med handskar mot ansiktet. Slagsmål mellan två spelare. Knytnävsslag med handskar mot ansiktet.

HV71–Modo den 25 oktober: Slagsmål framför Modos kasse. Knytnävsslag och slag med dubbelfattad klubba mot hals och ansikte. HV71-spelare kör klubbskافتet i magen på modospelare som faller till marken.

Mora–Luleå den 25 oktober: Luleåspelare tacklar Moraspelare mot sargen. Hjälmén åker av. Därefter slår Moraspelaren mot nacken och trycker/slår ned Luleåspelarens huvud mot isen.

Modo–Färjestad den 27 oktober: Slagsmål framför Modos kasse. Färjestadspelare slår Modospelare med dubbelfattad klubba över hals och käke. Modospelaren slår tillbaka med knytnävsslag mot Färjestadspelaren.

Skellefteå–Timrå den 3 november: Slagsmål mellan två spelare. Flera knytnävsslag utan handskar utdelas mot huvud/ansikte. Under slutspelet i ishockey har också ett flertal incidenter inträffat, varav två uppmärksammats i media då de fått disciplinära följder från Svenska Ishockeyförbundets disciplinnämnd.

Timrå–Modo den 15 mars: En Modospelare slår med dubbelfattad klubba ett kraftigt slag mot en motspelares huvud/hals. Ärendet hamnade hos disciplinnämnden som skrev följande i sitt beslut:

”En sådan typ av tackling med klubban är riskfylld och innefattar en uppenbar skaderisk. Dessutom skall vägas in att crosscheckingen sker efter avblåsning. (Spelaren) var inte heller provocerad på något sätt som kan tillgodoräknas honom vid bedömningen, tvärtom framstår förseelsen som helt opåkallad. Därför skall man se betydligt strängare på en sådan

förseelse, jämfört med en ”vanlig” crosschecking, även fast agerandet inte inneburit skada i det enskilda fallet.”⁷⁰

Spelaren blev avstängd från spel i fem dagar/tre matcher samt ålades att betala 13 000 kronor i böter.

Linköping–Färjestad den 30 mars: En Linköpingspelare slår ett kraftigt slag med klubban mot ansiktet på en motspelare. Slaget ledde till att två tänder slogs ut samt en sårskada som fick sys med tio stygn. Ärendet hamnade hos disciplinnämnden som skrev följande i sitt beslut:

”Nämnden finner det klarlagt att (Linköpingspelaren) genom att ta tag i sin klubba med bägge händerna slår till Färjestadsspelaren i ansiktet. (Linköpingspelaren) har gjort sig skyldig till ett medvetet och kraftigt slag med klubban som träffar motståndarens ansikte. Nämnden konstaterar att händelsen sker utanför spelet, att (Linköpingspelaren) ser den oförberedde motståndaren och hade därför kunnat förhindra slaget. Förseelsen bör föranleda ett kännbart straff.”⁷¹

Spelaren blev avstängd från spel i 20 dagar/åtta matcher samt ålades att betala 65 000 kronor i böter.

3.1.5 Prövningen i allmän domstol

Det har från tilltalade idrottsmän, och även från idrottsvärlden, ibland påpekats att händelser som inträffar under idrottsutövande rätteligen borde bedömas av domare på banan enligt de regler som gäller för sporten och inte av allmän domstol. Detta har avfärdats av både tingsrätt och hovrätt; det har framställts som självklart att en idrottsarena inte utgör en värld för sig och orimligt att inte svensk strafflagstiftning där skulle gälla för spelare. Domstolarna har samtidigt framhållit att problemet istället består av var gränsdragningen skall göras; vad som faller inom samtyckets ram och vad som är straffbart.⁷² Det skall också noteras att klaganden som grund för att HD skall bevilja prövningstillstånd i ett fall bland annat har anfört som skäl att våldsamheter inom idrotten enligt praxis endast skall beivras disciplinärt. HD har emellertid avslagit ansökan.⁷³ Av det anförda framgår att det inte finns några skäl till att underlåta åtal för gärningar begångna under idrottsutövande.

3.2 Samtycke inom idrotten

Var gränserna går för samtycke som ansvarsfrihetsgrund vid våldshandlingar som företas vid utövandet av idrott är oklart, vilket framgår av såväl doktrin som statliga utredningar och aktuell proposition. Det är inte ens givet att samtycke är den ansvarsfrihetsgrund som skall tillämpas vid bedömandet huruvida en våldshandling företagen vid idrottsutövande är att anse som straffvärd eller inte.

⁷⁰ Internet: www.newsdesk.se, 2008-04-12.

⁷¹ Internet: www.newsdesk.se, 2008-04-12.

⁷² Malmsten 1994 s. 126f.

⁷³ Bengtsson 1962 s. 36, not 60.

Av propositionen framgår att bestämmelsen om samtycke i och för sig är tillämplig under idrottsutövande, men att bestämmelsen får en begränsad betydelse inom området. Särskilt betonas att våldshandlingar i sådana sammanhang regel har ett annat syfte än annars och att dessutom försvarlighetsbedömningen måste göras från andra utgångspunkter.⁷⁴ Av samma proposition framgår att även om reglerna för respektive idrott överträds är det inte givet att dessa handlingar leder till straffansvar eftersom det finns idrotter som allmänt bedrivs på ett sådant sätt att regelöverträdelser, som ibland leder till personskador, är oundvikliga. De som frivilligt deltar i sporten anses medveten om skaderisken, men att detta inte betyder att denne godtar skadan i det enskilda fallet. Att använda samtycke som grund för ansvarsfrihet är enligt lagstiftaren därmed inte möjligt i alla situationer utan ansvarsfriheten följer istället av att vissa regelöverträdelser är allmänt godtagna i samhället.⁷⁵

Vidare understryker lagstiftaren att någon förändring av gällande rätt inte avses och hänvisar till Fängelsestraffkommitténs betänkande (SOU 1988:7) för gällande rätt.⁷⁶ Av betänkandet framgår dock att området är besvärligt med svåra gränsdragningsproblem och att en klarläggning av rättsläget är önskvärt.⁷⁷ Av det sagda framgår att varken proposition eller utredning ger någon klar bild av vad som faktiskt är gällande rätt på området. Några avgöranden från HD står heller inte att finna, men det finns emellertid en rad avgöranden från tingsrätt och hovrätt som får vara vägledande i den kommande bedömningen. I doktrinen är ämnet inte främmande, men det är få som har någon direkt uppfattning om vad som gäller eller om vad som bör gälla.

3.2.1 Samtycke eller social adekvans?

Med beaktande av vad lagstiftaren antyder i propositionen om samtyckesparagrafens betydelse inom idrotten är det ingalunda självklart att den alls är tillämplig. Även i slutbetänkandet från fängelsestraffkommittén antyds att samtycke inte är möjligt att använda i alla de våldssituationer som idrotten ger upphov till.⁷⁸ Jareborg anser att regeln om samtycke endast skall ha en undanskymd roll när det kommer till våldshandlingar inom idrotten, han ser hellre att det bör ställas upp en allmän regel om ansvarsfrihet.⁷⁹ Även Strahl verkar förorda social adekvans framför samtycke då han med hänvisning till livets regel menar att sport av ganska farlig art skall tolereras trots dess farlighet, men är inte främmande för att båda reglerna tillämpas.⁸⁰ Strahl nämner även intressekollision som grund för att inte fälla till ansvar.⁸¹ Malmsten förespråkar Jareborgs uppfattning, även om han anser den en aning outvecklad.⁸² Då Jareborgs allmänna regel inte uttalat förekommer i praxis får den dock inte ses som gällande rätt. Både Agell och Bengtsson

⁷⁴ Prop. 1993/94:130 s. 44.

⁷⁵ Prop. 1993/94:130 s. 40f.

⁷⁶ Prop. 1993/94:130 s. 38.

⁷⁷ SOU 1988:7 s. 138.

⁷⁸ SOU 1988:7 s. 137.

⁷⁹ Jareborg 2001 s. 296.

⁸⁰ Strahl 1976 s. 379.

⁸¹ Strahl 1976 s. 403f.

⁸² Malmsten 1985 s. 200.

utgår emellertid från samtycket när ämnet berörs då de undersöker de civilrättsliga följderna av våld inom idrotten.⁸³

Domstolarnas praxis ger ingen tydlig bild av huruvida samtycket eller till exempel social adekvans skall användas vid våldshandlingar inom idrotten. Av drygt femtio studerade rättsfall mellan 1954 till 2008 från tingsrätt och hovrätt framkommer att samtycket uttryckligen diskuteras i sex av fallen, samtliga av dessa domar från 1980- och 90-talet.⁸⁴ Domskälen i tidigare domar från femtio- och sextioalet är ganska sparsmakade varför det ibland är svårt att utläsa varför domen blev friande eller fällande. I ett mål från nittioalet har tingsrätten resonerat kring samtycke, medan hovrätten sedan domen överklagats dit inte nämner samtycke alls.⁸⁵

Det är uppenbart att samtycke inte är felaktigt att tillämpa vid våldshandlingar som begås inom idrotten; varken lagstiftaren eller domstolarna avfärdar samtycke som ansvarsfrihetsgrund. Det finns emellertid ganska tydliga indikationer på att rättsvetenskapsmän och domare inte är överens om att samtycke är den bäst tillämpbara grunden för ansvarsfrihet. Med beaktande av bland annat legalitetsprincipen torde det vara att föredra att en i lag kodifierad regel tillämpas framför en icke kodifierad sådan. I stället kan det vara rimligt att domstolarna främst utformar gränserna för lagregeln framför att skapa nya, icke lagfästa rättsregler med samma innebörd.

Av det anförda får anses framgå att samtycke enligt gällande rätt är en tillämpbar ansvarsfrihetsgrund även vid våldshandlingar begångna under idrottsutövande, om än osagt att det är den bästa ansvarsfrihetsgrunden. Det skall också understrykas att samtycke ingalunda behöver beröras varje gång en våldshandling företas under idrottsutövande. En uppsåtlig gärning kan bedömas gå så långt över vad som anses möjligt att samtycka till att det inte är motiverat att ge sig in i ett resonemang om ansvarsfrihet på grund av samtycke. Att samtycke endast förekommer i sex av de studerade målen betyder således endast att samtycke som ansvarsfrihetsgrund inte varit tillämpligt i de andra målen; inte att det är felaktigt att använda samtycke som ansvarsfrihetsgrund i idrottsrelaterade situationer.

3.2.2 Den som sig i leken ger ...

Eftersom ett tyst inre samtycke är giltigt finns det föga anledning att ifrågasätta huruvida idrottsmän och idrottskvinnor genom sitt deltagande i idrotten, till exempel ishockey, lämnat giltigt samtycke. Agell, Agge, Bengtsson, Jareborg och Malmsten drar alla samma slutsats.⁸⁶ Även domstolarna resonerar kring att ett giltigt samtycke lämnats i och med att personen deltar i idrottsutövningen.⁸⁷ Detta betyder emellertid inte att det alltid är samtyckeinstitutet som skall användas vid bedömningen om ansvarsfrihet vid våldshandlingar. Uppfattningarna går också vida isär vad idrottsutövaren lämnat samtycke till, det vill säga omfattningen av samtycket.

⁸³ Agell 1962 s. 21 och Bengtsson 1962 s. 34f.

⁸⁴ Malmsten 1994, rättsfall 1 till 51.

⁸⁵ Jfr. RH 1995:23.

⁸⁶ Agell 1962 s. 147, Agge 1964 s. 405, Bengtsson 1962 s. 37, Jareborg 2001 s. 295 och Malmsten 1985 s. 200.

⁸⁷ Malmsten 1994 s. 129 och 144.

Värt att nämnas i sammanhanget är att spelare kan vara bundna till spel genom civilrättsligt bindande kontrakt. Att en sådan spelare är ovillig att delta i en viss match, men känner sig tvingad av kontraktet, utesluter inte att han deltar frivilligt i spelet.⁸⁸ Därmed torde spelaren ha lämnat giltigt samtycke när denne beträder isen eller planen även fast han eller hon inte vill spela aktuell match.

3.2.3 Regelrätta handlingar

Idrotten har en stor betydelse för samhället och dess medborgare inte minst som hälsofrämjande faktor. Till det skall läggas att idrotten sysselsätter tusentals människor och bidrar till underhållning för en mycket stor skara människor. Den organiserade idrotten uppbär årligen ett ganska stort ekonomiskt stöd från staten. I budgetpropositionen för 2008 föreslås det ordinarie statsanslaget till Riksidrottsförbundet uppgå till 445 551 000 kronor. Till detta skall läggas ytterligare cirka 560 miljoner kronor från det statliga bolaget Svenska Spel.⁸⁹ Eftersom staten utger en sådant omfattande ekonomiskt stöd torde den organiserade idrottens verksamhet och dess regler därmed också vara respekterade av staten och därmed av lagstiftaren. Idrottens olika regelsystem är givetvis inte straffrättsligt bindande, men de torde utgöra tämligen säkra normer för godtagbart beteende eftersom utövandet subventioneras med skattemedel.

Med tanke på att proffsboxning numer åter är tillåten i Sverige efter nästan fyrtio års förbud torde de våldshandlingar som är tillåtna enligt den sporten även åtnjuta statens beskydd. Det är således inte fråga om straffbelagda våldshandlingar hos de utövande. Agge hyste emellertid sina tvivel över att samtycket skulle stäcka sig så långt som till svår kroppsskada som det kan tänkas behöva inom boxning och brottning. Han ifrågasatte att dessa idrotters sociala nytta och värde knappast var så påfallande att de skulle inta en så exceptionellt gynnad särställning.⁹⁰ Eftersom proffsboxning numer åter är tillåtet i Sverige är Agges ståndpunkt än en gång intressant, men skall inte studeras vidare inom ramen för det här arbetet.

De handlingar som är tillåtna i respektive idrott torde därmed åtminstone omfattas av det samtycke som en utövare tyst lämnar i och med sitt deltagande. De olika idrotternas regelverk måste därvidlag studeras. I det här arbetet begränsas dessa studier till ishockey och fotboll.

3.2.4 Spelregler i fotboll

Spelreglerna för fotboll innehåller inget stadgande som uttryckligen tillåter våld, men däremot återfinns en uppprädnings av handlingar som leder till utvisning, varning, straffspark och frispark.⁹¹ Straffspark och frispark tilldöms motståndarlaget om en spelare:

1. Sparkar eller försöker sparka en motspelare.

⁸⁸ Jareborg 1994 s. 186.

⁸⁹ Prop. 2007/08:1 utgiftsområde 17 s. 138.

⁹⁰ Agge 1964 s. 407.

⁹¹ FIFA, Berg 2006 s. 36 (regel 12).

2. Fäller eller försöker fälla en motspelare.
3. Hoppas mot en motspelare.
4. Angriper en motspelare.
5. Slår eller försöker slå en motspelare.
6. Knuffar en motspelare.

Dessutom krävs att domaren anser att handlingen oaktsam, vårdslös eller utförd med överdriven kraft. Med andra ord är domarens subjektiva uppfattning av den aktuella handlingen avgörande för om den skall falla inom spelets regler.

Straffspark och frispark tilldöms också motståndarlaget om en spelare:

7. Tacklar en motspelare för att få bollen och får kontakt med motspelaren innan han rör bollen.
8. Håller fast en motspelare.
9. Spottar på en motspelare.

Värt att notera är att en tackling är tillåten om den träffar motspelaren efter det att denne har fått kontakt med bollen. Dock torde en sådan tackling möjligen kunna falla under punkt fyra ovan om tacklingen skulle vara alltför våldsam.

En spelare skall tilldelas varning om spelaren bland annat vid upprepade tillfällen bryter mot reglerna. Handlingar enligt de nio punkterna ovan får anses omfatta brott mot reglerna.

En spelare skall utvisas om denne:

10. Gör sig skyldig till allvarligt otillåtet spel.
11. Gör sig skyldig till våldsamt eller obehärskat uppträdande.
12. Spottar på en motspelare eller någon annan person.
13. Använder stötande, förolämpande eller smädligt språk och/eller gester.

Läses fotbollens regelbok som den är ger den sken av att ytterst få våldshandlingar tillåts, med undantag för tacklingar mot den spelare som innehar bollen. Viss våldsanvändning kan därmed anses tillåtet utan idrottsdomarens ingripande och därmed falla inom ramen för vad en spelare tyst samtycker till genom att delta i spelet.

3.2.5 Spelregler i ishockey

Inte heller inom ishockeyn finns något stadgande som uttryckligen tillåter våld, däremot kan viss acceptans utläsas e-contrario av reglerna. Inom ishockeyn finns sju olika straff vilka kan utmätas under effektiv speltid.⁹² Till detta skall då läggas att en förseelse, likt i fotboll, kan leda till disciplinära åtgärder från förbundet. De olika straffen är:

1. *Mindre straff.* Spelaren, dock ej målvakten, utvisas från isen i två minuter och ingen ersättare får sättas in.

⁹² Svenska ishockeyförbundets officiella regelbok 2006–2010. Internet: www.svenskhockey.se, lydelse 2007-10-17, s. 64 f.

2. *Lagstraff*. Någon spelare, dock ej målvakten, i det straffade laget får avtjäna två minuters utvisning och ingen ersättare får sättas in. Tränaren eller lagkaptenen utser vem som skall avtjäna straffet.
3. *Större straff*. Spelaren utvisas för resten av matchen. Efter fem minuter får ersättare sättas in.
4. *Misconduct penalty*. För sitt första misconduct penalty skall en spelare, dock ej målvakten, utvisas i tio minuter. En annan spelare får omedelbart ersätta den utvisade spelaren. För sitt andra misconduct penalty skall spelare, inklusive målvakten, automatiskt utvisas för resten av matchen. En ersättare får omedelbart sättas in för spelaren.
5. *Game misconduct penalty*. Spelare utvisas och beordras till omklädningsrummet för resten av matchen. En ersättare får omedelbart sättas in för spelaren.
6. *Match penalty*. Spelare utvisas och beordras till omklädningsrummet för resten av matchen. En ersättare får sättas in för spelaren efter fem minuter.
7. *Straffslag*. Om en spelare otillåtet hindras bakifrån skall laget tilldömas straffslag.

De förseelser mot spelare som leder till straff under effektiv speltid är noga deklarerade i ishockeyns regelbok. De förseelser som kan innebära kroppsskada är:

- Våldsamt tackling mot sargen (boarding).
- Stöt med över klubbspetsen mot motståndare (butt-ending).
- Otillåten tackling (charging).
- Tackling bakifrån (checking from behind).
- Tackla motståndare mot/under knähöjd (clipping).
- Tackling med klubban (cross checking).
- Armbågstackling (elbowing).
- Överdrivet hårt spel (excessive roughness).
- Slagsmål eller onödigt hårt spel (fistcuffs or roughing).
- Skallning (head butting).
- Hög klubba (high sticking).
- Hakning (hooking).
- Spark (kicking).
- Knätackling (kneeing).
- Slag med klubban (slashing).
- Sticka motståndaren med klubbspetsen (spearing).
- Fälla motståndare (tripping).
- Tackling mot huvudet eller nacken (checking to the head or neck area).

De flesta av förseelserna har en mildare och en grövre variant där den grövre innebär att en motspelare skadas. Skadas en motspelare skall – *efter domarens omdöme* – i regel det större straffet eller match penalty utdömas. Ett exempel är otillåten tackling.⁹³

Otillåten tackling

- a. En spelare som åker på, hoppar på eller otillåtet tacklar en motståndare skall, efter domarens omdöme, ådömas mindre straffet, större straffet eller match penalty.
- b. En spelare som med otillåten tackling *skadar* sin motståndare skall, efter domarens omdöme, ådömas större straffet, plus automatisk game misconduct penalty, eller match penalty.

⁹³ Svenska ishockeyförbundets officiella regelbok 2006–2010 s. 78.

Överdrivet hårt spel är en form av generalklausul och täcker in de flesta regelvidriga handlingar som skadar eller kan skada en motståndare eller annan.⁹⁴

Excessive roughness

Varje spelare som begår en handling som inte är tillåten i reglerna och som *kan orsaka* eller *orsakar* en motståndare, ledare eller funktionär skada skall ådömas match penalty.

När det gäller slagsmål är reglerna snävare vad gäller domarens skönsmässiga uppfattning. Några exempel ur regel 528, slagsmål eller onödigt hårt spel.⁹⁵

Slagsmål eller onödigt hårt spel

- a. Spelare som avsiktligt tar av sig en eller båda handskarna i samband med ett slagsmål eller bråk skall ådömas misconduct penalty.
- b. En spelare som startar ett slagsmål skall ådömas match penalty.
- c. En spelare, som efter att ha blivit slagen, ger igen med ett slag eller ett försök till slag skall ådömas mindre straffet.

Vid en närmare studie av ishockeyns regelbok framkommer att det är en rad våldshandlingar som inte anses höra till idrotten och därmed är belagda med någon form av straff. Eftersom de flesta förseelserna endast leder till åtgärd om domarens omdöme så tillåter torde det innebära, e-contrario, att visst våld inte strider mot regelboken. Dock verkar slagsmål aldrig vara tillåtet. Inte heller skallning är någonsin tillåtet då den som skallar eller försöker skada en motspelare skall ådömas match penalty.⁹⁶

Troligtvis kan inga handlingar som direkt eller indirekt tillåts enligt reglerna för fotboll och ishockey nå upp till misshandelsbrottet, uppsåt krävs och det är svårt att tänka sig att en sådan uppsåtlig handling inte skulle föranleda idrottsdomares ingripande. Oberoende skada torde alltså tillåtna handlingar vara helt straffria. Så är till exempel "normala" tacklingar tillåtna i hockey. Även om en tillåten tackling skulle få allvarliga skador som följd, vilket är högst otroligt, torde tacklingen alltjämt vara straffri då handlingen ryms inom spelets regler. Dessutom skulle handlingen med största sannolikhet vara straffri på grund av bristande uppsåt till skada som inte accepteras av regelboken.

Tacklar en spelare en motspelare regelrätt, men skadorna blir allvarliga, torde det vara ytterst svårt att påvisa uppsåt till de allvarliga skadorna. Inte heller handlingar som skulle kunna innebära ansvar för vållande till kroppsskada torde bli aktuellt utan idrottsdomarens ingripande. Därmed kan det med stor säkerhet påstås att den som håller sig till spelets regler aldrig kan bli straffrättsligt ansvarig. Även fängelsestraffkommittén antyder det i sin utredning; den som följer spelets regler skall inte kunna fällas till ansvar för brott.⁹⁷

Gränsen för ansvarsfria handlingar stannar möjligen inte vid de enligt regelboken tillåtna handlingarna, men så långt som till regelrätta handlingar måste i alla fall staten anses ha medgivit våldsanvändning utan straffrättsligt ansvar.

⁹⁴ Svenska ishockeyförbundets officiella regelbok 2006–2010 s. 82.

⁹⁵ Svenska ishockeyförbundets officiella regelbok 2006–2010 s. 84.

⁹⁶ Svenska ishockeyförbundets officiella regelbok 2006–2010 s. 86.

⁹⁷ SOU 1988:7 s. 137.

3.2.6 Regelstridiga handlingar

Ovan har konstaterats att handlingar som faller inom spelets regler inte kan föranleda straffrättsligt ansvar. Frågan är då om våldshandlingar som förvisso strider mot spelets regler, men alltjämt kan ses som en del av idrotten kan vara straffrättsligt ansvarsfria.

Som redan nämnt anger förarbetena till brottsbalken att den som samtyckt till att bli utsatt för viss fara i regel också får anses ha lämnat samtycke till att faran förverkligas. Eftersom fotboll och ishockey är idrotter med mycket fysisk kontakt är det givet att risk för kroppsskador åsamkade av motspelare föreligger. I kamp om bollen respektive pucken utdelas ofta sparkar och slag vilket utövarna av dessa idrotter måste vara väl medvetna om. Många av dessa sparkar, slag etcetera kan inte alltid anses falla inom regelverket för respektive idrott, men de flesta utövare skulle nog anse att de tillhör idrotten.

Därmed skall undersökas huruvida en spelare samtyckt till risken för skada av handlingar som ligger utanför regelverket, därefter huruvida spelaren samtyckt till att risken förverkligas. Sist måste undersökas om handlingar, som inte är tillåtna enligt spelreglerna, där uppsåtet är att skada motspelaren kan omfattas av ett tyst lämnat samtycke.

Givet att vedertagna spelregler iakttagits menar Bengtsson att en spelare genom sitt deltagande i aktuell idrott inte lämnat samtycke till skada utan till viss risk för skada. Detta skulle enligt honom emellertid leda till straffrihet för den gärning genom vilken risken förverkligas. Bengtssons resonemang går här i linje med uttalandet i förarbetena till brottsbalken, men flera andra rättsvetenskapsmän är av annan uppfattning. Enligt Bengtsson bör sannolikt avsiktlig misshandel av motståndaren i sporter såsom fotboll och ishockey medföra straffansvar då ett sådant beteende direkt strider mot idrotternas regler. Detta lär, enligt Bengtsson, även gälla om förseelsen skulle vara vanlig inom sporten och förövats utan skadeuppsåt.

Helt ofarliga angrepp kan dock knappast vara straffbara.⁹⁸ Dock kan en sådan princip inte utan vidare överföras till att gälla även vållande till svår kroppsskada där det, enligt Bengtsson, framstår som mindre stötande att fria från ansvar på grund av samtycke. Just vid skador under idrottsutövande, av vars natur följer att kroppsskada kan tillfogas annan, anses straffrihet föreligga även vid större risk för svårare kroppsskada än den som godtas enligt annars tillämpliga aktsamhetsnormer. Även i ett sådant fall är dock förutsättningen att idrottens spelregler iakttagits. Bengtsson är ganska snäv i sin bedömning av vilka våldshandlingar som skall ligga inom den aktuella idrottens ram eftersom otillåtna men alltjämt vanligt förekommande uppsåtliga handlingar inom idrotten skall falla utanför lämnat samtycke.

Även Agge är av liknande uppfattning, men ännu snävare i sin bedömning. Agges utgångspunkt är att ett tyst lämnat samtycke omfattar risken för skada, inte effekten. Dock menar han att omständigheterna i vissa fall kan antyda att samtycket även omfattade handlingens skadliga följder. Som exempel nämner han just samtycke lämnat vid idrottsutövande.⁹⁹ En idrottsutövares samtycke att underkasta sig de med spelet förbundna riskerna kommer vanligen inte till uttryck annat än genom idrottsutövarens deltagande i spelet. Detta bör, enligt Agge, rimligtvis leda till antagandet att idrottsutövar-

⁹⁸ Bengtsson 1962 s. 36f.

⁹⁹ Agge 1964 s. 396.

na, om inget annat framgår av omständigheterna, inte velat underkasta sig ett större mått av våld eller kroppsskada än vad som framstår som oundvikligt om spelet utförs korrekt enligt den aktuella idrottens regler. Uppsåtlig misshandel eller kroppsskador som på ett vårdslöst sätt orsakats genom klart regelvidriga handlingar från en idrottsutövare skall bedömas enligt de straffrättsliga huvudreglerna.¹⁰⁰

Till stöd för sin ståndpunkt refererar Agge bland annat till NJA 1957 C 676, där HD förefaller ha uppfattningen att uppsåtligt våld mot huvudet aldrig faller inom samtycket. Agges resonemang måste förstås så att skador som uppstår genom regelrätta handlingar ligger utanför det straffrättsliga området medan skador som uppstår genom klart regelvidriga handlingar inte är ansvarsfria. Då han använder formuleringen ”klart regelvidriga” skulle möjligen skador orsakade genom mindre grava regelöverträdelser vara ansvarsfria. I sammanhanget bör noteras att både Agges och Bengtssons uppfattning om gällande rätt är skrivna på 1960-talet varför deras ståndpunkt inte utan vidare kan läggas till grund för att ge en bild av idag gällande rätt.

Om det tydligt framgår av spelets regler, eller av annan överenskommelse, att vissa handlingar inte får företas inom sporten menar Agell att dessa handlingar föranleder ansvar även vid oaktsamhet såvida parterna känt till regeln eller överenskommelsen. Som utgångspunkt för sin ståndpunkt refererar han till domskälen i civilmålet NJA 1951 s. 79 där en bandyspelare träffats av en boll i ögat varefter ögat måste tas bort. Ansvarsfriheten för deltagare i liknande idrotter måste enligt Agell rimligen begränsas till sådana farliga handlingar som normalt ingår i spelet. En deltagares medvetenhet om att regelstridiga angrepp brukar förekomma innebär inte att deltagaren varit villig att underkasta sig ett konkret sådant angrepp även om det kan betecknas som en sedvana att sådana regelbrott förekommer.¹⁰¹ Även Agell verkar därmed förespråka att samtycke inte lämnas till att riskerna för skada vid regelvidriga handlingar förverkligas. Agells resonemang torde innebära att allvarliga skador som uppstår genom oaktsamhet, men där utövaren inte handlat i strid med reglerna för idrotten, inte kan föranleda ansvar.

Jareborg definierar *otillåtet risktagande* som ett brott mot en plikt att vara aktsam.¹⁰² Vid idrottsutövande är emellertid den plikten inte lika omfattande som i övriga situationer. Jareborg hänvisar till respektive idrotts regelverk för att avgöra vad som är att uppfatta som godtagbart beteende vid idrottsutövning. Deltagarna är dock medvetna om att till exempel fotboll och ishockey bedrivs på ett sätt som gör att det är normalt att regelöverträdelser sker och att dessa ibland leder till personskador till vilka deltagarna medvetet tar risken. Ett risktagande genom en naturlig regelöverträdelse anses tillåtet. Detta innebär enligt Jareborg inte att deltagarna godtar skador i det enskilda fallet. Grova regelöverträdelser eller regelöverträdelser som är uppenbart uppsåtliga samt gärningar som är främmande för spelets idé kan inte privilegieras straffrättsligt.¹⁰³

Malmsten uppfattar rättsläget som oklart beträffande hur långt ett tyst samtycke är ansvarsbefriande då praxis saknas och eftersom doktrinen inte är enig. Han menar dock att det framstår som en fiktion att det från deltagarna skulle föreligga samtycke till aktu-

¹⁰⁰ Agge 1964 s. 405.

¹⁰¹ Agell 1962 s. 144ff.

¹⁰² Jareborg 2001 s. 220.

¹⁰³ Jareborg 2001 s. 224.

ella följer som inträffar under idrottsutövandet. Samtycket omfattar enligt honom endast att utsätta sig för vissa risker, men inte att dessa risker förverkligas.¹⁰⁴

Bo Carlsson, docent i rättssociologi vid Malmö högskola, är av uppfattningen att allt som inte ryms inom spelreglerna för respektive idrott skall gå till allmänt åtal. Även fall som är oklara bör enligt Carlsson prövas av allmän domstol. Det borde enligt honom vara spelarnas ansvar att visa omsorg och aktsamhet gentemot motspelare, annars finns en risk att en accepterad våldskultur utvecklas inom idrotten om samhället godtar våldshandlingar i större utsträckning.¹⁰⁵

Propositionen till samtyckesparagrafen antyder att även handlingar som är regelstridiga inom respektive idrott kan vara ansvarsfria, dock är det inte säkert att de är ansvarsfria på grund av samtycke och att dessa handlingar därmed inte omfattas av lämnat samtycke. Lagstiftaren menar att det finns sporter, såsom fotboll och ishockey, som bedrivs på ett sådant sätt att regelöverträdelser, som ibland leder till personskador, är oundvikliga. Den som frivilligt deltar i dessa sporter anses medveten om skaderisken, men det innebär enligt lagstiftaren inte att man generellt kan säga att utövaren godtar skadan i det enskilda fallet. Därmed är samtycke inte möjligt att använda som ansvarsfrihetsgrund i alla situationer utan ansvarsfriheten följer istället av att vissa regelöverträdelser är allmänt godtagna i samhället.¹⁰⁶

Formuleringen är inte särskilt juridisk och inte helt lätt att identifiera. Det som är allmänt godtagbart i ett samhälle kan skifta från tid till annan och kan även variera beroende vilka politiska vindar som blåser. Frågan blir då om allmänt godtagna regelöverträdelser syftar på idrottspublikens uppfattning om vad som är acceptabelt eller om det är politikernas uppfattning som åsyftas. De flesta som tittar på ishockey, om än sporadiskt, kan nog tänkas ha uppfattningen att slagsmål och bråk är en del av ishockeyn; i stridens hetta är det acceptabelt att det blir bråk. Är det den, helt subjektiva, uppfattningen som skall avgöra vilka handlingar som är godtagna i samhället blir gränsdragningen godtycklig och helt utan juridiskt innehåll. Det propositionen ändå antyder är att ansvarsfrihet kan gälla även handlingar som ligger utanför spelets regler, men att grunden för ansvarsfrihet då är en annan än samtycke. Vad gäller ansvarsfrihet på grund av i samhället allmänt godtaget beteende hänvisas till kapitlet om social adekvans nedan.

3.2.7 Social adekvans inom idrotten

Jareborg är av uppfattningen att den som frivilligt deltar i en viss idrott därmed måste anses ha samtyckt till all våldsutövning som håller sig inom ramen för spelets regler. Dock kan inte önskad ansvarsfrihet endast motiveras med hänvisning till samtycke. En våldshandling som är otillåten enligt spelets regler, men som inte strider mot "spelets idé" behöver inte omfattas av lämnat samtycke. Detta torde leda till att man i idrotts-sammanhang kan komma att tillämpa både samtycke och social adekvans.

Jareborg anser istället att en allmän regel om ansvarsfrihet bör ställas upp eftersom det är angeläget att regler för liknande massföreteelser inte är alltför invecklade. Enligt honom skulle en sådan allmän regel innebära att alla de riskfyllda handlingar som stri-

¹⁰⁴ Malmsten 1985 s. 199f.

¹⁰⁵ Carlsson intervjuad i en artikel av Larsson 2004.

¹⁰⁶ Angående detta stycke, se prop 1993/94:130 s. 40f.

der mot spelets regler, men inte strider mot spelets idé är socialt adekvata och därmed ett tillåtet risktagande. Många sporter bedrivs på ett sätt som gör att det är normalt att regelöverträdelser sker och att dessa ibland leder till personskador. Deltagarna är medvetna om detta och tar medvetet risken. Enligt Jareborg är den allmänna uppfattningen att ett risktagande genom en ”naturlig” regelöverträdelse att anse som tillåtet. Skulle de inte anses naturliga skulle statsmakterna ingripa med förbud såsom tidigare skett i och med förbudet mot proffsboxning.¹⁰⁷

Jareborgs regel skall förstås så att till exempel den som under en fotbollsmatch, vid kamp om bollen, avsiktligen sparkar en motspelare på benet och därigenom orsakar ej obetydlig smärta kan inte anses vara ansvarig för brott även om fotbollsreglerna inte tillåter sådana handlingar.¹⁰⁸ Gärningar som är främmande för spelets idé är dock inte ansvarsfria. Jareborg tycks därmed förespråka ansvarsfrihet för både uppsåtliga och vårdslösa våldshandlingar så länge de håller sig inom spelets idé. Syftet med handlingen torde därmed få en avgörande betydelse.

Det kan tyckas att Jareborg förenklar problemet genom sitt resonemang att statsmakterna skulle ingripa med lagstiftning om regelöverträdelserna inte ansågs normala. Det exempel han tar upp innebär att genom lag förbjuda utövandet av en hel sport vilket inte innebär särskilt svåra gränsdragningar. Frågan rör istället legitimiteten av de handlingar som han anser vara naturliga regelöverträdelser. Bara för att en handling accepteras av idrottens publik, i vilken det borde finnas en och annan representant från lagstiftarhåll, kan handlingen knappast anses straffri i juridisk mening. Däremot är det rimligt att, som Jareborg gör, dra gränsen för ansvarsfrihet vid handlingar som strider mot idrottens idé, men då måste det begreppet identifieras och ges ett innehåll. Lagstiftning mot särskilda handlingar kan inte vara önskvärd, misshandelbrotten och tillämpliga ansvarsfrihetsgrunder torde räcka alldeles utmärkt. Dock bör gränserna studeras.

Strahl menar att en idrottsdeltagare i viss mån ställt sig utanför kretsen av dem, åt vilka annars gällande förhållningsregler avser att ge skydd, varför han eller hon i viss utsträckning måste tolerera vad som annars skulle medföra straffrättsligt ansvar eller skadeståndsskyldighet. Då idrott är en så vanlig företeelse är det allmänt vedertaget att det under utövandet företas handlingar som i ett annat sammanhang skulle anses brista i erforderlig aktsamhet.¹⁰⁹ Strahl föreskriver att det är livets regel, vilken torde ha samma innebörd som social adekvans, som leder till ansvarsfrihet i sådana fall. Då han anser att en idrottsutövare ställt sig utanför de skyddsvärda genom att delta i idrotten torde även intressekollision vara en ansvarsfrihetsgrund som skall tillämpas enligt hans resonemang. Detta är av mindre intresse då resultatet bör bli detsamma, nämligen ansvarsfrihet.

Fängelsetraffkommittén menar också att samtycke som grund för ansvarsfrihet inte är möjlig i alla idrottssituationer. Kommittén anser att den som frivilligt deltar en organiserad idrott också är medveten om skaderiskerna, men att det ändå inte innebär att utövaren godtar den faktiska skadan i det enskilda fallet. Istället torde det vara så att ansvarsfriheten följer av att vissa regelöverträdelser allmänt godtas i samhället även om personskador uppstår. Kommittén betonar dock att det står klart att grova regelöverträdelser kan föranleda ansvar, särskilt uppsåtliga sådana i form av slagsmål under

¹⁰⁷ Jareborg 2001 s. 224.

¹⁰⁸ Jareborg 2001 s. 296.

¹⁰⁹ Strahl 1976 s. 197.

match.¹¹⁰ Kommittén låter onekligen påskina att samtycke skall användas i första hand och att social adekvans, eller liknande, först används då samtyckeminstitutet inte täcker den aktuella våldshandlingen. Värt att nämna är att kommitténs ordagranna resonemang återkommer i propositionen till samtyckesparagrafen.¹¹¹

Malmsten verkar också se samhällsintresset som en grund för att göra vissa våldshandlingar ansvarsfria. De handlingar som Malmsten avser är annars straffbelagda gärningar som företas under idrottsutövande och som inte står i strid med normerna för respektive idrotts riktiga utövande. Det finns enligt Malmsten inget samhällsintresse att sådana handlingar företas, men det finns däremot ett samhällsintresse av att idrott bedrivs eftersom idrott bland annat bidrar till att avhålla medborgarna från andra, ur samhällssynpunkt, icke önskvärda aktiviteter. Att människor ägnar sig åt idrott är alltså ett samhällsintresse som vägs mot ett annat, nämligen att skydda människor från våldshandlingar.

Malmsten uppfattar det som att samhällets intresse av att idrott bedrivs är starkare än det annars genom strafflagstiftning markerade skyddet mot kränkningar av den personliga integriteten. Detta betyder emellertid inte att staten gillar våldshandlingar som företas under idrottsutövande, men att det kan tänkas att staten ser dessa handlingar som ofrånkomliga negativa moment bland flera i övrigt positiva moment inom idrotten. Malmsten hävdar att det knappast någonstans har ifrågasatts att det förhåller sig på det sättet, med undantag från Agge och ett uttalande i SOU 1953:14. Annars straffbelagda våldshandlingar som inte står i strid med normerna för respektive idrott är därmed, enligt Malmsten, socialadekvata.

Dock uppställer Malmsten ytterligare ett krav för ansvarsfrihet nämligen att våldshandlingen inte får stå i direkt strid med samhällsintresset varför godtagbara gärningsskäl måste finnas för våldshandlingen. Här är det tillräckligt att skilja mellan handlingar som företas för att uppnå idrottsliga mål och handlingar som företas för att uppnå övriga mål. En annars straffbelagd våldshandling som inte står i strid med normerna för idrotten bör endast tillåtas om den företas för att uppnå idrottsliga mål. En handling skulle således inte vara tillåten och därmed heller inte ansvarsfri om den har till syfte att uppnå privata mål. Som exempel på otillåtna handlingar nämner Malmsten det fall då en idrottsutövare blivit utlovad ersättning för att tillfoga en motståndare skada. Gärningar som är begångna med direkt uppsåt i förhållande till följderna såsom ett mål är rättsstridiga, alltså inte socialadekvata, medan gärningar begångna enligt övriga subjektiva skuldformer är rättsenliga, socialadekvata, om de företagits med ett idrottsligt godtagbart gärningsskäl.¹¹²

Malmstens resonemang liknar i flera avseenden Jareborgs och Strahls, men uppfattningen att en våldshandling skall vara ansvarsfri på grund av att idrotten generellt bidrar till så mycket positiva saker förefaller något ickejuridisk. Vid en straffrättslig bedömning huruvida en våldshandling begången inom idrotten skall vara ansvarsfri eller inte kan inte hänsyn tas till idrottens annars positiva effekter; det får politikerna göra då de avgör huruvida idrotten skall vara tillåten eller inte. Att samhället har ett intresse av att det bedrivs idrott kan knappast vara ett skäl för våldsbekämpande myndigheter att se mellan fingrarna. Vidare nämner Malmsten att syftet med en handling måste beaktas vid

¹¹⁰ SOU 1988:7 s. 137.

¹¹¹ Prop 1993/94:130 s. 40f.

¹¹² Angående detta stycke, se Malmsten 1985 s. 200–206.

bedömningen om ansvarsfrihet. Den uppfattningen ligger i linje med att en handling skall falla inom idrottens idé eller inom normerna för idrotten.

Dock torde det vara mycket svårt, om inte omöjligt, att styrka att en handling som förvisso uppfyller rekvisiten för ett brott, men som inte står i strid med spelets normer är utförda i ett icke idrottsligt syfte. Dessutom kan ett sådant resonemang leda till att gränsdragningen försvåras ytterligare. Däremot är en handlingens idrottsliga syfte intressant, och eventuellt avgörande, för handlingar som är regelvidriga. Syftet torde i de flesta fall identifieras genom att uppsåt kan styrkas. Finns uppsåt till att skada kan en sådan handling ytterst sällan ha ett idrottsligt syfte då de allra flesta idrotter, möjligen utom boxning och liknande, inte har till syfte att skada motspelaren.

Social adekvans och intressekollision är endast ytterligare grunder för ansvarsfrihet och anger inte vilka handlingar som är ansvarsfria. Möjligen tar social adekvans större hänsyn till vad som accepteras av idrottspubliken och skulle därmed vara en mer långtgående ansvarsfrihetsgrund än samtycke. Strahl talar om tolerans vilket ligger i linje med hovrättens resonemang i RH 1995:23 (se nedan). Både Jareborg och Strahl menar att önskvärd ansvarsfrihet inte alltid kan åstadkommas genom att endast använda samtycke som ansvarsfrihetsgrund. Social adekvans tar vid där samtycket slutar och gör ytterligare handlingar ansvarsfria. Detta stöds av fängelsestraffkommitténs utredning.

Frågan huruvida social adekvans är den ansvarsfrihetsgrund som skall tillämpas i idrottssammanhang torde därmed bli avhängigt hur långt det samtycke som en idrottsutövare lämnar i och med sitt deltagande i den aktuella idrotten sträcker sig. Sträcker sig samtycket endast till de handlingar som är tillåtna enligt idrottens regler måste en annan ansvarsfrihetsgrund användas för till exempel en regelvidrig tackling. Kan dock samtycket utsträckas till att omfatta handlingar som förvisso är otillåtna enligt spelets regler, men alltså vanligt förekommande i idrotten samt att de kan falla inom ramen för idrottens idé eller norm, torde social adekvans vara överflödigt som ansvarsfrihetsgrund. De flesta verkar dock överens om att samtycket inte kan utsträckas till att omfatta handlingar som uppenbart strider mot spelets regler. Där kan i vissa fall social adekvans trädas in och utsträcka det ansvarsfria området.

3.3 Praxis

Praxis på det aktuella området lyser mest med sin frånvaro. Inga avgöranden från HD står att finna i det aktuella ämnet, men några intressanta avgöranden från tingsrätt och hovrätt finns. Dessutom finns ett intressant yttrande från HD vilket rörde ansökan om prövningstillstånd i ett idrottsrelaterat mål.

I Krister Malmstens bok "Idrottsvåld och Idrottstvister" återfinns 51 rättsfall från underrätterna, vilka berör våld mellan idrottsutövare.¹¹³ De idrotter som representeras är fotboll, ishockey, bandy, handboll, basket vilka fotboll och hockey är de absolut mest frekvent förekommande idrotterna. En genomgång av rättsfallen visar följande:

- Slag med klubba mot huvud eller nacke: Åtta fällande domar. Ett par friande domar p.g.a. icke styrkt uppsåt och i något fall har samtycke förelegat.

¹¹³ Malmsten 1994.

- Knytnävsslag mot ansikte: 24 fällande domar. I många av fallen hade slagen tilldelats efter avblåst spel. Några friande domar, oftast p.g.a. icke styrkt uppsåt och någon gång samtycke.
- Sparkar: Fyra fällande domar. Ingen friande.
- Skallning: Fyra fällande domar. Ingen friande.
- Övriga: Slag med klubba mot revben eller regelvidrig tackling föranledde straffrättsligt ansvar. Vid ett gruppslagsmål under fotbollsmatch åtalades flera inblandade för ringa misshandel.
- Totalt tio friande och 41 fällande domar.

Värt att notera är att inga av rättsfallen handlar om gärningar som faller inom idrottens tävlingsbestämmelser. Sammanställningen visar att knytnävsslag mot ansikte samt slag med klubba mot huvudet nästan aldrig är straffritt när det väl prövas. Grövre våld såsom skallningar och sparkar har alltid lett till ansvar. Givetvis är det inte bara själva handlingen som avgör huruvida gärningen innebär straffrättsligt ansvar, uppsåt skall styrkas, men rättsfallen ger en bild av vilka handlingar som generellt inte tolereras. I två av fallen har samtycke friat från ansvar även fast uppsåt kunnat styrkas.¹¹⁴ Spelarna har i de fallen ansetts ha samtyckt till de uppsåtliga handlingarna i och med sitt deltagande i idrotten.

Nedan har jag valt att återge några typfall från sammanställningen samt två senare fall; alla under egna rubriker.

3.3.1 Slag med klubba med pucken ur spel

I ett rättsfall från Svea hovrätt 1957 hade en ishockeyspelare tilldelats slag mot huvudet med klubban av en motspelare.¹¹⁵ Pucken hade hunnit spelats ur zon när slaget företogs. Skadorna uppgick till lättare hjärnskakning och sårskada. Hovrätten uttalade följande i domskälen:

Med hänsyn till spelets natur har varje spelare att räkna med en hårdhänt behandling och möjligheten av att erhålla eventuella slag och ådraga sig skador. Emellertid är det uppenbart, att en spelare, sedan han fullgjort en uppgift i spelet och detsamma redan pågår på annan plats på banan, icke skall riskera att bli utsatt för våld av motspelare.

Spelaren dömdes för misshandel enligt Strafflagen 14:13. Något samtycke nämndes inte uttryckligen, men eftersom hovrätten påtalade att en spelare har att räkna med hårdhänt behandling och möjligheten att erhålla slag och skador torde uttalandet ändå kunnat ge en fingervisning om samtyckets gränser. Det är inte otroligt att misshandeln skulle ha varit ansvarsfri om omständigheterna varit andra. Hade det varit kamp om pucken torde de ringa skadorna säkert kunnat ses som de skador en spelare har att räkna med. Eftersom spelet pågick i annan zon sågs alltså gärningen ligga utanför spelet och vad en spelare kan räkna med.

¹¹⁴ Malmsten 1994 s. 179 och 184 (rättsfall 43 och 45).

¹¹⁵ Malmsten 1994 s. 53 (rättsfall 2). Svea hovrätt 1956-05-26 nr B 76/55 samt NJA 1957 C 676

Domen överklagades till HD, men något prövningstillstånd beviljades inte. Dock yttrade domstolens majoritet följande i sitt beslut:

Prövningstillstånd kan i förevarande mål meddelas endast med stöd av 54 kap 10 § 1 rättegångsbalken. HD - som erinrar att HovR i sin dom funnit det styrkt, att (ishockeyspelaren), då han utdelade slaget, icke kan hava avsett att träffa pucken, utan att han istället i upphetsning och sannolikt även i vrede över att pucken fränspelats honom uppsåtligen riktat slaget direkt mot (motspelarens) huvud – finner anledning ej hava förekommit att meddela prövningstillstånd enligt sagda lagrum. HovR:ns dom skall förty stå fast.¹¹⁶

Bengtsson kommenterar yttrandet med att det är anmärkningsvärt att HD anför särskilda skäl för att inte ge prövningstillstånd.¹¹⁷ Bengtsson hävdar att motiveringen var ett direkt svar på argumenteringen i ansökan om prövningstillstånd från den tilltalades sida. Den tilltalade anförde att dylika förseelser vilka ofta förekom vid olika lagspel enligt praxis endast beivras disciplinärt samt att den angripne samtyckt till att utsättas för sådana slag genom sitt deltagande i spelet. Bengtsson noterar att HD framhäver som det väsentliga att det varit fråga om ett uppsåtligt slag mot huvudet; i sådana lägen framstår alltså invändningen om samtycke som irrelevant! Hur HD skulle ha betraktat situationen om den tilltalade istället hade riktat ett uppsåtligt slag mot motståndarens kropp är däremot ovisst. Bengtsson tar det inte för uteslutet att åtalet i sådana fall skulle ha ogillats. Skall HDs yttrande tolkas så, kan inga uppsåtliga slag mot en spelares huvud falla under de handlingar som en spelare genom sitt deltagande i idrotten samtyckt till. Detta oavsett om det är fråga om gärningar som till sin natur graderas som ringa misshandel.

3.3.2 Slag med klubba mot huvudet

I ett hovrättsfall från 1966 fann rätten en ishockeyspelare (A) ansvarig för misshandel och vållande till kroppsskada och sjukdom sedan han träffat en motspelare (L) i huvudet med klubban.¹¹⁸ Slaget ledde till att motspelaren ådrog sig en fraktur på skallbenet vilken föranledde operation. Vid tiden för dom kunde inga bestående men fastställas, men åklagaren hävdade emellertid att det fanns tecken på sådana. I tingsrätten ådömdes A ansvar för misshandel och dömdes till en månads fängelse. I sitt överklagande anförde A bland annat att en idrottsutövare under match står under spelets lagar och att det var oklart huruvida en allmän domstol överhuvudtaget skall pröva händelser mellan spelare under pågående tävling. Boxningen nämndes som exempel då den går ut på att skada motspelaren. A anförde vidare att ishockey är ett hårt spel. Inom ishockey, bollspel och liknande sporter borde den principen gälla att när spelare är inbegripna i kamp om puck eller boll uteslutande idrottsregler skall gälla. Dock antyder A att allmän domstol torde kunna pröva en händelse som ligger utanför spelet, även om händelsen äger rum inom arenan. Något exempel anförs emellertid inte.

¹¹⁶ NJA 1957 C 676

¹¹⁷ Bengtsson 1962, s. 36f., not 60.

¹¹⁸ SvJT 1966 rf s. 57.

Hovrätten fann att uppsåt kunnat styrkas i vart fall till smärta samt att A genom oaktsamhet vållat L de övriga skadorna. Hovrätten anförde:

Ifrågavarande brott skiljer sig såtillvida från de slag av brott, för vilka ovannämnda stadganden om straff närmast är avsedda, att gärningen förövats under utövning av ett spel, enligt vars regler det är tillåtet att mot medagerande utöva visst våld. Att utdela slag mot medagerandes kropp med klubban är emellertid otillåtet; och till försvar för uppsåtliga överträdelser av spelreglerna i det hänseendet kan icke – som från försvarets sida skett – åberopas spelets snabbhet och ofta hetsiga natur.¹¹⁹

Vid påföljdsbestämningen verkar hovrätten ha tagit viss hänsyn till att det förekommer visst uppsåtligt utövande av otillåtet våld inom ishockeyn varför straffet sänktes något.

I det aktuella fallet skall några detaljer uppmärksammas. Brottet begicks under spel, det vill säga innan domaren blåste av spelet. I häradsrätten var även en andra person (N) åtalad för misshandel. N hade efter det att domaren blåst av matchen åkt fram till A och slagit honom i ansiktet med handen. Brottet erkändes av N och prövades, dessvärre, aldrig av hovrätten. I häradsrätten dömdes N till böter för ringa misshandel. Något eventuellt samtycke framfördes aldrig i domskälen. Hovrätten utgick från lagspelets regler och inte de juridiska rättsprinciperna när den bemötte försvarets invändningar. Hovrätten medgav även att det skall göras en särskild bedömning då händelsen inträffar under spel vars regler medger ett visst mått av våld.

Av hovrättens dom kan framgå att ansvar kan utkrävas för våldshandlingar som begås under spel om handlingen strider mot den aktuella sportens regler.

Hovrättens dom överklagades till HD, men ansökan om prövningstillstånd avslogs.

3.3.3 Knytnävsslag efter avblåst spel

I ett rättsfall från hovrätterna, RH 1995:23, blev en fotbollsspelare dömd för misshandel, ej ringa, till en månads fängelse samt förpliktad att utge skadestånd om 3 000 kronor. Detta sedan han under pågående fotbollsmatch, men då spelet var avblåst, tilldelat en motspelare ett kraftigt knytnävsslag i ansiktet. Knytnävsslaget föranledde slemhinneskador och blödningar på insidan av läppen, hudavskrapning på underkäken samt smärtor i underläpp och käke. Motspelaren hade dessutom direkt efter händelsen legat om-töcknad på planen i cirka tre minuter. Enligt rättsintyget förelåg ingen risk för framtida men. Fotbollsspelaren förnekade att han haft uppsåt att skada motspelaren och hävdade att det handlat om en oavsiktlig knuff. Hovrätten fann att uppsåt till den våldsamma handlingen var styrkt genom den anförda bevisningen, vilken främst bestod av vittnes-utsagor. Tilläggas kan att fotbollsspelaren blev disciplinärt straffad med en avstängning under en och en halv säsong.

Hovrätten anförde i domskälen följande vad beträffar tolerans av våld inom idrotten:

Hovrätten går liksom tingsrätten ut ifrån att våld mot person under sådan regelstyrd lagkamp som fotboll, när både spel och stämning blir intensiva, kan motivera tolerant straff-

¹¹⁹ Angående detta stycke, se SvJT 1966 rf s. 57 (s. 61).

rättslig bedömning; framförallt då fråga är om våld spelare emellan. Till bilden hör att våldet beivras disciplinärt inom idrottsrörelsen själv, något som också blev fallet här [...].

Toleransen synes merendels vara långt driven. Det blir då särskilt angeläget att den hålls inom tydliga gränser, så satta att de dock kan bidra till att stävja regelstridigt våld under idrottslig lagkamp.

En sådan toleransgräns måste uppenbarligen passeras då kampen avslutas. En motsvarande gräns – enkel och rimlig både att sätta och att förstå – kan dras där spelet blåses av under pågående match. Det synes endast ha varit undantagsvis, som detta gjorts i rättstillämpningen [...]. Hovrätten finner sig emellertid för sin del böra hävda denna gräns genom att låta påföljdsvalet styras därav.

Noteras kan att hovrätten inte diskuterade kring något samtycke, endast tingsrätten nämnde begreppet, utan argumenterade i stället kring tolerans. Toleransen får här anses syfta till att gärningen begicks under idrottsutövande och att det där förekommer handlingar som skulle vara straffbelagda om de företogs någon annanstans. Eftersom rätten skall ta hänsyn till samtliga omständigheter vid bedömningen huruvida en handling är att bedöma som misshandel eller inte, måste tolerans i det här fallet betyda en omständighet som skall tas hänsyn till i förmildrande riktning. Toleransen torde därmed få den innebörden att graden av våld för att en handling skall klassas som misshandel varierar utifrån om handlingen företagits vid idrottsutövande eller om den företagits i andra sammanhang. Det är med andra ord inte samtycket som inverkar på ansvarsfriheten.

Hovrätten förefaller därmed förorda social adekvans snarare än samtycke som ansvarsfrihetsgrund vid idrottsutövande. Hovrätten nämner även de disciplinära åtgärderna inom sporten som en faktor att ta hänsyn till vid toleransbedömningen. Då den gärningen företogs efter att spelet blåsts av faller handlingen utanför den toleransgräns som hovrätten stadgar. Klart var att misshandel hade begåtts. Eftersom handlingen företogs då bollen inte var i spel fanns, enligt hovrätten, ingen anledning till särskild tolerans eller lindring vid påföljdsvalet. Däremot tog hovrätten hänsyn till att handlingen begicks under inflytande av vrede som byggts upp under matchen vilket påverkar straffvärdet. Vid valet av påföljd tog hovrätten dessutom hänsyn till att fotbollsspelaren blev utsatt för disciplinära åtgärder.

Rättsfallet ger ingen vägledning i vilken typ av våldshandlingar som faller inom toleransgränsen och inte heller huruvida den gränsen är densamma för samtycke. Däremot anser hovrätten att gärningar som begås då spelet är avblåst inte förtjänar någon mildare bedömning vilket är ett viktigt ställningstagande. Dock kan vid påföljdsvalet hänsyn tas till eventuell vrede hos gärningsmannen samt eventuella disciplinära åtgärder som idrottens egna organ utdömt.

3.3.4 Knytnävsslag under fotbollsmatch

I ett rättsfall från Göta hovrätt 2008 hade domstolen att ta ställning till en händelse där en pojke, som vid tiden för domen var 16 år gammal, misshandlat en motspelare under en pågående fotbollsmatch.¹²⁰ Misshandeln bestod i att 16-åringen slog motspelaren i ansiktet med ett kraftigt knytnävsslag vilket fått till följd att offret fått sys med fem

¹²⁰ Göta hovrätt 2008-01-31, mål nr B 3449-07.

stygn. Pojken dömdes för ringa misshandel till böter. Enligt både tingsrätten och hovrätten hade slaget föregåtts av upprepad provokation från offrets sida. I domskälen, vilka för övrigt var mycket välmotiverade, fastställde hovrätten att själva gärningen i sig var att rubricera som misshandel av normalgraden. Samtycke var enligt hovrätten inte tillämpligt i det aktuella målet:

I underrättspraxis finns exempel på att deltagande i en fotbollsmatch ansetts innebära ett samtycke till viss våldsanvändning (RH 1995:23). Att med ett knytnävsslag förorsaka en ansiktsskada som får sys med flera stygn måste emellertid i fotbollssammanhang anses utgöra ett våld som inte omfattas av ett underförstått samtycke (jfr NJA 1993 s. 553). Det sammanhang i vilken gärningen har begåtts bör likväl beaktas vid bestämmande av brottsrubricering och påföljd.

Med referens till både doktrin och praxis drog hovrätten slutsatsen att den aktuella gärningen skulle rubriceras med hänsyn till den föreliggande provokationen. Sammantaget fann hovrätten därmed att gärningen skulle rubriceras som ringa misshandel. Hovrätten fann inte skäl att ta ytterligare hänsyn till provokationen vid bedömningen av straffvärdet och valet av påföljd. Tingsrätten meddelade påföljdseftergift. Med stöd av NJA 1987 s. 757 ansåg hovrätten dock att det disciplinära idrottsliga straff som den tilltalade fick, två månaders avstängning, inte kunde inverka på påföljden trots att detta gjorts i tidigare underrättspraxis. I domen heter det:

Enligt hovrättens bedömning kan åtgärder inom ramen för en idrotts disciplinära regelsystem i allmänhet inte på något avgörande sätt påverka följden för brott. Att det ibland kan finnas anledning till undantag från en sådan princip, t.ex. då de disciplinära åtgärderna aktualiserar en tillämpning av 29 kap. 5 § 5 p. brottsbalken, påverkar inte förhållandena i förvarande mål. Den avstängning som den tilltalade drabbats av har således ingen avgörande betydelse för påföljden och motiverar inte påföljdseftergift.

Skulle hovrättens dom vara prejudicerande är den intressant ur flera perspektiv. Bland annat att gärningen, ett knytnävsslag med fem stygn till följd, i sig betecknas som misshandel av normalgraden, samt att hovrätten helt tar avstånd för sådana gärningar i samband med fotbollsmatcher och att gärningen därmed inte omfattas av ett eventuellt samtycke; knytnävsslag hör enligt hovrätten inte hemma på fotbollsplaner. Något kryptiskt uttrycker hovrätten att hänsyn ändå skall tas till det sammanhang i vilket gärningen begicks vid bedömningen av brottsrubricering och påföljd, men sedan kommenterar inte hovrätten själva idrottssituationen ytterligare. Den enda slutsats som möjligen kan dras av denna tystnad är att idrottssituationen inte tillmäts någon betydelse då handlingen låg utanför vad som kan beaktas inom samtyckets ramar vid en fotbollsmatch.

Att provokation kan påverka brottsrubriceringen är sedan tidigare tydligt. Att hovrätten med hänsyn till den provokation som förelåg (åklagaren lyckades inte motbevisa tilltalades uppgifter om provokation) bedömde gärningen som ringa misshandel är föga förvånande.

Vad som ytterligare är intressant med domen är hovrättens bedömning av de disciplinära åtgärdernas inverkan på straffmätningen. Tingsrätten använde sig av 29 kap. 5 § 8 p. BrB (annan omständighet som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar) i kombination med 29 kap. 6 § BrB (att det med hänsyn till

dessa omständigheter skulle vara uppenbart oskäligt att döma till påföljd) och kom därmed fram till påföljdseftergift. Att det med hänsyn till två månaders spelavstängning skulle vara uppenbart oskäligt att döma till påföljd verkar osannolikt och visar på att en uppfattning att de disciplinära åtgärderna inverkar direkt avgörande på den straffrättsliga påföljden. Den linjen har hovrätten inte följt.

Hovrätten uttalade i stället att huvudregeln är att en idrotts disciplinära åtgärder mot en våldshandling inte påverkar påföljden vid ett brott. Disciplinära åtgärder kan emellertid ibland beaktas vid en tillämpning av 29 kap. 5 § 5 p. BrB (om avskedande eller uppsägning följer av brottet eller om svårighet att fortsätta att utöva yrket föreligger). Hovrätten beaktade inte alls generalklausulen i 8 p. samma lagrum vilket tingsrätten gjorde. Hovrättens domskäl i den här delen kan med viss tolkning ligga i linje med tre justitieråds uttalanden i NJA 1987 s. 757. Målet rörde narkotikabrott där en intern gjort sig skyldig till brott under tiden på anstalten. Med anledning av brottet hade kriminalvården vidtagit vissa åtgärder mot internen. HD:s majoritet uttalade:

De har emellertid, även om de för (internen) framstått som påfrestande eller bestraffande, inte utgjort sanktioner för brottet utan varit betingade av behovet att dels kunna företa erforderlig utredning, dels tillgodose kravet på ordning och säkerhet inom anstalten samt förhindra fortsatt brottslig verksamhet från (internens)_sida. Åtgärder av detta slag kan i regel inte tillåtas påverka straffmätningen.

Rättsfallet ger en indikation på att det är syftet med en åtgärd som skall avgöra huruvida den skall inverka på påföljden. Frågan är här om inte hovrätten går tvärs emot HD i sitt resonemang. En disciplinär åtgärd under en fotbollsmatch torde ha en bestraffande funktion och inte vara ett ingripande för att tillgodose något allmänt krav på ordning och säkerhet på planen, den funktionen torde en utvisning istället ha. Möjligen att en disciplinär sanktion kan ses preventiv, det vill säga falla under vad HD kallar för förhindrande av fortsatt brottslig verksamhet. I sådana fall skulle rättsfallet vara tillämpligt i en idrottssituation.

Sammanfattningsvis kan sägas att domen visar på en ganska strikt hållning till idrottsvåldet; vissa våldshandlingar har inte med idrotten att skaffa och då blir inte samtycket relevant som ansvarsfrihetsgrund. Dessutom visar domen på att tydlig skillnad görs mellan de disciplinära sanktionerna inom idrottsvärlden och den straffrättsliga påföljden. Således en strikt tillämpning av 29 kap. BrB.

3.3.5 Slag med klubba mot hjälmen

I ett rättsfall från Skellefteå tingsrätt 1986 hade två ishockeyspelare sammanstött med varandra. Därefter hade den ene spelaren slagit motspelaren med sin klubba, sedan denne tagit pucken.¹²¹ Klubban träffade då visiret på hjälmen så att blodvite, smärta och betydande tandskador uppstod. Tingsrätten ansåg inte att utredningen gav stöd åt att uppsåt förelåg för de omfattande skadorna. Det kunde emellertid hållas för visst att spelaren velat tillfoga motspelaren viss smärta med klubbslaget. Tingsrätten anförde i domskälen:

¹²¹ Malmsten 1994 s. 176 (rättsfall 43), Skellefteå tingsrätts dom nr DB 202/86.

Det ligger i ishockeyspelets natur, att därvid får förekomma viss utövning av våld utan att våldsutövaren därför skall anses ha gjort sig skyldig till vad som är brott enligt strafflagstiftningen. Envar deltagande spelare får anses ha lämnat samtycke till att bli utsatt för sådant våld. Avgörande för gränsdragningen gentemot brottsligt handlande blir då om det utövade våldet är sådant som är tillåtet enligt spelets regler, eller visserligen större våld än vad reglerna tillåter men ändå förståeligt med hänsyn till spelets natur och inom ramen för vad en deltagare samtyckt till att finna sig igenom att delta i spelet.

I det aktuella fallet kunde det inte styrkas att den tilltalade hade haft uppsåt till handlingar som låg utanför den av tingsrätten uppsatta gränsen. Dock var uppsåt styrkt. Det som är intressant är att tingsrätten utsträcker samtycket till våldshandlingar som ligger utanför spelets regler men som, enligt tingsrätten, ligger inom spelets natur.

3.3.6 Knytnävsslag efter handbollsmatch

Ett intressant avgörande från Hässleholms tingsrätt 1982 gällde en incident under en handbollsmatch.¹²² En spelare tilldelade en motspelare ett knytnävsslag i ansiktet sedan spelet blåsts av. Skadorna begränsade sig till sårskador i form av spräckta läppar samt häftigt blodflöde. Spelaren dömdes för ringa misshandel. Vid påföljdsbestämningen togs hänsyn till de disciplinära åtgärder som idrottens rättsinstans ådömt spelaren.

I domskälen resonerade domstolen kring vilka handlingar som kan bli föremål för rättslig prövning och uttalade:

Idrottens regler kan emellertid inte vara exklusiva på så sätt att förseelser, som ligger långt utanför vad som kan betecknas som normala överträdelser av spelreglerna, skulle vara undantagna de samhällliga regler som reglerar det tillåtna och det otillåtna mellan människor i gemen. Den principen måste gälla att när spelare är inbegripna om direkt kamp om bollen, uteslutande idrottens regler skall gälla, medan däremot saken måste prövas av allmän domstol om överträdelsen sker i annan situation och på ett sätt som strider mot idrottens idé. Vid en granskning av idrottens regler ställt i relation till de samhällliga reglerna kan man sålunda uppställa tre grupper av överträdelser från spelets normala förlopp, nämligen: a) Mindre avvikelser från spelets regler, som medför frikast straffkast eller tidsbegränsad utvisning. b) Grövre avvikelser från spelets regler, som medför matchstraff och ingripande från idrottsliga rättsinstanser, där överträdelsen beivras i form av t.ex. diskvalifikation – avstängning - på kortare eller längre tid. c) Överträdelser som är så allvarliga att de helt strider mot spelets idé. Våldsutövningen är så markant att man inte längre kan tala om t.ex. handboll. I dessa fall måste därför de allmänna domstolarna träda in. Det rör sig här om ytterst sällan förekommande händelser och skadeavsikten måste vara uppenbar.

Tingsrätten ger här sken av en ganska tolerant syn på våld inom idrotten. Att alla förseelser som begås vid direkt kamp om bollen uteslutande skall prövas disciplinärt av idrottens egna instanser kan knappast ha stöd i övrig praxis och heller inte generellt inom doktrinen. Även i närkamper torde grova överträdelser äga rum. Tingsrätten ställer sedan upp tre grupper av överträdelser och den grövsta, c, måste kunna begås även i en

¹²² Malmsten 1994 s. 149 (rättsfall 34), Hässleholms tingsrätt dom nr DB 176/82.

närkamp om bollen/pucken. Enligt tingsrätten är det endast vid överträdelser som faller under kategori c, sådana som strider mot spelets idé, som allmänna domstolar har att pröva våldshandlingen.

Vidare verkar tingsrätten lägga vikt vid vilken typ av disciplinära åtgärder som följer av en våldshandling för att avgöra huruvida våldshandlingen sedermera skall prövas av allmän domstol. Detta känns tämligen onödigt då det måste vara handlingen i sig som är avgörande för huruvida den anses straffri, inte vilka idrottsliga åtgärder som följer av våldshandlingen. Sådana hänsyn får tas vid påföljdsbestämningen. Att tingsrätten anser att våldshandlingar som strider mot spelets idé skall kunna prövas av allmän domstol är en intressant och säkert mycket bra riktlinje. Tingsrätten skjuter emellertid endast problemet, själva gränsdragningen, framför sig eftersom rätten inte identifierar spelets idé. För att ”spelets idé” inte skall bli ett helt kraftlöst redskap i dylika rättsliga avgöranden måste begreppet fyllas med juridisk och idrottslig argumentation, något som tingsrätten inte gör.

Eftersom spelaren de facto dömdes för ringa misshandel måste hans agerande hamna i gruppen c; handlingar som strider mot handbollens idé.

3.3.7 Regelvidrig tackling

I ett avgörande från Hovrätten för Övre Norrland 1983 resonerade domstolen kring lämnat samtycke i och med idrottsutövande.¹²³ Under en ishockeymatch tacklade en utespelare avsiktligt en motspelare på ett regelvidrigt sätt genom att tilldela honom kraftigt slag i ansiktet med någon kroppsdel eller med klubban. Slaget ledde till smärta och fraktur på ett okben.

Enligt hovrätten var det utrett att spelaren hade tacklat motspelaren på ett sätt som inte stod i överensstämmelse med spelets regler. Spelaren hade därmed gjort sig skyldig till en avsiktlig och regelvidrig pååkning av motspelaren med omnämnda skadorna som följd. Eftersom utredningen gav vid handen att viss kroppskontakt förekommit mellan spelarna tidigare i matchen samt att motspelaren befunnit sig i fritt, spelbart, läge inom spelarens försvarszon kunde spelarens påhopp inte göras försvarlig, men alltjämt förklarlig. Hovrätten fann det utrett att spelaren haft för avsikt att tillfoga motspelaren viss smärta, men det var inte styrkt att spelarens uppsåt varit att utsätta motspelaren för ett våld som blott går utöver vad spelreglerna tillåter utan även överskrider gränsen för vad ishockeyspelare får anses ha samtyckt till genom sitt deltagande i spelet. Åtalet för misshandel ogillades därmed.

Rättsfallet är intressant ur två aspekter. Hovrätten gör tydligt att det samtycke som en idrottsutövare lämnar genom att delta i en idrott omfattar inte bara de handlingar som är tillåtna enligt spelets regelbok utan även visst våld därutöver. Förseelsen ägde inte rum under kamp om pucken, men alltjämt i ett skede där den utsatte spelaren var spelbar och när som helst skulle ha kunnat få en passning. I och med det torde situationen ändå härröra sig till själva spelet och därmed falla inom ”spelets idé”. De handlingar som rymms inom spelets idé torde enligt domen därmed också rymmas under lämnat samtycke.

¹²³ Malmsten 1994 s. 122f (rättsfall 28), Hovrätten för Övre Norrland DB 2066/83.

4 Röster

I det här kapitlet framförs röster från personer som berörs av det idrottsrelaterade våldet.

Förutom intervjuer gjorda av författaren har olika artiklar av Bo Carlsson, docent i rättssociologi vid Malmö högskola, lästs och sammanfattats. Bo Carlsson hade inte möjlighet att själv ställa upp på en intervju.

De intervjuade är bland annat verksamma jurister, politiker och idrottsrepresentanter. De flesta har fått titta på en videosekvens från en elitseriematch i ishockey mellan Modo och HV71 den 5 mars 2004. I sekvensen slår Modospelaren Magnus Wernblom en liggande motspelare med dubbelfattad klubba över nacke och huvud.

Justitiekansler Göran Lambertz, justitieutskottets ordförande Thomas Bodström (s), justitieminister Beatrice Ask (m) genom sin pressekreterare och idrottsminister Lena Adelson Liljerot (m) genom sin pressekreterare avböjde att delta.

4.1 Överåklagaren Sven-Erik Alhem

Nog finns det gränsdragningsproblem, men dessa får aldrig överlåtas till idrottsrörelsen att avgöra.

Sven-Erik Alhem är före detta överåklagare i Malmö.¹²⁴ Han har tidigare bland annat påkallat att en incident med Henrik ”Henke” Larsson 2006 skulle utredas av åklagare sedan Henke slagit ett knytnävsslag i magen på motspelaren Jon Jönsson.

Sven-Erik Alhems grundinställning är att samhällets normsystem omfattar alla och att det är angeläget att inga grupperingar skapas där detta normsystem inte gäller. Det gäller såväl för högt uppsatta chefer som för idrottare. Idrottsvärlden har dock fått ett mycket starkt inflytande över att få självbestämmanderätt och tillåtits hålla sig utanför samhällets normsystem. Det finns enligt honom många potentater, män, inom idrottsrörelsen som vill sköta det hela själva vilket Alhem anser viktigt att motsätta sig. Det är enligt honom viktigt att se upp med vad som händer på arenorna samt att då och då markera genom att fall prövas rättsligt.

– Nog finns det gränsdragningsproblem, men dessa får aldrig överlåtas till idrottsrörelsen att avgöra, säger Alhem.

Uppfattningen i landet är enligt Alhem att våldsbekämpande myndigheter skall hålla händerna borta från idrotten och det finns en viss harmoni mellan idrottsvärlden och dessa myndigheter. Den harmonin anser han är viktig att bryta upp. Praxis i dag är att man överlåter till idrottsrörelsens egna organ att bestraffa och utreda.

– I dag är det så, att finns det ingen anmälan skall det väldigt mycket till för att en åklagare ex officio skall ta upp en händelse för utredning, förklarar Alhem.

Han menar att en spelare medvetet utsätter sig för risk för till exempel tuffa tacklingar. Det är givetvis en mycket svår gränsdragningsfråga som måste göras då det i stridens hetta är svårt att avgöra huruvida det är frågan om en tuff tackling eller uppsåtlig miss-

¹²⁴ Intervju 2007-12-17.

handel. Alhem, som själv är mycket fotbollsintresserad, tycker att fotbollen utvecklats till det tuffare.

– Samhället skall aldrig tolerera misshandel och utövas våldet efter avblåst spel faller det aldrig inom idrottens regelsystem och kan därmed inte accepteras. Vad gäller skallningar, knytnävsslag etcetera får man aldrig se mellan fingrarna, då spelar det ingen roll om det är under spel eller om spelet är avblåst, anser Alhem.

Sven-Erik Alhem tycker att många idrotter har blivit mer våldsamma. Den tuffare attityden inom proffsfotbollen kan enligt honom bland annat bero på att det där numer är benhård konkurrens och att risken att inte komma med i laget och att bli av med sin höga lön gör att man försöker spela mer aggressivt och med större inslag av våld. Dessutom vill publiken många gånger se hårt spel.

– Publiken eftersträvar många gånger våld, men det är i sig inte något skäl till att fall inte skall granskas av åklagare, menar Alhem.

I fallet med Henke Larsson fick Jönsson gå av plan, men efteråt sade han att det inte var så farligt och att det var onödigt att åklagare tittade på händelsen. Det finns enligt Alhem en grabbattityd inom den manliga idrotten som gör att det är fult och fel att inte tåla våld, det är osportsligt. Det skulle uppfattas frökensaktigt att anmäla en motspelare eller att anse det legitimt att en åklagare fick titta på fallet. Alhem säger att han aldrig har fått så många sms och mail som när han påkallade en åklagarprövning av Henke-fallet. Hot och oförskämdheter i hundratal, men även en del uppskattande ord om att det var i rättan tid som någon sätter ned foten. Inte minst på grund av att ungdomar lätt dras in i ett våldsbeteende.

– Att ungdomar, pojkar, får bilden av att man måste tåla och även utöva visst våld för att accepteras och bli bra på sin idrott är oacceptabelt, anser Alhem.

Sven-Erik Alhem understryker att problemen nästan uteslutande finns inom den manliga idrotten; inom damidrotten lyser problemet med sin frånvaro.

4.2 Rådmannen Hjalmar Forsberg

Jag tror inte att det skulle stanna vid böter, det skulle troligen bli villkorlig dom med böter!

Hjalmar Forsberg är numer rådmann vid Södertörns tingsrätt och har tidigare arbetat som rådmann vid Stockholms tingsrätt.¹²⁵

Idrottsvärlden har sitt egna sanktionssystem mot regelvidrigt beteende. Likt de allmänna domstolarna är systemet indelat i tre instanser och anses av många mycket snabbare och effektivare än ett domstolsförfarande. Forsberg tycker att det är svårt att svara på huruvida det är en fördel om de egna idrottsorganisationerna i stor omfattning sköter sanktionerna mot regelvidrigt beteende såsom våldshandlingar. För att avgöra det menar han att det krävs omfattande studier. Hans direkta instinkt är dock att man måste vara mycket försiktig innan man lyfter bort områden från domstolarna.

¹²⁵ Intervju 2007-12-14.

– Det måste finnas rättssäkerhetsgarantier. Men, finns effektiva system utanför som kan visa på goda resultat torde det vara praktiskt och bra. Dock behöver det bästa systemet inte vara konkurrent till det goda systemet. Andra instanser får inte urholka rättsväsendets exklusivitet, dock kan det bli löjeväckande om domstolarna skall in och peta i alla småsaker som sker på idrottsarenorna, menar Forsberg.

På frågan huruvida det finns anledning att som domare visa större tolerans mot våldshandlingar begångna inom idrotten än liknande handlingar som begås utanför idrottsarenorna menar han att det beror på sammanhanget. Han tar upp exemplet med boxning där en handling klart ses som misshandel om den skulle företas utanför arenan, men eftersom det våldet är en del av sporten kan man inte döma, det är så det är inom sporten. Forsberg anser emellertid att en idrottsutövare endast samtyckt till de handlingar som ligger inom spelets regler och att bara sådana handlingar omfattas av samtycket. När det är fråga om samtycke måste dock offrets uppfattning ges en ganska stor betydelse. Jag ställer frågan:

– Är det då bättre att använda en kodifierad ansvarsgrund såsom samtycke jämfört med en icke kodifierad ansvarsgrund?

– Det är ytterst sällan som ansvarsfrihetsgrunder som inte är kodifierade används. Men en kodifierad grund känns absolut säkrare än en icke kodifierad, svarar Forsberg.

Att idrotter såsom ishockey och fotboll är riskfyllda råder inget tvivel om. Däremot kan diskuteras huruvida en idrottare därmed skall visa extra stor aktsamhet, vilket är kravet vid många andra riskfyllda verksamheter, eller om denne istället skall tillåtas att ta större risker än vad annars skulle vara tillåtet. Forsberg ser de riskfyllda momenten som en förutsättning för många idrotter och man kan därmed inte ställa samma krav på aktsamhet eller extra aktsamhet på en idrottsutövare såsom på en sjuksköterska till exempel

Huruvida idrotten skall få utvecklas åt det mer våldsamma hållet och huruvida våldet skall få vara en del av idrotten skiljer Forsberg på sina personliga värderingar och vad som gäller för domarrollen.

– Det är inte en tingsrättsdomares arbete att sätta ned foten gentemot ett ökat idrottsvåld, det är HD som måste göra. Tingsrättsdomaren måste försöka hitta rättsläget och döma därefter. Skall toleransen minskas är det HD:s jobb. Tingsrätten är rättstillämpande, inte rättsskapande, förklarar Forsberg.

Personligen menar Forsberg att man skall vara försiktig med att låta idrotten utvecklas åt ett våldsamt håll, inte minst med tanke på de förebilder idrottsutövare är för barn och ungdomar. Jag frågar honom:

– Är det rimligt att tro att lagstiftare och åklagare i stor utsträckning är ovilliga att praktiskt befatta sig med idrottsrelaterat våld på grund av att idrotten innebär många positiva effekter för samhället och dess medborgare?

– Ja, det kan säkert förhålla sig så. Idrotten står för mycket positivt, och visst, det händer en del icke bra saker, men allting behöver inte tas upp till ytan. Man väljer sina strider från både åklagar- och politikerhåll. Hos politikerna finns så mycket större saker som skall utredas och ges proppar om, man lägger inget krut på småsaker, svarar Forsberg.

Avslutningsvis tittar Forsberg på filmsekvensen från ishockeymatchen och blir arg av vad han ser. Han tycker att handlingarna helt klart ligger utanför sporten.

– Skulle det komma upp i rätten skulle han med största sannolikhet bli fälld. Dock skulle det vid påföljdsvalet tas hänsyn till idrotten osv. Jag tror inte att det skulle stanna vid böter, det skulle troligen bli villkorlig dom med böter! säger Forsberg.

4.3 Riksidrottsnämndens ordförande Krister Malmsten

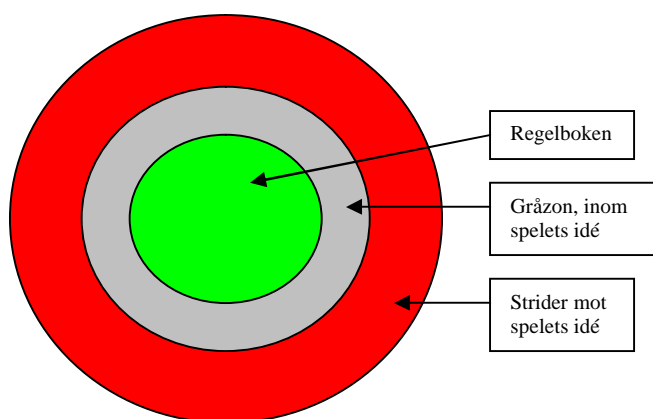
Det finns inget intresse för idrottsrörelsen att försvara handlingar som strider mot idrottens idé. Tvärtom kan det vara bra för idrottens trovärdighet att vissa handlingar prövas av allmän domstol.

Krister Malmsten är ordförande i Riksidrottsnämnden och chefsjurist på Svenska fotbollsförbundet.¹²⁶ Krister Malmsten har tidigare arbetat som assessor i hovrätten och skrivit flera artiklar och böcker som berör idrottsrelaterat våld.

Krister Malmsten har i flera av sina artiklar och skrifter refererat till handlingar som ligger inom idrottens idé och att ett eventuellt samtycke troligtvis endast täcker risk för skada, inte förverkligandet av skada.

Malmsten utvecklar sin teori vidare genom att först understryka att inga handlingar inom regelboken är straffbara över huvud taget. Dock kan det finnas handlingar som i grunden följer regelverket till exempel ojusta tacklingar inom ishockeyn eller slag under bältet i boxning. Dessa handlingar håller sig inom spelets idé eftersom tacklingar i sig är tillåtna inom hockeyn och slag är tillåtna i boxning. I sådana fall är handlingen inte främmande för idrotten och uppsåtet sträcker sig i regel inte längre än vad som är tillåtet enligt regelboken, men effekterna sträcker sig ut i ”gråzonen”.

Krister Malmsten delar upp handlingarna i tre cirklar där den innersta symboliserar handlingar som är tillåtna enligt regelboken för respektive idrott. Den mittersta cirkeln är handlingar inom ”gråzonen”, handlingar som är regelstridiga men som ändå faller inom idrottens idé och den yttersta cirkeln symboliserar handlingar som strider mot idrottens idé (se figur 1).

Figur 1

¹²⁶ Intervju 2008-02-12.

Krister Malmsten menar att en idrottsutövare inte samtyckt till en konkret skada som är resultatet av en handling som ligger inom regelverket. Malmsten menar att det inom idrotten inte finns något krav på en viss konkretiserad våldshandling vid giltigt samtycke till skillnad mot samtycke i vanliga fall då själva våldshandlingen måste vara konkretiserad för att samtycke skall vara giltigt. Utövaren har samtyckt till risken för skada och uppkommer skadan ur en handling vars uppsåt inte sträcker sig längre än spelreglerna, men vars effekter sträcker sig ut i gråzonen, omfattas handlingen av samtycket och är därmed inte straffbar. Grova handlingar som återfinns i den yttersta cirkeln är i regel handlingar som är straffrättsligt brottsliga, handlingar vilka då bestraffas enligt 14 kapitlet 2 § punkten 2 i riksidrottsförbundets stadgar.

Huruvida en våldshandling företas när bollen/pucken är i spel eller då spelet är tillfälligt avblåst tycker Malmsten är utan betydelse.

– Det är ointressant i straffrättsligt hänseende, men kan ha intresse vid påföljdsvalet, förklarar han.

Krister Malmsten får frågan om ett slag i magen på en motspelare under en fotbollsmatch kan ses som en handling inom spelets idé.

– Nej, en sådan handling ligger i den yttersta cirkeln. Regelboken säger inget om att en spelare får göra något liknande, blir svaret.

Han tycker heller inte att till exempel en skallning inom hockeyn någonsin kan falla inom spelets idé även fast det finns uttryckliga sanktioner mot just skallning inom hockeyn. Jag ställer frågan:

– Är det då rimligt att handlingar som ligger inom den yttre cirkeln också utreds av polis och åklagare?

– Det finns inget intresse för idrottsrörelsen att försvara handlingar som strider mot idrottens idé. Tvärt om kan det vara bra för idrottens trovärdighet att vissa handlingar prövas av allmän domstol, svarar Malmsten.

Han menar också att det inte föreligger någon konkurrens mellan idrottens sanktionssystem och ett förfarande hos polis och åklagare. Systemen kompletterar varandra, men idrottens sanktionsordning är det som primärt skall tillämpas.

– Idrottens egen rättsordning är en förutsättning för att idrotten skall fungera. Det har en skyndsam hantering och en helt annan direktverkande effekt. Rättsväsendet blir i sådana fall ett kompletterande system, säger Malmsten.

Krister Malmsten anser inte att våldshandlingarna inom idrotten har ökat utan ligger på en någorlunda konstant nivå. Däremot är mediaflödet nu större med den teknik som finns idag vilket gör att våldshandlingar uppmärksammas i större utsträckning. Han menar att det inte finns någon anledning att låta idrotten få utvecklas åt det mer våldsamma hållet heller.

– Grundpelaren är regelboken och att det är den som gäller och inget annat. Den skall inte tänjas.

Han menar dock att regeltillämpningen dessvärre varierar inom olika idrotter. Även inom en och samma idrottsdisciplin tillåter man olika tillämpningar av regelboken. En idrott som han tycker har börjat tänja på reglerna är handbollen.

– När jag spelade handboll såg regelboken nästan likadan ut som idag, men idag är spelet mycket hårdare.

Huruvida det föreligger någon harmoni mellan idrottsvärlden och de våldsbekämpande myndigheterna att hålla fingrarna borta från idrottsvärlden, det vill säga handlingar som återfinns i den yttre cirkeln i figuren ovan, kan inte han svara på.

– Det finns inget bra svar på den frågan. Men sannolikt beror det på att myndigheterna inte vet var gråzonen upphör och det är heller ingen prioriterad fråga för myndigheterna att utreda.

Malmsten tycker att det heller inte skall vara någon prioriterad fråga.

– Med tanke på vilka begränsade resurser de rättsvårdande myndigheterna har förefaller det mer angeläget att de ägnar sig att utreda vardagsvåldet i samhället.

Krister Malmsten välkomnar det politiska arbete som nu pågår vad beträffar läkarvåldet och påpekar att de efterfrågat en sådan utredning i tio år. Han tycker dock att läktarvåld och våld mellan idrottsutövare är två skilda företeelser, men tror visst att idrottsvåldet kan spela in och ha en viss normerande verkan på publiken. Han menar att om idrotten inte bekämpar idrottsvåld kommer våldet att sprida sig till barn och unga i publiken för vilka han tycker idrotten har ett ansvar.

– Här har idrotten en samhällsocial roll att skydda. Vi måste signalera att det inte är okey att slåss, anser Malmsten.

4.4 Svenska ishockeyförbundets ordförande Christer Englund

Ishockeyn funkar inte om rättsväsendet skall döma i matcherna.

Christer Englund är ordförande för Svenska ishockeyförbundet och tidigare hockeyspelare.¹²⁷

Christer Englunds utgångspunkt är att för idrotten normala händelser som sker under match skall skötas av idrottens eget system eftersom incidenterna är en effekt av själva spelet. Han menar att ishockeyförbundet har både den idrottsliga och den juridiska kompetensen eftersom jurister sitter med och bedömer de anmälningar som kommer till förbundet. Förbundet har därmed juridisk expertis, men som arbetar inom idrottens normer. Englund anser att det i varje enskilt fall görs en grundlig utredning där videoupptagningar och rapporter spelar en stor roll för utgången. Förbundet polisanmäler aldrig en händelse som får disciplinära konsekvenser, den specialkompetens som finns inom förbundet återfinns inte hos domstolen.

– Ishockeyn funkar inte om rättsväsendet skall döma i matcherna, säger Englund.

Englund menar att idrottsrörelserna måste vara så duktiga på att både förhindra och sanktionera idrottsvåld att rättsväsendet inte skall behöva befatta sig med de incidenter som inträffar på rinkerna. Dock öppnar Englund en dörr för att övervåld skulle kunna prövas av domstol och menar som exempel att dödande givetvis ligger utanför idrottens egna sanktionssystem. Någon definition på övervåld vill han inte ge, men han säger att han då avser situationer som inte har någon koppling till matchen eller idrotten.

Englund tittar på videosekvensen där Modospelaren attackerar en motspelare.

¹²⁷ Intervju 2008-02-05.

– Totalt oacceptabelt. Fullständigt oacceptabelt! Övervåld hör inte till någon match-situation och den här spelaren går för långt, säger Englund.

Dock anser Englund att incidenten ändå skall skötas av idrottsrörelsen internt eftersom händelsen ingår i ett kampmoment inom idrotten. Han anser att det skulle ta alltför lång tid om allmän domstol skulle utreda saken. Han tycker att rättsväsendet och idrottens eget sanktionssystem konkurrerar med varandra och i fall konkurrens uppstår skall idrottens sanktionssystem tillämpas när händelsen är kopplad till idrotten.

– Att inte acceptera våld är en överlevnadsfråga för ishockeyn. Men ishockeyn måste se till att finna sina egna system för att bekämpa och bestraffa.

Christer Englund har inte uppfattningen att ishockeyn blivit mer våldsamt, men tycker att media matar ut en negativ och våldsamt bild av ishockeyn. Han ser dock en oroande utveckling i juniorhockeyn i Stockholm som han tycker blivit tuffare.

– Respekten för regler är inte lika hög hos dessa ungdomar, något vi måste arbeta med, anser Englund.

Englund tycker inte det är någon skillnad på handlingar som begås under spelets gång eller när matchen är tillfälligt avblåst, allting sker ändå under match och skall bedömas därefter. Likaså understryker han att ett slagsmål med handskarna på inte alls är lika farligt som ett slagsmål där kombattanterna tagit av sig handskarna eftersom skaderisken då avsevärt ökar.

Våld är aldrig acceptabelt på en ishockeyarena, det ligger inte inom spelets idé menar han. Därmed finns det ingen anledning att visa större tolerans gentemot våldshandlingar som företas på rinkens mot de våldshandlingar som företas på gatan. Däremot uppfattar han i regel inte handlingarna på plan såsom brottsliga.

– Det finns sällan något uppsåt att skada, men killarna kan vara ovarsamma vilket i och för sig kan leda till att skada kan uppkomma. Men i regel ser det värre ut än vad det är. Man skall komma ihåg att efter match sitter de här grabbarna och dricker kaffe med varandra. Jag frågar honom:

– Är det då inte anmärkningsvärt att det uttryckligen finns särskilda sanktioner mot till exempel skallning och slagsmål i en sport som inte tillåter våld?

– Reglerna finns i regelboken just för att vi vet att sådana handlingar förekommer. Men man måste skilja på de handlingar som begås inom idrotten och de som begås ute på gatan. Generellt är det stor skillnad, inte minst vad beträffar avsikten att skada, svarar Englund.

Englund vidhåller att idrotten själv skall behandla även sådana alvarliga incidenter såsom skallning eftersom det sker under match. Han understryker att det inte betyder att idrotten accepterar sådana handlingar.

Englund tror inte att det finns någon koppling mellan läktarvåldet och det våld som förekommer mellan idrottsutövarna. Han tror heller inte på någon normerande verkan. Han menar att man måste ställa sig frågan varför vissa våldsutövare håller till där de håller till och varför huliganer dras till viss idrott. Enligt honom har huliganer inget med idrotten att göra, de går dit för att där finns det folk; de är ingen idrottspublik.

– De har bestämt sig före matchen att de skall slåss. Annars skulle hockeyn ha större problem än fotbollen eftersom det förekommer mer närmkamper i ishockeyn, förklarar Englund.

4.5 AIK-hockeys sportchef Anders Gozzi

*Den hockey som folk vill se är när det blir lite hett,
blir det slagsmål blir publiken engagerad.*

Anders Gozzi är sportchef för AIK-hockey som har ett lag i allsvenskan, divisionen under elitserien.¹²⁸

Anders Gozzi tycker att de händelser som sker inom hockeyn skall skötas av den egna disciplinnämnden. Han tror att det skulle bli väldigt konstigt om en domstol skulle avgöra vad som hänt i sådana ärenden.

– Det skulle få väldigt konstiga konsekvenser om det juridiska systemet skulle gå in här. Vi har spelare som skall vara lite buffliga, vi kan inte utsätta dem för rättsväsendet, säger Gozzi.

I hockeyreglerna finns uttryckliga sanktioner mot till exempel skallningar. Även sådana handlingar tycker Gozzi är en del av idrotten om de företas under spel och skall därmed bedömas av de egna instanserna. Han tycker också att visst slagsmål tillhör matcherna.

– Den hockey som folk vill se är när det blir lite hett, blir det slagsmål blir publiken engagerad. Bara för att det förekommer på en match där det finns givna regler betyder inte det att det skall vara brottsligt och gå vidare till domstolarna.

Gozzi tycker att domarna i Sverige ofta rycker in för tidigt för att avbryta bråk och gruff. Att en spelare tar av sig handskarna för att slåss tillhör matchbilden ibland.

– Det är bättre i NHL där killarna får slåss färdigt även om det visst kan leda till att någon bloddroppe spills eller att något stygn får sys.

Han menar att gränsen för vad som är acceptabelt går någonstans där en spelare använder klubban för att slå ner någon annan när det inte är spel om pucken. Han påpekar att eftersom alla spelare idag har omfattande skydd är det sällan som någon skadas allvarligt. Det ser enligt honom värre ut än vad det är.

Enligt Gozzi är det fulare spel i allsvenskan jämfört med elitserien. Elitserien har bättre spelare, bättre domare och spelarna står under hårdare krav menar han. Trots det har AIK-hockey inget våldsförebyggande arbete utan det följer naturligt av att man strävar efter att få så få utvisningar som möjligt vilket påverkar laget negativt. Ju färre utvisningar, desto mindre våldsamheter har förekommit.

Anders Gozzi understryker att de som ledare aldrig uppmuntrar till fult spel, men däremot uppmanar de vissa spelare till tufft spel vilket betyder att spelaren skall ”ta väldigt mycket med kroppen”. Han får titta på videsekvensen där en Modospelare attackerar en motspelare och därefter kommentera vad han ser.

– Det där är en ful företeelse. Men det skall dömas enligt vårt regelverk, säger Gozzi.

¹²⁸ Intervju 2008-02-07.

4.6 Riksdagsledamoten Hillevi Engström

Det är dags att dessa våldsutövare tar av sig hjälteglorian och står sitt kast.

Hillevi Engström är riksdagsledamot och moderaternas gruppleddare i justitieutskottet.¹²⁹ Hillevi är dessutom tjänstledig polis i Stockholm.

Engström säger sig ha reagerat på de grova händelserna inom idrotten där ett tydligt uppsåt framgår. Det är stötande enligt henne och hon menar att det är orimligt att dessa våldsutövare skall komma undan lagen. Samtidigt erkänner hon att våldsinslagen idag är så vanligt förekommande att hon tillslut blir lite förblindad av vad som sker på arenorna. Engström tittar två gånger på videosekvensen från ishockeymatchen mellan HV71 och Modo.

– Det borde anmälas!

Hon får frågan hur hon ser på idrottsvärldens eget bestraffningssystem och huruvida det skall vara tillräckligt då det ofta anses snabbare och mer effektivt.

– Att idrottsvärlden skall ha ett eget bestraffningssystem utanför det som gäller i övriga samhället är vanskligt. Där finns inget riktigt tvåpartsförhållande som i en domstol och de som har att avgöra ett ärende är säkert ofta idrottsengagerade människor vilka ibland säkert vill värna om sina idrottsstjärnor. Det kan inte anses objektivt. Privata instanser saknar i regel den objektivitet som allmän domstol har, svarar hon.

Hon lyfter också fram problematiken kring att utgången kan bli olika beroende på vilken sport eller vilket förbund våldsutövaren tillhör eftersom det främst är förbunden som avgör ärendena. Hon ställer frågan:

– Hur blir det då med rättvisan och att lika fall skall bedömas lika?

Ett stort problem med just idrottsvåldet är, enligt Engström, att det kan få en normerande verkan för åskådare, barna och andra utövare varför det är angeläget att sådana ärenden lyfts fram och provas rättsligt, i alla fall de grova fallen.

Moderaterna har med emfas förespråkat minskad tolerans mot våldet i samhället, och vi diskuterar därför frågan om den minskade toleransen skall gälla även på idrottsarenorna eller skall toleransen där utökas i stället?

– Toleransen kan inte vara högre inom idrotten utan de här ärendena bör utredas som vilket annat ärende som helst hos polis och åklagare. Det är orimligt med en frizon för idrottare bara för att de begår handlingen på plan, anser Engström.

Engström menar att våldet någonstans har blivit en norm inom idrotten och att många idrottsutövare inte vet något annat än att våld är en del av idrotten. Hon drar en parallell med politikerrollen där flertalet politiker är av åsikten att man får utstå vissa trakasserier, hot etcetera. Hon tycker att ingen skall behöva utstå något liknande utan det skall anmälas direkt. I det kontrakt som en idrottsutövare skrivit på genom att delta i sporten ingår inte våld. Idrottare tillväns istället våldet och många gånger är utövarna väldigt vältränade varför offren säkert många gånger inte tycker att det var så farligt och därmed blir negativt inställda till att ärendena utreds.

¹²⁹ Intervju 2008-01-16.

– Det blir nästan som med kvinnor som misshandlas av sina män; den här gången var det inte så farligt. Rättsskipningen blir väldigt primitiv när det skall skipas rätt öga mot öga och någon sådan rättsskipning skall vi inte ha!

Hillevi Engström ger uttryck för att grova fall av våld skall anmälas. Dock tror hon att anledningen till att väldigt få incidenter polisanmäls är att det inte finns någon som kan eller vill anmäla. Offret lär inte göra det eftersom alla skall vara polare och ingen vill ju visa sig svag. Tränaren kan säkert också dra sig för det eftersom det är ”hans killar”. Publiken ser ofta våldet som en del av idrotten och har heller i regel inga incitament till att anmäla. Det finns med andra ord inga drivkrafter att anmäla sådana händelser. På frågan om en idrottsdomare skall ha anmälningsplikt svarar hon trevande. Hon är inte säker om det är en bra lösning, troligen är det inte rimligt. Men domarna är å andra sidan de enda som skulle kunna göra det. Därför tycker Engström att det är rimligt att domare anmäler grova våldshandlingar, såväl till idrottsinstanserna som till våldsbeaktande myndigheter. Fallen är ju säkert ofta lätta att utreda om de bara kommer till myndigheternas kännedom.

– Ingen deltagare har bett om att bli nedklubbad, det är dags att dessa våldsutövare tar av sig hjälteglorian och står sitt kast, menar Engström.

Hon jämför sedan med golf.

– Ingen skulle väl någonsin tolerera att en golfare sprang och slog klubban i skallen på en annan spelare!?

Idrottsvåld kanske inte kan lösas på politisk väg alla gånger, men vad är det då som krävs för att politikerna skall reagera på idrottsvåldet. Engström lyfter fram att den här frågan är av stort intresse och högaktuell eftersom det nu pågår ett arbete för att stävja läktarvåldet och då borde man titta på den här biten också. För att en fråga skall uppmärksammas politiskt krävs dock enligt henne i regel att en särskild händelse inträffar, en utredning eller en opinion i samhället för att frågan skall hamna på politikernas bord. För att frågan skall komma upp på den politiska agendan efterfrågar Engström mer forskning och utredning i området. Hur är det här våldet sammanlänkat med till exempel läktarvåld? Mer kunskap krävs. Vilka skador leder våldet till? Även politiker blir hemmablinda och reagerar tillslut inte över liknande våld. Det krävs att en debatt väcks kring frågan. Men politiker kan inte göra allt, idrottsorganisationerna måste själva ställa högre krav på minskat våld.

4.7 allFairs ordförande Anna-Karin Sundén

Våld kan aldrig bli en del av idrotten!

Anna-Karin Sundén är initiativtagare och ordförande för organisationen allFair, vilken syftar till att hitta och belöna positiva beteenden inom idrotten utifrån hur spelare, ledare och föräldrar till spelarna uppträder kring idrottsutövande.¹³⁰

Positiva beteenden studeras med hjälp av så kallade hemliga allFair-agenter vilka besöker matcher, träningar m.m. Sundén arbetar även som brottsförebyggare på Sollentuna Kommun och sitter med i en arbetsgrupp inom Riksidrottsförbundet som jobbar

¹³⁰ Intervju 2008-01-22.

med värdegrundsfrågor inom idrotten. allFair delar årligen ut allFairpriset tillsammans med Svenska Spel. Priset syftar till att stimulera arbetet med rent spel bland aktiva idrottare, ledare och tillhörande supportere. Dessutom arrangerar allFair årligen ett idrottsetikseminarium för att lyfta upp frågor som berör ämnet.

Sundén berättar om organisationens verksamhet och hur den vuxit sedan starten 2003. allFairs koncept har uppmärksammats i flera sammanhang och bland annat fått Riksidrottsförbundets och Sportjournalistförbundets Fair Playpris 2002. Hennes berättelse vitsar om ett tilltagande intresse för värderingsfrågor inom idrotten vilket förstärker bilden av att finns allvarliga problem. För att undersöka huruvida våld och kränkningar överhuvudtaget är ett problem inom idrotten har allFair tidigare genomfört vissa undersökningar över hela landet och fått fram skrämmande resultat.

– Studien är inte vetenskaplig i ordets rätta bemärkelse varför vi inte kan publicera den, men utfallet visade på skrämmande beteenden både på och utanför planen. Det räckte för att vi skulle inse att vår organisation har en viktig funktion att fylla. Dock fokuserar vi inte på det negativa utan har valt att lyfta fram positiva värderingar och beteenden, säger Sundén.

Hon menar att idrottsrörelsen är den mest överskattade institutionen vad gäller brottsförebyggande inverkan. De som har störst möjlighet att påverka människor i en brottsförebyggande riktning är ett barns föräldrar vilka är helt centrala för barns utveckling och självkontroll. Idrottsrörelsen kan enligt Sundén istället vara exkluderande, framhäva sociala beteenden, förstärka könsroller etcetera.

På frågan om våld faktiskt kan ses som en del av idrotten och huruvida idrotten själva måste få utvecklas åt ett mer våldsamt håll om det ligger i idrottens intresse svarar hon:

– Nej! Ett rungande nej! Hela organisationen allFair bygger på värderingen att vinna varje pris men inte till varje pris. Våld kan aldrig bli en del av idrotten, svarar Sundén.

Hon hänvisar också till dokumentet ”Idrotten vill”, ett idéprogram som idrottsrörelsen enhälligt antagit på Riksidrottsmötet 1995. I dokumentet framgår bland annat att idrotten skall utformas så att den ger alla som deltar en kontinuerlig och trygg social gemenskap. Vidare statuerar programmet: ”Det är meningslöst att tävla om inte alla följer gemensamt uppsatta regler. Därför arbetar vi för en konsekvent regelefterlevnad och uppmuntrar till gott uppförande såväl på som vid sidan av arenan”.¹³¹

Är det rimligt att vi gör våra idrottsutövare till brottslingar genom att polisanmäla dem när våldshandlingar inträffar? Hon avvaktar med svaret och tycker frågan är svår att svara på. Helst ser hon att idrottsorganisationerna själva arbetar aktivt utan att våldsbekämpande myndigheter skall behöva ingripa, men de värsta fallen måste utredas av myndigheterna. Hon tänker sedan högt och ställer sig själv frågan vem som skulle anmäla och att det antagligen saknas incitament för idrotten själv att anmäla liknande händelser. Finns det ingen plikt lär många incidenter bli outredda, många är ju kompisar med varandra vilket knappast leder till en benägenhet att göra anmälningar

– Det är obehagligt när idrotten blir en egen rättsstat, menar Sundén.

Avslutningsvis tittar Sundén på filmsekvensen från matchen mellan Modo och HV71. Hon tittar på filmen under tystnad innan hon utropar:

– Detta är inte att vinna, det är att förlora!

¹³¹ Riksidrottsförbundet, Internet: www.rf.se, 2008-01-22.

4.8 Docenten i rättssociologi Bo Carlsson

Den här typen av handlingar är rent av att beteckna som brottsliga och borde därför leda till polisutredning och rättslig prövning.

Bo Carlsson är docent i rättssociologi vid Malmö högskola och författare till flertalet artiklar i ämnet idrottsvåld. Han hade inte möjlighet att ställa upp på intervju, men nedan återfinns en sammanfattning av vad han givit uttryck för i några av hans artiklar.

Bo Carlsson ställer sig som så många andra frågan var gränsen för passivt samtycke går och hur mycket en spelare accepterat genom att gå in på planen eller rinken. Carlsson refererar till utländska källor och menar att spelreglerna finns till för att hindra allvarliga skador.¹³² Reglerna och dess efterlevnad är därför viktiga när det gäller att bedöma ansvarsfrågan och handlingarnas grad av brottslighet. Dock finns uppfattningen att spelare som orsakar skador, men inom spelreglernas ramar, kan lita på motspelarens passiva samtycke till eventuella skador, i brist på bevis eller omdömeslöshet. Det innebär enligt Carlsson att frågan om samtycke inte enbart är att hänföra till de formella spelreglerna, men detta kan leda till en systematisk förvrängning av spelreglerna och våld bli en naturlig del av miljön.

Carlsson lyfter fram en annan utländsk källa som framhåller att om en spelare inte spelar enligt spelreglerna kan inte en motståndare samtycka till skador som uppstår till följd av regelbrotten. Detta innebär i sin tur att om ett samtycke inte existerar, är handlingen ett brottsligt handlande och kan leda till antingen civil- eller straffrättslig prövning.

Carlsson själv förefaller ha en ganska klar uppfattning i frågan. Han refererar till filmsekvensen där Modospelaren Magnus Wernblom attackerar sin motspelare och menar att den typen av handlingar är att beteckna som brottsliga och borde därför leda till polisutredning och rättslig prövning.¹³³

Påståendet att en spelare endast samtyckt till spel enligt reglerna måste modifieras något enligt Carlsson. Reglerna i hockey är inte som i schack; ett brott mot reglerna gör inte att man slutar att spela hockey, vilket är fallet i schackspel. Därför finns det även brott som på något sätt ingår i spelet och dess idé eller kultur, och som sanktioneras av domaren via utvisningar och rapporter. Dock bör händelser som ligger utanför spelet och dess regler och praxis, såsom attacken i filmsekvensen, leda till reaktioner från det allmänna rättsväsendet.

¹³² Carlsson 2004-01-13.

¹³³ Carlsson 2004-11-14.

5 Analys och slutord

5.1 Gråzonen mellan samtycke och straffansvar

Lite slarvigt brukar gräsen för samtycke sägas gå vid ringa misshandel. Det är en alldeles för enkel och till och med ibland missvisande bild. En gärnings rubricering kan inte ensamt avgöra huruvida gärningen är ansvarsfri eller inte. För att samtyckeinstitutet skall bli så lättanvänt som möjligt i våldssituationer finns möjligen rättstekniska skäl för att samtyckets gräns dras vid en viss rubricering även om det kan strida mot lagregelns ordalydelse. Inom idrotten är det av mindre betydelse då det huvudsakliga problemet inte är vilka handlingar som faller inom ett giltigt samtycke utan vad en idrottsutövare faktiskt samtyckt till endast genom att delta i den aktuella idrotten. Alltså till vilka våldshandlingar ett giltigt samtycke har lämnats. Omfattas en gärning inte av samtycke eller annan ansvarsfrihetsgrund är gärningen straffbar om den är kriminaliserad i lag oavsett om den ligger över eller under ringa misshandel. Detta förefaller nog för de flesta straffrättsjurister som ganska självklart, varför gränsen vid ringa misshandel inte är särskilt intressant i sammanhanget.

Att våldshandlingar begås inom idrotten behöver knappast diskuteras, det är ett faktum. Frågan är bara om de är ansvarsfria eller inte och på vilken grund de i så fall är ansvarsfria. Med utgångspunkt från bland annat disciplinnämndens uttalanden, är det lätt att påstå att många av händelserna på idrottsarenorna sker uppsåtligen. Därmed begås en rad gärningar som uppfyller rekvisiten för till exempel misshandel; det är inte helt osannolikt att även grov misshandel kan förekomma på ishockeyrinken, till exempel när flera spelare slår mot en enskild spelare.

Någon ansvarsfrihetsgrund motsvarande ”Den som sig i leken ger får leken tåla” finns inte inom svensk rätt och samtycket motsvarar inte ensamt den sentensen. Det är dessutom ifrågasatt huruvida samtycke ens är tillämpligt inom idrotten. Att samtycke inte skulle kunna användas inom idrott och lek är fel. Det finns domar från samtliga instanser som visar regelns tillämplighet samt att samtycket förekommer som ansvarsfrihetsgrund vid idrottsutövande i doktrinen. Däremot förefaller det som att straffansvaret inte tar vid där samtycket slutar. Det finns handlingar som inte omfattas av samtycket, men som alltjämt bedöms som ansvarsfria. I förarbetena till samtyckesparagrafen framgår att ansvarsfriheten i dessa fall följer av att vissa regelöverträdelser är allmänt godtagna i samhället.

I gråzonen mellan samtycke och straffansvar återfinns därmed en ytterligare, icke kodifierad, ansvarsfrihetsgrund. Lagstiftarens formulering ter sig mycket luddig, ickejuridisk och är ett slarvigt sätt att uttrycka sig på i en proposition. Jag antar att det är en form av social adekvans som åsyftas och har svårt att förstå varför inte detta skrevs ut mer explicit så att social adekvans fick ett uttryckligt stöd som ansvarsfrihetsgrund. Möjligen fanns inte kunskapen hos lagstiftaren.

Alla våldshandlingar som vidtas på idrottsarenorna faller emellertid inte under varken samtycke eller social adekvans utan föranleder faktiskt straffansvar. Därför måste studeras vilka handlingar som faller under samtycket och vilka handlingar är socialade-

kvata. Det går inte att helt skilja dessa ansvarsfrihetsgrunder åt, men ett visst försök skall göras.

Låt oss börja med samtycket. Som ovan nämnts är det inte hur mycket våld en idrottsman kan samtycka till som är intressant utan vad det giltiga samtycke, som denne lämnar i och med att hon beträder idrottsarenan, omfattar. De handlingar som omfattas av samtycket är tveklöst de handlingar som är regelrätta inom respektive idrott. Annars skulle den enskilda idrotten vara förbjuden i lag såsom boxningen tidigare var i Sverige.

I NJA 1993 s. 553, som förvisso avsåg en lek mellan pojkar, slog HD fast att giltigt samtycke förelåg trots att de i målet aktuella våldshandlingarna och dess effekter inte var direkt kända vid tiden då samtycket gavs. Principen skulle säkerligen även användas inom idrotten och skulle då innebära att den som frivilligt deltar i en viss idrott har därmed lämnat giltigt samtycke till skador som typiskt kan uppkomma genom deltagandet. Dessa behöver alltså inte vara synbara när vederbörande kliver på planen, rinken etcetera. I sammanhanget skall lyftas fram att HD i ett senare avgörande, NJA 1999 s. 460, uttryckt att det endast är undantagsvis som omständigheterna kan vara sådana att det får anses framgå att två personer som inlåter sig i bråk med varandra är undantagna ansvar på grund av samtycke. Regeln från 1993 års fall skall med andra ord tillämpas restriktivt. För de flesta inbegriper nog bråk en viss form av våld, men samma slutsats kan inte dras ur idrottsutövande. Två spelare som deltar i en match inlåter sig inte i bråk utan i en kamp om att vinna matchen. Därmed kan knappast uppenbara regelöverträdelser omfattas. Rimligen kan alltså samtycket till en icke specifik handling eller skada endast omfatta sådana handlingar och skador som är typiska och vanligt förekommande inom respektive sport. Nästa steg blir då att avgöra vad det är för handlingar.

5.2 Riskresonemanget

De flesta i det här arbetet omnämnda rättsvetenskapsmän menar att samtycket inte sträcker sig längre än till risk för skada. De är förvisso lite oense om vilka risker som omfattas, men alltså rörande överens om att samtycket inte sträcker sig till att riskerna förverkligas i det enskilda fallet. Denna ganska juridiskt komplicerade argumentation är tillsynes ganska oanvändbar i praktiken och förefaller endast vara ett verk av abstrakt rättsvetenskap som inte ger några svar på frågan om ansvarsfrihet råder när en spelare blir skadad av en motspelare. En första tanke är att de anser att endast oaktsamma handlingar omfattas av samtycket, men så är uppenbarligen inte fallet.

Det skall noteras av ingen av rättsvetenskapsmännen, förutom Malmsten som jag träffat personligen, förklarar *innebörden* av att samtycket endast omfattar risken att utsätta sig för skada. Inget juridiskt problem lär uppstå förrän en skada de facto inträffar och att då tala om samtycke till risken för skada förefaller föga vägledande i strävan att avgöra vilka handlingar som omfattas av samtycke och vilka som faller utanför. Malmstens modell som går ut på att utövaren har samtyckt till risken för skada och uppkommer skadan ur en handling vars uppsåt inte sträcker sig längre än spelreglerna, men vars effekter sträcker sig ut i det han kallar för gråzonen, omfattas handlingen av samtycket och är därmed inte straffbar förefaller svåränvänd och inte helt logisk. Täcks inte vissa handlingar eller effekter av de subjektiva rekvisiten kan ansvar ändå inte utdömas.

Det skall också noteras att riskresonemanget inte förekommer i några av mig kända avgöranden i vare sig underrätt eller HD. Värt att poängteras är att det framgår av förarbetena till brottsbalken att den som samtyckt till viss fara i regel får anses ha samtyckt till att faran förverkligas på sätt som är typiskt för aktuell faresituation. Det enda tolkning jag rimligen kan göra ur Agells, Agges, Bengtssons, Jareborgs och Malmstens riskresonemang, eftersom de senare faktiskt diskuterar vilka handlingar som skall bedömas som ansvarsfria och inte, är att eftersom ett giltigt samtycke inom idrotten inte kräver någon explicit våldshandling endast risken för skada kan omfattas eftersom risken för skada är det enda som är känt då samtycket ges. Detta är tillsynes ett rimligt resonemang, men alltså oanvändbart eftersom ställning måste tas till vilka handlingar och skador som kan omfattas av samtycke eller falla under social adekvans.

Agell och Bengtsson är därefter ganska strikta i sina bedömningar och menar att även vanligt förekommande regelöverträdelser kan föranleda straffansvar. Jareborg och Malmsten är mer liberala och talar om att handlingar som strider mot idrottens idé kan föranleda straffansvar. Om de menar att straffansvaret uppkommer på grund av att handlingarna faller utanför samtycket eller på grund av att de inte är socialadekvata är dock oklart och mindre intressant. Jareborg och till viss del Strahl är egentligen de enda som talar om social adekvans i det här sammanhanget. Jareborgs uppfattning är formulerad på 2000-talet och eftersom social adekvans enligt min mening alltid måste vara ett barn av nutiden får den ges en något större tyngd beträffande gällande rätt.

I domstolsavgörandena under årens lopp har samtycket använts vid vissa tillfällen, social adekvans har kunnat tolkas ur propositionen och i ett hovrättsavgörande och i vissa avgöranden har endast talats om vilka handlingar som är ansvarsfria och inte. I det numer ganska gamla yttrandet från HD i samband med en ansökan om prövningstillstånd kan tolkas att inga uppsåtliga slag mot huvudet i samband med en ishockeymatch någonsin kan falla under samtycket. Detta förefaller rimligt. Det tysta samtycket som lämnas i och med ett deltagande i ishockey kan aldrig omfatta att deltagaren samtycker till att få ett uppsåtligt slag i huvudet. Ett hovrättsfall från 2008 går i samma riktning och uttalar att i fotbollssammanhang ett knytnävsslag mot ansikte med sårskada som följd aldrig kan falla under lämnat samtycke. Ett hovrättsfall från 1983 ger för handen att en spelares samtycke sträcker sig längre än spelets regler, till exempel kan en regelstridig tackling falla inom samtycket. Skellefteå tingsrätt har i en dom från 1986 uttalat att våldshandlingar som är förståeliga med hänsyn till spelets natur torde falla inom samtycket.

Social adekvans används inte uttryckligen i något avgörande, men i hovrättsmålet från 1995 talas det om tolerans vilket torde åsyfta en form av social adekvans. I det målet menade hovrätten att gärningar som begås efter avblåst spel inte förtjänar någon tolerans och skall därmed bedömas enligt de vanliga straffrättsliga reglerna. Malmsten motsätter sig detta, men jag tycker att resonemanget är rimligt. När det inte är kamp om boll eller puck finns ingen anledning att ta några idrottsliga hänsyn vad beträffar huruvida gärningen är straffvärd. Att en domstol sedan tar sådana hänsyn vid rubriceringen eller vid påföljdsvalet är en annan sak. I propositionen talas det om att även handlingar som är regelstridiga är ansvarsfria då de är allmänt godtagna i samhället vilket är ett uttryck för social adekvans. Lagstiftaren är mycket kortfattad och ger inga exempel, men med stöd av de avgöranden som finns är det rimligt att utgå ifrån att endast handlingar som ligger inom idrottens normala utövande omfattas.

I ett flera avgöranden hänvisas varken till samtycke eller till någon form av social adekvans. I hovrättsfallet från 1966 menar hovrätten att det endast är de enligt regelboken tillåtna våldshandlingarna som är ansvarsfria medan ett tingsrättsavgörande från 1982 tillämpar samma resonemang som Jareborg att endast de handlingar som strider mot idrottens idé skall prövas av allmän domstol då de inte har med idrotten att skaffa.

Sammanfattningsvis kan en, om än suddig, linje skönjas genom en genomgång av förarbeten, avgöranden och doktrin av vad som är ansvarsfria handlingar enligt de lege lata. En tydlig gräns drogs i 1995 års hovrättsmål; handlingar som inte begås under kamp om bollen etcetera förtjänar ingen tolerans och en vanlig straffrättslig bedömning skall göras. Handlingar som är främmande för idrotten såsom knytnävsslag och uppsåtliga slag med klubba mot ansikte faller inte inom varken samtycke eller social adekvans och kan därmed innebära straffansvar.

5.3 Idrottsfrämmande handlingar

Begreppen ”idrottsfrämmande” och ”idrottens idé” måste givetvis fyllas med ett innehåll och det måste rimligen ankomma på juristerna att göra detta, inte idrottens företrädare. Vid bedömningen huruvida en handling är främmande för idrotten och strider mot idrottens idé bör enligt min mening stor vikt läggas vid handlingens syfte. En mening som även Malmsten synes dela. Finns inget idrottsligt syfte med handlingen kan den inte vara försvarlig och därmed inte vara ansvarsfri. Däremot är det alltså otvetydigt huruvida samtycket kan användas fullt ut inom idrotten. Propositionen uttalar att samtycket inte är tillämpligt i alla idrottssituationer. En proposition har förvisso enligt svensk rättskärlära en god ställning, men eftersom uttalandena varken ger exempel på vad svårigheterna består av eller några exemplifieringar på situationer förefaller uttalandet mera vara ett sätt att lämna ifrån sig gränsdragningsproblemet på ett lättvindligt sätt. Jag delar inte uppfattningen att samtyckesinstitutet skulle vara svåränvänt om hänsyn togs till de rekvisit som faktiskt återfinns i bestämmelsen.

Om vi nu utgår ifrån att det är klart att giltigt samtycke lämnas i och med deltagandet i en viss idrott till en rad icke specificerade handlingar och skador som ligger inom den aktuella idrottens idé kan gärna inte ansvarsfrihet ges för några ytterligare handlingar. Det ganska luddiga begreppet social adekvans tappar därmed i betydelse. Där samtycket slutar tar straffansvaret vid. Är en handling inte idrottsligt motiverad med hänsyn till dess syfte hamnar den utanför det ansvarsfria området. Även rättstekniska skäl talar för en enkel regel och enklast torde ändå vara att tillämpa den ansvarsfrihetsgrund som är kodifierad.

Mycket fokus har hamnat på de uppsåtliga handlingarna och inte på de oaktsamma, som också kan vara straffbara. Oaktsamhet inom straffrätten är ett brottsligt risktagande och frågan blir då om en spelare samtyckt till det risktagandet. Om den vårdslösa handlingen faller inom idrottens idé torde den falla under samma resonemang som ovan och därmed vara ansvarsfri, annars inte. HDs uttalande om att varje avsteg från det normalt oaktsamma inte innebär brottsligt risktagande torde visa att det under idrottsutövande krävs en ganska långt gånget risktagande för att det skall vara brottsligt. Dock skall erinras att till exempel vållande till kroppsskada och sjukdom kräver en icke ringa skada samt att gärningen måste anges till åtal av målsäganden. Detta leder till slutsatsen att

vållandebrotten i praktiken aldrig kan bli särskilt vanliga i våra domstolar. De gånger de blir föremål för talan torde knappast någon ansvarsfrihetsgrund bli tillämplig med tanke på att oaktsamheten skall vara så långt ifrån det normalt aktsamma att det svårligen kan falla under idrottens idé.

Med utgångspunkt från den ovan nämnda gränsen är det lätt att inse att många straffbara handlingar begås under idrottsutövande. Inte minst Hjalmar Forsbergs reaktion när jag visade filmsekvensen från en elitseriematch i ishockey stödjer den uppfattningen. Vad som är straffbart och vad som leder till förundersökning och åtal är givetvis två helt olika saker. Många brott som begås blir aldrig kända eller anmälda. Här skiljer sig emellertid idrottsvåldet från andra våldshandlingar för inom toppidrotten finns i regel alltid en videokamera och en publik. Dessutom skriver tidningarna flitigt om vad som inträffar på våra arenor. Att så få fall av övervåld utreds kan ha flera orsaker såsom till exempel bristande resurser. Fokus måste läggas på den tyngsta brottsligheten. Det är i sig beklagligt men förståeligt och i så fall en fråga för politikerna att skjuta till ytterligare medel till de våldsbekämpande myndigheterna. Dessvärre tror jag inte det är hela sanningen.

Sven-Erik Alhems berättelse om Henke Larsson-fallet och den våldsaccepterande inställningen hos idrottsvärlden visar en annan bild, nämligen att våld är folkligt tillåtet i en ganska stor utsträckning. Det förefaller till och med finnas ett motstånd mot att dylika händelser utreds av polis och åklagare. Detta är ytterst obehagligt och med en sådan inställning tillåts våldet komma allt närmare och bli allt grövre genom att gömma sig bakom uttalanden om att vissa regelöverträdelser är allmänt godtagna i samhället. Att en idrottsutövare har svårt att behärska sig och att därmed våld är en del av vissa idrotter förtjänar inget gehör. Det måste rimligen åvila ett ansvar på envar som utövar en idrott att hålla sig inom spelets regler och vara en företrädare för sporten. Kan han eller hon inte det bör vederbörande genast sluta med sitt utövande av den aktuella idrotten.

En motiverad invändning mot att allmän domstol skall pröva handlingar som antagligen är brottsliga är att idrottsvärlden i regel tar hand om sina egna brottslingar genom disciplinära förfaranden. Ett talande exempel är det återgivna fallet med Linköpingsspelaren som under slutspelet i ishockey slog till en motspelare i ansiktet med sin klubba. Händelsen ledde till starka uttalanden i disciplinnämnden med åtta matchers avstängning och böter på 65 000 kronor. För de flesta ett ganska kännbart ekonomiskt straff och för en elitseriespelare en mardröm att bli avstängd under slutspel. Förfarandet går mycket snabbt och i disciplinnämnden finns jurister som troligtvis har straffrättsliga kunskaper. Skulle ärendet tas upp i allmän domstol skulle det ta tid och kosta samhället en massa pengar, pengar som inte finns. Jag får dock instämma i Hjalmar Forsbergs uttalande att det bästa systemet inte behöver vara konkurrent till det goda systemet.

Att disciplinära åtgärder företas snabbt och kraftfullt av idrottsrörelsen är föredömligt och bra, men det förtar inte behovet av en prövning av allmän domstol. Skälen till det är många. En disciplinnämnds uttalanden blir i regel inte kända av andra än de som är mycket idrottsintresserade. Att dessa handlingar sanktioneras når därmed inte ut till gemene svensk och får därmed inte den preventiva effekt som troligen domstolsavgöranden får. Kriminaliseringens syfte är att förhindra vissa icke önskvärda gärningar och frammana vissa önskvärda. Straffhotet skall påverka människors handlande i önskvärd riktning och min uppfattning är att en sanktion från det allmänna rättsväsendet har en

större moralbildande och vanebildande inverkan på gemene man än vad disciplinnämnden har.

Rättspolitiska skäl talar därför för en utökad prövning i allmän domstol. Dessutom finns stora möjligheter för domstolarna att ta hänsyn till disciplinnämndens sanktioner vid både rubricering och påföljd. Prövas våldshandlingar av två från varandra skilda instanser signaleras att handlingen inte accepteras i ett rättssamhälle. Utan att misstänkliggöra någon enskild skall också noteras att i disciplinnämnder och andra instanser sitter idrottens egna människor och det förefaller inte helt opartiskt. Dessutom finns olika disciplinnämnder för olika idrotter vilket leder till att risken för att lika fall bedöms olika ökar. Skulle domstolarna i större utsträckning pröva dessa våldshandlingar skulle antagligen en annan syn på våldet sakta implementeras även i de mest våldsliberala idrottsrepresentanters huvuden.

Gällande rätt visar definitivt inte någon tolerans gentemot övervåld inom idrotten, det är de våldsbekämpande myndigheterna och idrottens representanter som visar tolerans och deras accepterande beteende tenderar att därmed bli normerande för allmänheten och idrottsutövarna. Denna otrevliga symbios är enligt min mening viktig att bryta, och jag citerar gärna Hillevi Engström: ”Det är dags att våldsutövarna tar av sig hjälteglorian och står sitt kast!”

5.4 Slutord

När en idrottsutövare frivilligt deltar i en viss idrott samtycker personen tyst till risken för vissa handlingar och att vissa skador kan komma att drabba denne. Inom idrotten behöver handlingen och skadan inte vara direkt uttryckt vid samtyckes givande för att samtycket skall vara giltigt. De handlingar, och effekter därav, som strider mot idrottens idé eller är främmande för idrotten är aldrig ansvarsfria. Vid bedömningen huruvida en handling håller sig inom idrottens idé bör hänsyn tas till om handlingen begicks i ett idrottsligt syfte. Exempel på handlingar som faller utanför idrottens idé är uppsåtligt knytnävsslag i ansiktet under fotbollsmatch eller uppsåtligt slag med klubban mot huvud och ansikte under ishockeymatch. En skillnad görs även om handlingen begås under spel eller när spelet är avblåst. Är spelet avblåst skall handlingen bedömas utifrån vanliga straffrättsliga regler och ingen ytterligare tolerans visas. Hänsyn till sammanhanget kan sedan göras vid rubricering och påföljdsval. De handlingar som vidtas inom spelets regler kan aldrig föranleda straffansvar. Även vissa regelstridiga handlingar som begås uppsåtligen är ansvarsfria, antingen på grund av samtycke eller att handlingen är socialt adekvat, det vill säga att handlingen är allmänt godtagen i samhället och får anses falla inom idrottens idé. Att så förhållandevis få våldshandlingar leder till fällande domar beror inte på att handlingarna är ansvarsfria utan att det är ytterst sällan som gärningarna utreds av polis och åklagare.

Källor

Offentligt tryck

Prop. 1962:10 Förslag till brottsbalk

Prop. 1993/1994:130 Ändringar i brottsbalken m.m. (Ansvarsfrihetsgrunder m.m.)

Prop. 2007/08:1 Budgetpropositionen

SOU 1923:9. Förslag till strafflag, allmänna delen, samt förslag till lag angående villkorlig frigivning jämte motiv: Angivna av Strafflagskommittén

SOU 1953:14. Förslag till brottsbalk: Angivet av Straffrättskommittén

SOU 1988:7. Om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet: Slutbetänkande av Fängelsestraffkommittén.

Litteratur

Agell, Anders (1962), *Samtycke och risktagande – studier i skadeståndsrätt*, P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm

Agge, Ivar (1964), *Straffrättens allmänna del – föreläsningar, tredje häftet*, P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm

Bengtsson, Bertil (1962), *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm

Carlsson, Bo (2004-01-13), *Idrottens förrättsligande*, Internet: www.idrottsforum.org/artiklar, 2007-09-04

Carlsson, Bo (2004-11-14), *Tuffa grabbar eller feiga kärringar. En kort reflektion kring bilden av hockey, våld och tuffhet*. Internet: www.idrottsforum.org/feature, 2007-09-04

FIFA, Berg, Jan (2006), *Spelregler för fotboll 2007*, Svenska Fotbollsförlaget

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne (2007), *Brottsbalken – En kommentar – Del I*, upplaga 5:1, Norstedts Juridik, Stockholm

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne (2007), *Brottsbalken – En kommentar – Del II*, upplaga 5:1, Norstedts Juridik, Stockholm

Jareborg, Nils (1994), *Straffrättens ansvarslära*, Iustus Förlag, Uppsala

Jareborg, Nils (2001), *Allmän kriminalrätt*, Iustus Förlag, Uppsala

Larsson, Annika (2004), *Idrotten har ett eget rättssystem*, Brå Apropå nr 4–5, Internet: www.bra.se

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne (2005), *Straffansvar*, Norstedts Juridik, Stockholm

Malmsten, Krister (1994), *Idrottsvåld och Idrottstvister – 138 rättsfall*, upplaga 1:1, CE Fritzes AB, Stockholm

Malmsten, Krister (1985), *Idrottsvåld – regelkonformitet och rättsenlighet*, i Agell, Anders, Boman, Robert, Jareborg, Nils (red.), *Skuld och ansvar – straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson*, Iustus förlag, Uppsala, s. 192–207

Strahl, Ivar (1976), *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1934 s. 86

NJA 1938 s. 84

NJA 1951 s. 79

NJA 1957 C 676

NJA 1967 s. 237

NJA 1979 s. 802

NJA 1987 s. 757

NJA 1993 s. 553

NJA 1996 s. 782

NJA 1997 s. 636

NJA 1999 s. 460

NJA 2003 s. 537

NJA 2004 s. 176

NJA 2006 s. 228

Hovrätterna

Svea hovrätt 1956-05-26, mål nr B 76/55

SvJT 1966 rf s. 57

SvJT 1969 rf s. 20

Hovrätten för Övre Norrland, 1983-06-14, mål nr DB 2066/83

RH 1995:23

RH 1995:94

Göta hovrätt 2008-01-31, mål nr B 3449-07

Tingsrätterna

Hässelholms tingsrätt 1982-05-26, mål nr DB 176/82

Skellefteå tingsrätt 1986-10-21, mål nr DB 202/86

Övrigt

Riksidrottsförbundet (utg.), *Idrotten vill*, Internet: www.rf.se, 2008-01-22,

Riksidrottsförbundet (utg.), *RF:s stadgar – i lydelse efter RF-stämman 2003*, Internet: www.rf.se, 2007-12-08

Riksidrottsförbundet (utg.), *RIN-protokoll*, Internet: <http://idrottsinfo.rf.se>, 2008-01-16

Internet: www.newsdesk.se, 2008-04-12

Svenska ishockeyförbundet (utg.), *Officiell regelbok 2006–2010*, Internet: www.svenskhockey.se, 2007-10-17

Intervjuer

Alhem, Sven-Erik, 2007-12-17

Forsberg, Hjalmar, 2007-12-14

Gozzi, Anders, 2008-02-07

Englund, Christer, 2008-02-05

Engström, Hillevi, 2008-01-16

Malmsten, Krister, 2008-02-12

Sundén, Anna-Karin, 2008-01-22